

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Maja Nilsson

Entreprenörens ansvar för skada som drabbar annat än
entreprenaden

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Per Samuelsson

Termin för examen: Period 1 HT2016

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	4
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Syfte och frågeställningar	7
1.3 Avgränsningar	7
1.4 Metod och material	8
1.5 Disposition	10
1.6 Definitioner	11
2 OM ENTREPRENADRÄTTEN	13
2.1 Inledning	13
2.2 Om AB 04	14
2.3 Tolkning av entreprenadavtal	14
2.3.1 Högsta domstolens tolkning	14
2.3.2 Allmänna bestämmelsers ställning i den allmänna förmögenhetsrätten	15
2.3.3 Dispositiv rätt	17
2.3.4 Konsumenttjänstlagen	18
3 ENTREPRENÖRENS ANSVAR FÖR SKADA ENLIGT AB 0419	
3.1 Inledning	19
3.2 Omständigheterna i mål T 1727-05	19
3.3 Ansvar för skada på entreprenaden	20
3.3.1 Undantag för skada som beror på beställaren	21
3.3.2 Ansvar för underentreprenör samt om termen egendomsskada	23
3.4 Skada på beställarens egendom	25
3.4.1 Frågan om skadan har uppkommit vid utförande av arbete	26
3.4.2 Skada enligt AB 04 kap 5 § 11	27
3.5 Skada på tredjemans egendom	28

4	ENTREPRENÖRENS ANSVAR FÖR FEL ENLIGT AB 04	30
4.1	Fel enligt AB 04	30
4.2	Tidpunkt för felbedömningen	31
4.3	Mål 1727-05 – frågan om fel föreligger	34
4.4	Följdskada på entreprenaden	34
4.5	Följdskada som drabbar beställaren	35
5	ENTREPRENÖRENS UTOMBLIGATORISKA ANSVAR	37
5.1	Inledning	37
5.2	Den utomobligatoriska skadeståndsrätten	37
5.3	Gränsdragningen mellan skadetyper	39
5.4	Sakskada	40
5.5	Mål 1727-05 - frågan om skadetyper	42
5.6	Näraliggande intresse och tredjemansskada	42
6	FÖRSÄKRING AV ENTREPRENADRISKER	46
6.1	Inledning	46
6.2	Försäkringsplikten enligt AB 04	46
6.3	Ansvarsförsäkring	47
6.3.1	Undantag för levererad egendom	48
6.3.2	Gränsdragning mellan sakskada och ren förmögenhetsskada	49
6.3.3	Om skadeståndsansvaret i AB 04 och ansvarsförsäkringen	51
6.3.4	Nödvändiga tillägg till ansvarsförsäkringen vid entreprenad	52
6.4	Egendomsförsäkring – allriskförsäkring för entreprenadverksamhet	53
6.4.1	Vad och vem försäkringen omfattar	54
6.4.2	När försäkringen gäller	56
6.4.3	Försäkrade skadehändelser	56
6.4.4	Skada på egendom som inte tillhör entreprenaden	59
7	AVSLUTANDE REFLEKTIONER	62
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	69
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	77

Summary

In relation to constructional work, a large variety of damages can occur on property that does not belong to the actual construction regulated in the contract between the contractor and the employer. Consequently, it constitutes a crucial matter that the contractor will be able to foresee the risks. This is important, especially considering appropriate insurances that the contractor needs to take out. The contractual liability for damages suffered by the employer is regulated in the construction contract. The standard contract AB 04 regulates the risks of the parties and the contractor is often given extensive liability.

A contractual third party, who does not belong to one of the contracting parties, can also suffer damages. In that case, the compensation issue has to be solved with law of tort. The purpose of this thesis is to examine a contractor's liability for different types of damages. The examination revolves around a ruling of the court of appeal in 2007, where a number of interesting legal issues regarding the contractor's liability for different types of damages were discussed. The court case also highlights insurance issues connected to the contractor's liability. Since the different legal issues noted in the thesis are quite "straggly", the ruling of the court in question forms the basis for the analysis of the thesis.

Regarding the damages suffered by the employer, the analysis essentially revolves around the issue whether the contractor has caused the damage through fulfilment of the contract work or not. Additionally, an important issue discussed in the analysis is whether the damage has affected the employer's construction works or other type of property.

The ruling of the court of appeal from 2007 clearly highlights the legal issues. The thesis presents the interpretation method to be used when interpreting construction contracts that has developed through rulings by the Supreme Court in recent years. The analysis contains a discussion on how the Supreme Court would have ruled today, considering the developed interpretation method.

Regarding the damages suffered by a third party the thesis focuses on the situation where the contractor has caused damage to another contractor's property. The contractors do not have a contractual relationship with each other, but only with the employer. Actions for damages will in that case have to be made according to tort law. However, AB 04 cannot be ignored, since it contains terms that regulate a party's liability for the actions of his sub-contractors. The essential discussion is about the delimitation between whether a sub-contractor shall claim compensation from the employer or directly from the negligent contractor.

The more extensive delimitation problems regarding reimbursable damage arise when a third party claims damages. The fundamental reason for this is the requirement of delimitation between property damage and economic loss. If a third party is affected by property damage this damage is reimbursable. On the other hand, if the damage is to be considered a consequential loss due to property damage suffered by someone else (for

example the employer), the damage is to be considered a third party damage, which is not reimbursable according to Swedish tort law.

Delimitation between types of damage is also important regarding the issue whether compensation from either liability insurance or property insurance shall be paid. The ruling of the court from 2007 raised the question if the definition of property damage differs in the different forms of insurance. As a consequence of the lack of rulings regarding the above-mentioned issue, the question arises how the court would reason.

Sammanfattning

Vid entreprenadarbeten kan skador uppstå på olika typer av egendom som inte tillhör själva entreprenadarbetena enligt entreprenadavtalet. Det är viktigt att en entreprenör kan överblicka vilka risker denne tar vid utförande av kontraksarbeten, inte minst eftersom denne behöver teckna lämpliga försäkringar som täcker riskerna. Skador som drabbar entreprenörens avtalspart, dvs. beställaren, regleras främst i parternas entreprenadavtal. Standardavtalet AB 04 fördelar förutsedda risker och inte sällan åläggs entreprenören ett tungt ansvar. En skada kan även drabba annan än avtalsparterna, dvs. en avtalsrättslig tredjeman. Då får ersättningsfrågan lösas med utomobligatoriska regler. Arbetets syfte är att utreda det ansvar för dessa olika typer av skador som en entreprenör kan åläggas. Utredningen tar utgångspunkt i en dom från Hovrätten över Skåne och Blekinge från 2007, där ett antal intressanta rättsfrågor angående entreprenörens ansvar för olika skador hanterades. Utöver ansvarsfrågor berördes i fallet försäkringsfrågor som är kopplade till entreprenörens ansvar. Eftersom de olika spörsmål som uppmärksammas i arbetet är något spretiga används domen som utgångspunkt för analysen.

När det gäller skada på en beställares egendom handlar analysen främst om huruvida entreprenören har orsakat skadan vid utförande av arbete eller inte samt om skadan drabbat beställarens arbete eller annan egendom. Framställningen redogör för den tolkningsmetod som HD har utvecklat på senare tid och i analysen diskuteras hur HD idag hade bedömt frågorna utifrån tolkningsmetoden. När det gäller skada på tredje mans egendom ligger fokus på situationen då entreprenör har orsakat skada på annan entreprenörs egendom. Entreprenörerna står inte i avtalsförhållande med varandra utan endast med beställaren. Ersättningstalan får i sådana fall föras på utomobligatorisk väg enligt allmän skadeståndsrätt. Dock kan AB 04, som gäller mellan respektive entreprenör och beställaren, inte bortses från eftersom det där finns regler som rör en parts ansvar för underentreprenörer anlitate av denne. Den huvudsakliga diskussionen handlar om gränsdragningen mellan om en skadelidande kan kräva ersättning av sin avtalspart för dennes avtalsparts skadevållande eller om den istället ska vända sig direkt till skadevållaren på utomobligatorisk väg.

De mer omfattande gränsdragningsproblemen gällande ersättningsgilla skador uppstår vid de utomobligatoriska anspråken. Ett grundläggande skäl till detta är att det måste dras en gräns mellan sakskada och ren förmögenhetsskada. Om en tredjeman drabbas av en direkt sakskada ska denna ersättas. Om däremot skadan är att betrakta som en följdskada pga. en sakskada som drabbat annan, exempelvis beställaren, är skadan att ses som en skadeståndsrättslig tredjemansskada, vilken inte ersätts enligt svensk rätt. Gränsdragningen mellan skadetyper är även viktig vid avgörande av om ersättning ska utgå från ansvars- respektive egendomsförsäkringen. Hovrättsfallet väckte frågan om sakskadebegreppet skiljer sig åt mellan de olika försäkringsformerna. Någon slutsats om detta är inte helt lätt att dra, då vägledande praxis på området är så gott som obefintlig.

Förord

Jag vill börja med att rikta ett stort tack till min familj – mamma, pappa och Anny. Tack för ert stöd och er uppmuntran under studietiden.

Efter sex och ett halvt år som lundastudent är det nu dags för nästa steg. Att det skulle ta två år längre än beräknat att bli jurist fanns inte med i min plan när jag för första gången satte min fot på Juridicum i augusti 2010. Idag är jag dock mycket glad över de beslut som ledde till förlängningen.

Utbytesstudier i USA var fantastiskt lärorikt och roligt. Det som dock har varit mest givande för mig under lundatiden är mitt engagemang i Lunds studentliv och framför allt i Juridiska Föreningen. Stort tack JF och alla engagerade i föreningen för de bästa åren i mitt liv. Ett särskilt tack till Martina Borgström för vårt år som presidium, det var en ära att dela det året med dig. Aldrig hade jag kunnat tänka mig att studietiden kunde vara så rolig och utvecklande som den har varit.

Jag vill också rikta ett stort tack till Elin Brännström, Gustaf Erlandsson, Martina Borgström, Sanja Gojkovic och Amanda Nilsson som trots välförtjänt julleddighet tog sig tid att läsa uppsatsen och ge värdefull feedback. En annan person som också förtjänar ett stort tack är Sascha Åkerman. Tack för att du har delat uppsatsstress, luncher och kaffepauser med mig. Denna höst hade inte varit hälften så bra utan dig.

Stort tack till min handledare Per Samuelsson för värdefulla tips under vägen och för kursen i entreprenadrätt som väckte mitt intresse för området.

Tack Lund!

Juridiska Föreningen, Lund den 2 januari 2017

Maja Nilsson

Förkortningar

AB 04	Allmänna bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader, AB 04
AB 92	Allmänna bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader, AB 92
AB 72	Allmänna bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader, AB 72
ABT 06	Allmänna bestämmelser för totalentreprenader avseende byggnads-, anläggnings- och installationsarbeten, ABT 06
AF	Administrativa föreskrifter
AMA AF 12	Administrativa föreskrifter med råd och anvisningar för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader, AMA AF 12
BKK	Föreningen Byggandets Kontraktskommitté
HD	Högsta domstolen
KtjL	Konsumenttjänstlag (1985:716)
Köpl	Köplag (1990:931)
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
Prop.	Proposition
SFS	Svensk Författningssamling
SkL	Skadeståndslag (1972:207)
SkVn	Skadeförsäkringens Villkorsnämnd
SOU	Statens Offentliga Utredningar
ÄTA-arbete	Ändringsarbete, Tilläggsarbete som står i omedelbart samband med kontraktsarbetena och som inte är av väsentligt annan natur än dessa, samt Avgående arbete

1 Inledning

1.1 Bakgrund

I ett avgörande från Hovrätten över Skåne och Blekinge, mål T 1727-05, med avgörandedatum 2007-03-16 behandlades ett antal rättsfrågor rörande det ansvar som en entreprenör kan åläggas för skada på annan egendom än dennes egen entreprenad. I fallet hade en generalentreprenör anlitat ett antal underentreprenörer för utförande av olika arbeten på entreprenaden. Underentreprenörerna stod i avtalsförhållande med generalentreprenören som därmed var beställare i dessa förhållanden.¹ Mellan beställaren och respektive underentreprenör gällde standardavtalet AB 04.² En av underentreprenörerna anlätade i sin tur en underentreprenör för utförande av sprinklerarbeten. Genom vårdslöshet underlät denne att korrekt limma en rörfog vilket ledde till att stora vattenskadorna uppstod när sprinklersystemet kopplades till vattensystemet. Underentreprenören som hade anlitat skadevållaren stod för dennes vårdslöshet gentemot beställaren enligt avtalet. Skador uppkom på beställarens arbeten och på tre andra underentreprenörers arbeten. Enligt AB 04 ansvarar entreprenören för skada på ej avlämnad del av entreprenaden. För detta ansvar är entreprenören skyldig att ha egendomsförsäkring i form av allriskförsäkring. I rättsfallet innebar detta att de tre skadelidande underentreprenörerna och beställaren erhöll ersättning ur sina allriskförsäkringar. Försäkringsbolagen förde därefter regresstalan mot skadevållarna, dels genom inomobligatoriskt anspråk för skadorna på beställarens arbeten, dels genom utomobligatoriskt anspråk för skadorna på de tre underentreprenörernas arbeten.

Rättsfallet väcker frågor som rör vilken typ av skador en beställare har drabbats av enligt AB 04, särskilt frågor om vad som ska förstås med egendomsskada och om entreprenören har vållat skadorna vid utförande av eget arbete. Spörsmålen rör således hur villkoren om entreprenörens ansvar i AB 04 ska tolkas. Tolkning av entreprenadavtal har under de senaste åren varit aktuell i ett antal mål i Högsta domstolen³. Av denna anledning är det extra intressant att sätta tolkningsfrågorna i ljuset av HD:s tolkningsmetod.

Hovrättens dom väcker även frågor som rör gränsdragningen mellan sakskada, ren förmögenhetsskada och tredjemansskada enligt allmän skadeståndsrätt, dvs. vilka skador som faktiskt ska ersättas av en skadevållare. En invändning mot ansvaret som skadevållarna framställer är att skadan på de tre underentreprenörernas arbeten är sådana tredjemansskador som inte är ersättningsgilla enligt svensk rätt. Invändningen var uppseendeväckande eftersom underentreprenörerna hade fått ersättning ur allriskförsäkringen vilken per definition endast ersätter egendomsskada. Detta väcker frågan om termen sakskada skiljer sig åt

¹ Termen *beställare* brukas fortsättningsvis i uppsatsen.

² Allmänna bestämmelser för byggnads-, anläggnings-, och installationsentreprenader. Då framställningen refererar till avtalsfamiljen Allmänna bestämmelser (dvs. AB 04, ABT 06, ABK 09 etc.) brukas förkortningen AB.

³ HD.

mellan å ena sidan den allmänna skadeståndsrätten och ansvarsförsäkringen och å andra sidan egendomsförsäkringen (allriskförsäkringen).

Framställningen använder hovrättsfallet som utgångspunkt och utifrån de uppkomna rättsfrågorna förs en diskussion kring spörsmålen som uppkommer för en entreprenörs ansvars vidkommande när det gäller skador på annan egendom än den egna entreprenaden. En analys kring rättsfallet och de argument underrätterna bygger sina synpunkter på förs löpande i framställningen.

1.2 Syfte och frågeställningar

Framställningen tar utgångspunkt i en kommersiell entreprenad där en underentreprenör vårdslöst har orsakat skada på dels beställarens arbeten, dels arbeten tillhörande andra underentreprenörer som den skadevällande underentreprenören inte har avtalsförhållande med. Det övergripande syftet med framställningen är att kritiskt utreda hur entreprenörens ansvar för skada på annan egendom än entreprenaden ser ut enligt dels AB 04, dels enligt den utomobligatoriska skadeståndsrätten. Syftet är även att utreda hur ansvars- respektive allriskförsäkring vid entreprenader fungerar i sammanhanget. Detta övergripande syfte ska uppfyllas med hjälp av tre underfrågor:

- Finns det gränsdragningsproblem vid avgörande av dels vilken slags skada som har åsamkats annan egendom än själva entreprenaden, dels vilket ansvar som ska åläggas entreprenören?
- På vilket sätt skiljer sig begreppet sakskada åt i entreprenörens ansvars- respektive allriskförsäkring?
- Vilken kritik kan framföras mot hovrättens dom i mål T 1727-05? Finns det grund för att HD skulle bedömt rättsfrågorna annorlunda?

1.3 Avgränsningar

Framställningen behandlar främst av entreprenören vållad sakskada och gränsdragningen mot ren förmögenhetsskada. Personskada ges därför inget utrymme. Vidare görs en avgränsning mot miljöskada, vilket utgör ett omfattande område när det gäller ansvaret för entreprenadavtalets parter. En utredning av detta miljöskadeansvar skulle utgöra en uppsats för sig. Inte heller skada som beror på avbrott eller störning i kommersiell verksamhet redogörs för och därmed inte heller den avbrottsförsäkring som en entreprenör kan teckna för avbrott till följd av egendomsskada. Entreprenörens ansvar i övrigt, vid exempelvis dröjsmål är inte heller föremål för uppsatsen. Således är uppsatsens ändamål inte att uttömmande redogöra för det eventuella ansvar en entreprenör kan åläggas vid en entreprenad. Uppsatsen behandlar AB 04 och AB 92 och således avgränsas ABT 06 och de andra entreprenadrättsliga standardavtalen bort.

När det gäller entreprenadförsäkring redogörs endast för de delar som har ansetts mest relevanta för uppsatsens syfte, dvs. ansvars- respektive allriskförsäkringen. Det sker inte någon försäkringsrättslig genomgång utan fokus ligger på vilken typ av egendom som omfattas av allrisk- respektive ansvarsförsäkringen. I detta hänseende redogörs för några olika försäkringsbolags lösningar. Någon systematisk jämförelse mellan olika försäkringar görs av utrymmesskäl inte.

Utredningen av entreprenörens utomobligatoriska ansvar tar utgångspunkt i de frågeställningar som uppkommer i hovrättens dom i mål T 1727-05. Kapitlet är således på intet sätt heltäckande när det gäller skadeståndsrättsliga principer utan fokuserar främst på gränsdragningen mellan olika skadetyper.

Arbetet är avgränsat till att endast behandla svensk rätt och det saknas utrymme för komparativa inslag.

Framställningen utgår ifrån ett kommersiellt entreprenadförhållande, varför konsumentförhållanden lämnas utanför uppsatsens ramar.

1.4 Metod och material

För att uppnå uppsatsens syfte används en rättsdogmatisk metod. Skälet till detta metodval är rättsdogmatikens uppgift, vilken enligt Olsen är att beskriva, systematisera och tolka gällande rätt på ett tydligt sätt.⁴ Syftet är således detsamma som en domare har, dvs. att utifrån rättskällor i form av författningar, förarbeten, rättspraxis och doktrin nå slutsatser om hur rätten ska tolkas.⁵ Mer precist vad rättsdogmatik är tycks inte vara helt klart. En uppfattning är att rättsdogmatik handlar om gällande rätt. Enligt Sandgren är det dock inte självklart att gällande rätt sätter gränsen för rättsdogmatiken.⁶ Jareborg påpekar att rättsdogmatiken visst kan gå utanför gällande rätt och att det är legitimt för rättsdogmatiker att söka ideala lösningar.⁷ Malmberg beskriver rättsdogmatiken som ett sätt att "[...]strukturera frågeställningar, ge brukbara begrepp och att formulera mer eller mindre generella regler och principer."⁸ Inom ramen för ett rättsdogmatiskt arbetssätt kan även inrymmas kritik av regelsystem etc.⁹

Olsen beskriver att flera positivistiska inriktningar har utvecklats inom rättsdogmatiken.¹⁰ Dalberg-Larsen/Evald tar bl.a. upp begrepps-jurisprudensen och dess inriktning på begrepp och systematik.¹¹ När det gäller avsikten att utreda entreprenörens ansvar för skador på annan egendom än entreprenaden enligt AB 04, torde denna del av rättsdogmatiken bli aktuell, särskilt med tanke på att det för entreprenadavtal saknas auktoritativa rättskällor. Denna brist på direkt

⁴ Olsen, 2004, s. 111; Arvidsson, 2010, s. 35 f. och Peczenik, 1974, s. 9.

⁵ Sandgren, 2015, s. 43 f.

⁶ Sandgren, 2005, s. 650 f.

⁷ Jareborg, 2004 s. 4.

⁸ Malmberg, 1997, 22.

⁹ Olsen, 2004, s. 111 f.

¹⁰ Olsen, 2004, s. 111.

¹¹ Dalberg-Larsen & Evald, 1998, s. 92 ff.

tillämpliga rättskällor gör det även nödvändigt att söka ledning i dispositiv rätt. Dock måste entreprenadavtalets särdrag beaktas.¹²

Med hänvisning till bristen på auktoritativa källor inom entreprenadrätten söks ledning i skadeståndsrätt, köprätt och allmän obligationsrätt. I sökandet efter begreppsdefinitioner har praxis fått stort utrymme, framför allt i samband med uppgiften att närmare förtydliga vad som exempelvis åsyftas i förarbeten.¹³ De senare årens praxis från HD som rör tolkning av entreprenadavtal får naturligt nog omfattande betydelse i samband med ställningstagande angående hur HD skulle ha tolkat rättsfrågorna i det aktuella hovrättsfallet.¹⁴ I brist på praxis har Skadeförsäkringens Villkorsnämnd och dess yttranden varit vägledande.¹⁵ Det är dock viktigt att påpeka att detta inte är en rättskälla men har vid ett antal tillfällen varit vägledande inom försäkringsbolagens bedömningar.

Det är av vikt att påpeka att det löpande i uppsatsen och framför allt i det avslutande kapitlet anläggs ett *kritiskt* perspektiv i syfte att uppnå arbetets syfte och besvara uppsatsens frågeställningar. Särskilt framkommer detta vid analys av hovrättens dom från 2007 och resonemang kring hur rättsfrågorna hade bedömts av HD.

När det gäller litteratur har framför allt Ullmans avhandling från 2006 varit grundläggande för uppsatsens utformning.¹⁶ Arbetet är tämligen unikt i det hänseende att det förenar ansvarsfördelning med försäkring och redogör för hur de två delarna förhåller sig till varandra. Ullman har även bidragit med ett antal artiklar vilka har varit viktiga för framställningen.¹⁷ I framför allt avsnitt 6 utgör Ullman den mest hänvisade källan. Förklaringen till detta är den skrala litteratur av andra som finns och även bristen på vägledande praxis från rättstillämparen.

Entreprenadrätt som ett eget rättsområde har i litteraturen behandlats sparsamt. Oftast har spörsmålen berörts inom ramen för mer omfattande verk, t.ex. Hellner,¹⁸ Bengtsson¹⁹ och Bernitz²⁰. Samuelssons avhandling från 2011 behandlar entreprenadavtalet med den särskilda problemställningen om ÄTA-arbeten. Arbetet är unikt eftersom det behandlar den ”renodlade” entreprenadrätten. Samuelsson behandlar dock även frågor av mera allmän obligationsrättslig karaktär.²¹ Tidiga verk som har varit tongivande och är än idag är Wikander²² och Källenius²³. Av stor

¹² Se NJA 2014 s. 960.

¹³ Exempelvis när det gäller begreppet sakskada som inte är definierat i lagen utan endast i förarbetena till Skadeståndslagen, jfr prop. 1972:5 s. 578 f.

¹⁴ Jfr NJA 2012 s. 597; NJA 2013 s. 271 och NJA 2014 s. 960.

¹⁵ Skadeförsäkringens Villkorsnämnd var inrättad av Svenska Försäkringsbolags Riksförbund och hade som främsta uppgift att främja ett enhetligt användande av försäkringsvillkoren för skadeförsäkring. Verksamheten i nämnden upphörde i början av 2000-talet. Förkortas SkVn.

¹⁶ Ullman, 2006. Ullman är professor i försäkringsrätt vid det affärsjuridiska programmet vid Linköpings universitet.

¹⁷ Särskilt Ullman, 2008 och 2012.

¹⁸ Hellner, Hager & Persson, 2016.

¹⁹ Bengtsson, 1976.

²⁰ Bernitz, 2013.

²¹ Samuelsson, 2011.

²² Wikander 1913 och 1916.

²³ Källenius, 1960.

betydelse för framställningen är även verk av mer handbokscharaktär. Hedbergs kommentarer till AB 92 och 04²⁴ samt Rådberg²⁵ bör här särskilt betonas. Särskild uppmärksamhet bör fästas vid det omfattande verk som under hösten 2016 har färdigställts av Samuelsson.²⁶ Arbetet utgör en ny kommentar till AB 04, vilken ger en nyanserad syn på de juridiska frågorna i standardavtalet. Vilka konsekvenser avhandlingen får i den entreprenadrättsliga debatten återstår att se.

När det gäller den allmänna skadeståndsrätten bör särskilt nämnas Hellner & Radetzki²⁷. Även verk av exempelvis Ramberg & Herre²⁸ har varit betydelsefulla i framställningen, särskilt vid redogörelse av allmänna obligationsrättsliga principer.

1.5 Disposition

Det inledande avsnittet redogör för området entreprenadrätt. Där lyfts de olika synpunkterna om entreprenadrätten som ett eget rättsområde och om entreprenadavtalet kan ses som en egen avtalstyp samt om AB:s ställning som handelsbruk. Avsnittet redogör även för den tolkningsmetod för entreprenadavtal som HD har utvecklat under senare år samt den lagstiftning som kan få inflytande vid tolkning av entreprenadavtal.

Avsnitt 3 inleds med en bakgrundsbeskrivning av hovrättsmålet som löpande är föremål för analys. Därefter utreds entreprenörens ansvar för olika skador enligt AB 04. Det kan nämnas att utredningen angående skada på själva entreprenaden är viktig trots att det inte är detta ansvar uppsatsen huvudsakligen ska utreda. Vidare utreds skada på en sidoentreprenörs egendom, skada på en beställarens egendom samt vilka bestämmelser i AB 04 som är relevanta.

I avsnitt 4 redogörs för entreprenörens ansvar för fel enligt AB 04. Här är den inte helt okomplicerade gränsdragningen mellan entreprenörens felansvar och skadeansvar intressant. Av stor betydelse är riskens övergång från entreprenören till beställaren, vilket innebär att det blir centralt att utreda när denna tidpunkt inträffar. Entreprenören har vid ansvar för fel ett omfattande ansvar för skador till följd av felet. Bestämmelserna i AB 04 om sådana följdskador behandlas i förevarande avsnitt.

I avsnitt 5 redogörs för entreprenörens utomobligatoriska skadeståndsansvar. I hovrättsfallet yrkar en underentreprenör skadestånd av en annan underentreprenör vilket innebär att denna talan förs på utomobligatorisk grund. Här redogörs således för grunddragen i skadeståndslagen²⁹. Fokus ligger dock på frågan om vad som ska anses ingå i begreppet sakskada och gränsdragningen mot ren förmögenhetsskada och tredjemansskada. Frågan om vad den uppkomna skadan är för typ av skada är en central fråga i

²⁴ Hedberg, 2000 och 2010.

²⁵ Rådberg, 2011.

²⁶ Samuelsson, 2016.

²⁷ Hellner & Radetzki, 2010.

²⁸ Ramberg & Herre, 2016.

²⁹ Skadeståndslag (1972:207) benämns i löptexten som *skadeståndslagen*. I samband med referenser till särskilda bestämmelser i lagen används förkortningen SkL.

hovrättens dom. Lösningen domen ger är speciell och väcker vissa frågor som behandlas och analyseras.

I avsnitt 6 redogörs för hur försäkring av entreprenadrisker sker. Avsnittet behandlar ansvarsförsäkring, vilken täcker entreprenörens skadeståndsskyldighet och egendomsförsäkring i form av allriskförsäkring för entreprenadverksamhet, vilken täcker skada på bl.a. den till entreprenören tillhörande egendomen. Enligt försäkringsplikten i AB 04 kap 5 § 22 är entreprenören skyldig att inneha nämnda försäkringar. Särskilt intressant är hur sakskada avgränsas mot ren förmögenhetsskada vilken inte ersätts ur varken ansvars- eller allriskförsäkringen. För att ge en uppfattning om hur entreprenadförsäkringen fungerar redogörs löpande för olika försäkringsbolags villkor.

I avsnitt 7 sammanfattas de analyser som har förts löpande och vissa slutsatser dras angående de gränsdragningsproblem som eventuellt föreligger vid avgörande av entreprenörs ansvar för skador på annan egendom än entreprenaden. Vidare analyseras också om sakskaidebegreppet skiljer sig åt i de olika försäkringarna. Avsnittet innehåller även en kritisk analys av hovrättens dom och diskussion kring hur HD skulle ha bedömt rättsfrågorna idag.

1.6 Definitioner

Någon definition av begreppet *sakskada* finns inte i skadeståndslagen. Istället får ledning sökas i förarbetena till lagen vilka stadgar att till sakskada ska hänföras "[...] i första hand genom fysiska medel direkt tillfogad skada på fysiska föremål, varmed avses såväl lösa saker som egendom med tillhör." ³⁰ Begreppen sakskada och *egendomsskada* används generellt sett synonymt i uppsatsen, vilket ligger i linje med vad som uttrycks i skadeståndslagens förarbeten. ³¹ Enligt Ramberg m.fl. syftar sakskada på olika typer av egendomsskador. ³² Något som måste uppmärksammas är dock den skillnad mellan det ovan nämnda och användningen av termen egendomsskada i AB 04. Hur uttrycket där ska uppfattas är inte helt klart, se avsnitt 3.2.2 nedan. Vid försäkringsfrågor använder Ullman termen sakskada som beteckning för sakskada enligt ansvarsförsäkringen och termen egendomsskada som motsvarande beteckning i egendomsförsäkringen. ³³

Termen *tredjemansskada* kan åsyfta både indirekt skada som drabbar annan än den direkt skadelidande och direkt skada som drabbar annan än parterna i ett avtal. Det framgår av sammanhanget vilken typ av tredjemansskada som åsyftas. I det aktuella hovrättsfallet hade en avtalsrättslig tredje man drabbats av direkt skada. Dock invände skadevållarna att det i själva verket är en skadeståndsrättslig tredjemansskada, som enligt svensk skadeståndsrätt inte är ersättningsgill.

³⁰ Prop. 1972:5, s. 578 f.

³¹ Prop. 1972:5, s. 578 f.

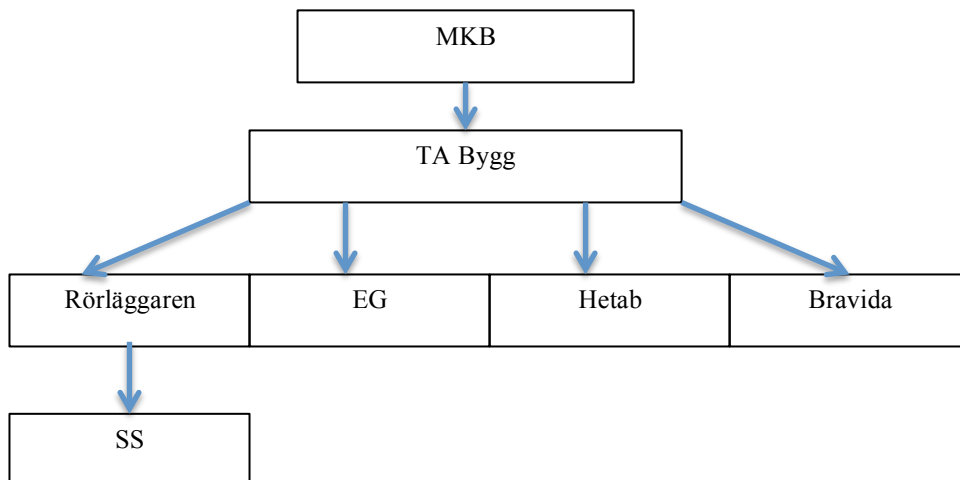
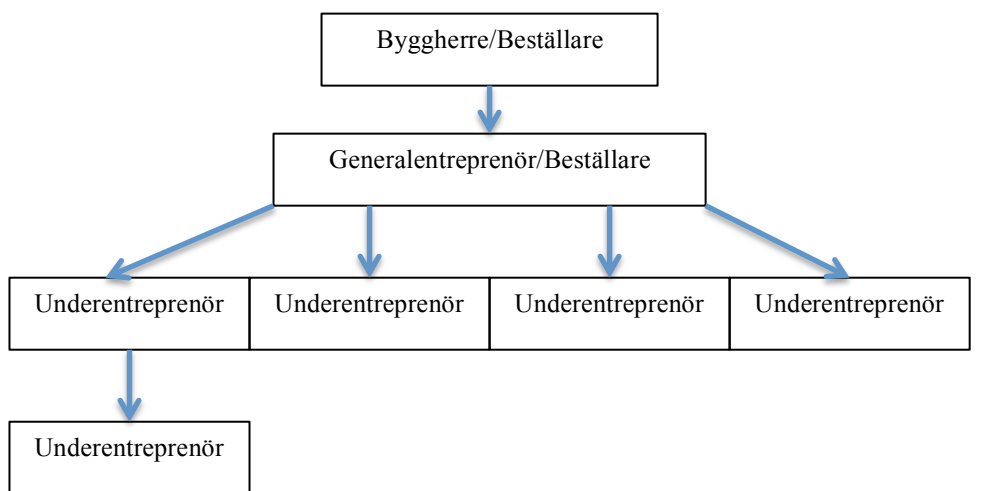
³² Ramberg m.fl., s. 323.

³³ Ullman, 2008, s. 37.

I framställningen redogörs för *egendomsförsäkring* i form av *allriskförsäkring*. När begreppet *egendomsförsäkring* används åsyftas här den *allriskförsäkring* som en entreprenör ska inneha enligt AB 04 kap 5 § 22 om inte annat framgår av sammanhanget.

Entreprenadrättsliga begrepp som används i framställningen finns ofta definierade i begreppsbestämningarna i AB 04. Vid användning av sådana begrepp görs förklaringar och hänvisningar löpande.

Som tidigare nämnts utgör hovrättens dom i mål T 1727-05 utgångspunkt för uppsatsen. Generalentreprenören i fallet är i förhållande till underentreprenörerna beställare, vilket i vissa fall kan vara förvirrande. Av denna anledning följer här två skisser över avtalsförhållandena.

2 Om entreprenadrätten

2.1 Inledning

Entreprenadavtal regleras inte i svensk lagstiftning. I 2 § köplagen³⁴ är avtal om uppförande av byggnad eller annan fast anläggning på mark eller i vatten explicit undantagna från lagens tillämpningsområde. De regleringar som har kommit att spela en allt större roll för entreprenadarbeten är AB, som idag intar rollen som en särskild typ av standardavtal.³⁵ AB utgör s.k. *agreed documents* inom näringslivet och har ett upplägg och omfattning som ofta påminner om lagtext.³⁶ Innan dessa föreskrifter rörande just entreprenader kom till tillämpades principerna för s.k. arbetsavtal, som inom obligationsrätten kallades det materiella *arbetsbetinget*. Utöver detta tillämpades även analogvist köplagen.³⁷ Sedan tillkomsten för snart 100 år sedan har AB reviderats för att möta nya utmaningar och krav.³⁸

Arbetsbetingetsavtalet angavs av Wikander i den äldre litteraturen som ett avtal enligt vilket den ene kontrahenten förpliktar sig att åstadkomma ett visst arbetsresultat mot att medkontrahenten förpliktas att utge ett visst vederlag.³⁹ I flera förekommande fall föreligger avtal om både köp, dvs. överlämnande av egendom eller rättigheter, och löfte om arbetsprestation eller utförande av tjänst.⁴⁰ Huruvida det ska anses föreligga en skillnad mellan det sedvanliga köpeavtalet och arbetsbetinget har jurister och andra inom branschen verksamma inte alltid varit överens om. Distinktionen ansågs av Wikander vara av yttersta vikt.⁴¹ Enligt Gorton är en entreprenörs åtagande att se som ett arbetsbeting med speciell inriktning.⁴²

Samuelsson använder termen entreprenadavtal. Begreppet finns inte legalt definierat och förekommer inte i författningstext.⁴³ Samuelsson anser att entreprenadavtalet som avtalsform inte kan bli beskrivet på något annat sätt än att det utgör en del av det traditionella arbetsbetinget.⁴⁴ Definitionen nämnda författare använder är följande:

”Entreprenadavtal är sådana avtal där den ena parten (entreprenören) åtar sig att inom angiven tid utföra vissa avtalade bygg- och anläggningsarbeten och där den andra parten (beställaren) är tillförsäkrad en rättslig kompetens att fortlöpande ändra motpartens åtagande under avtalets löptid (ändringsbefogenhet).”⁴⁵

³⁴ Köplag (1990:931) benämns i löptexten som *köplagen*. I samband med referenser till särskilda bestämmelser i lagen används förkortningen KöpL.

³⁵ Adlercreutz, Gorton & Lindell-Franz, 2016, s. 24.

³⁶ Bernitz, 2013, s. 32.

³⁷ Källenius, 1960, s. 13.

³⁸ Gorton, 2010, s. 154.

³⁹ Wikander, 1913 s. 19 f.

⁴⁰ Wikander, 1913, s. 22 f., se även Källenius, 1960, s. 13 f.

⁴¹ Wikander, 1913, s. 13 ff.

⁴² Gorton, 2010, s. 149.

⁴³ Samuelsson, 2011 s. 13.

⁴⁴ Samuelsson, 2011 s. 14.

⁴⁵ Samuelsson, 2011, s. 17.

2.2 Om AB 04

Bestämmelserna i AB 04 är avsedda att användas vid byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader som utförs i form av utförandeentreprenader. För sådan entreprenad gäller att beställaren ansvarar för projektering och entreprenören för utförande. Ansvar för att objektet i sin slutliga utformning uppfyller avsedd funktion, det s.k. funktionsansvaret, åvilar beställaren.⁴⁶ I begreppet utförandeentreprenad ingår dels delad entreprenad, där var och en av parterna står i direkt avtalsförhållande med beställaren, dels generalentreprenad, då en entreprenör ansvarar gentemot beställaren för hela produktionen. Vid s.k. totalentreprenad, då entreprenören svarar för projektering och utförande används i stället ABT 06. Vid totalentreprenad har istället entreprenören funktionsansvaret.⁴⁷ AB 04 har utformats av Byggnadets Kontraktskommitté⁴⁸ som består av företrädare för såväl entreprenörsidan som beställarsidan.⁴⁹ Sammansättningen i BKK har gjort att det, i de fall där parterna inte har varit överens om villkorens utformning, har uppkommit kompromisslösningar. Detta innebär att bestämmelserna inte alltid uppnår sådan tydlighet som hade varit önskvärd.⁵⁰ Trots vissa otydligheter är användningen av AB 04 utbredd i branschen. AB 04 föregicks av AB 92.⁵¹

AB omnämns ibland som byggnads- och anläggningsindustrins lagbok, där vissa normer fastställts för vad som generellt sett bör gälla inom området.⁵² Givetvis kan parterna enligt gängse avtalsrättsliga principer avtala vad de än önskar, så länge det inte strider mot tvingande rättsregler. Enligt kommentarstexten till AB 04 kap 1 § 3 råder ett tydlighetskrav vilket innebär att endast en tydlig regel kan ges företräde framför AB 04, förutsatt att villkoren ingår i parternas avtal. Detta innebär att en särreglering måste vara tydlig och att den måste ha intagits under rätt kod och rubrik i de Administrativa föreskrifterna⁵³ i entreprenadavtalet.

2.3 Tolkning av entreprenadavtal

2.3.1 Högsta domstolens tolkning

HD har i de senare årens praxis redogjort för hur tolkningen av entreprenadavtal ska göras.⁵⁴ I första hand ska det undersökas om det funnits en gemensam *partsavsikt* eller om det finns några omständigheter utanför avtalstexten som kan klargöra på vilket sätt parterna har förstått ett omtvistat avtalsvillkor. Detta är nog sällan verkligheten eftersom

⁴⁶ Förord till AB 04.

⁴⁷ Se förord till AB 04 resp. AB 06.

⁴⁸ BKK.

⁴⁹ Hedberg, 2010, s. 15.

⁵⁰ Rådberg, 2011, s. 7; Deli 2012 s. 22 och Hedberg, 2010 s. 15.

⁵¹ Samuelsson, 2011, s. 23 och Gorton, 2010, s. 151.

⁵² Källenius, 1960, s. 14.

⁵³ AF.

⁵⁴ Se särskilt NJA 2013 s. 271.

avtalsparterna oftast bifogar AB utan att diskutera innehållet i regelverket närmare.⁵⁵ Går det inte att fastställa någon gemensam partsavsikt ska ledning sökas i den aktuella bestämmelsens *ordalydelse*. När ordalydelsen ger utrymme för olika tolkningar eller inte ger något besked alls, ska ledning sökas i *systematiken* och i de övriga villkoren i standardavtalet. Det gäller särskilt när bestämmelserna i avtalet är avsedda att utgöra ett sammanhängande system.⁵⁶

När inte heller avtalets systematik ger någon ledning ska avtalsvillkoret tolkas i ljuset av dispositiv rätt.⁵⁷ HD har i NJA 2014 s. 960 påpekat att den dispositiva rättens genomslagskraft ibland kan behöva begränsas, exempelvis då visserligen avtalskontexten inte ger någon direkt ledning men den relevanta dispositiva rättsregeln inte passar i avtalssystemet. Således ska det ytterst göras en mer övergripande rimlighetsbedömning, som eventuellt kan innebära att en avtalslucka fylls med en till det specifika avtalet anpassad regel.

När det gäller fastställande av innehållet i dispositiv rätt för avtal av den aktuella typen får ledning sökas i allmänna obligationsrättsliga principer och i vad som gäller för närliggande avtalstyper. Köplagens reglering har då sitt särskilda intresse, men det måste beaktas att det rör sig om två olika avtalstyper och att det vid tolkningen av vissa villkor kan finnas anledning att särskilt beakta entreprenadavtalets speciella drag. Detta innebär enligt Ingvarson & Utterström att entreprenader är komplicerade, omfattande och långsiktiga arbeten med åtskilliga inblandade parter.⁵⁸ HD har konstaterat att det är naturligt att tolka AB i ljuset av den dispositiva rätt som utan bestämmelsernas existens skulle ha tillämpats för avtal av det aktuella slaget, med tanke på att villkoren har förhandlats fram mot bakgrund av allmänna obligationsrättsliga principer.⁵⁹

2.3.2 Allmänna bestämmelsers ställning i den allmänna förmögenhetsrätten

I förevarande framställning tas utgångspunkt i att AB 04 är gällande mellan beställaren och entreprenören – det inomobligatoriska förhållandet. Även en entreprenörs förhållande till tredje man är föremål för utredningen – det utomobligatoriska förhållandet. Intressant är, inte minst för utomobligatoriska förhållanden, om entreprenadavtalet i sig kan anses utgöra en självständig avtalsform.

Att utröna vilken avtalstyp det är som ska tillämpas när rättstillämparen ska utfylla eller tolka är nödvändigt för förståelsen för vilka dispositiva normer som kan aktualiseras.⁶⁰ Frågan är vilken utfyllande effekt bestämmelserna kan ha då entreprenadavtal inte uttryckligen hänvisar till AB 04. I litteraturen råder osäkerhet. De flesta är dock överens om att AB-

⁵⁵ Ingvarson & Utterström, 2015 s. 22 f.

⁵⁶ Jfr NJA 2014 s. 960 som gällde tolkning av ABT 94.

⁵⁷ NJA 2013 s. 271, p. 7.

⁵⁸ Ingvarson & Utterström, 2015 (a) s. 22 f. Jfr även Gorton, 2010 s. 155 ff.

⁵⁹ NJA 2013 s. 271. Jfr även tolkningen i NJA 2014 s. 960.

⁶⁰ Adlercreutz & Gorton, 2010, s. 21 f.

komplexets regler har en framträdande roll men att det är oklart om de kan bli fullt erkända som allmängiltiga regler.⁶¹

Det råder en stor osäkerhet kring om entreprenadavtalet är en avtalstyp eller inte och därmed om utfyllningen ska vara fri eller bunden. Avtalstyper består till stor del av utfyllande rättsnormer som kan användas när parternas avtal inte ger något svar eller är oklart. Rättsnormerna kan vara skrivna - exempelvis då avtalstypen är lagreglerad (t.ex. köpavtal eller hyresavtal) - eller oskrivna. För avtalstyper finns det ofta särskilda avtalsrättsliga normer som endast äger tillämpning på just den aktuella avtalstypen. Enligt Samuelsson är en konsekvens av en avtalstyps förefintlighet att ett rättsområde, exempelvis hyresrätt (hyresavtal), kan urskiljas. Samuelsson anser att det inte finns några oskrivna, kontraktsrättsliga normer när det gäller entreprenadavtal vilket innebär att entreprenadavtal inte ska ses som en särskild avtalstyp.⁶² Mellqvist anser tvärtom att entreprenadavtal ska ses som en särskild avtalstyp och att entreprenadrätt ska ses som ett eget rättsområde.⁶³

Utfyllande rättsnormer lägger grunden för en s.k. bunden utfyllning av avtalet. Sådan utfyllning innebär att rättstillämparen under vissa förutsättningar är förpliktad att komplettera avtalet med normerna.⁶⁴ Med fri utfyllning menas att rättstillämparen får fylla ut avtalet inom ramen för sin diskretionära beslutskompetens.⁶⁵

Källenius har uttalat att om avtal saknas i ett entreprenadförhållande bör först och främst principerna i AB vara vägledande som uttryck för praxis på området.⁶⁶ Detta torde innebära att AB ger uttryck för handelsbruk eller sedvänja. Svensk rätt tillmäter, inom den kommersiella civilrätten, handelsbruk och annan sedvänja framstående betydelse. Handelsbruk betraktas som en självständig rättskälla.⁶⁷ Frågan om AB kan ses som handelsbruk är avgörande för vilken ställning villkoren får inom rättsområdet. Om standardvillkor ska betraktas som handelsbruk sätts dispositiv rätt åt sidan även när villkoren inte utgjort del av det enskilda avtalet.⁶⁸ Karlgren har funnit att i äldre rättstillämpning av handelskamrarna om handelsbruk, betraktas ofta ensidigt utformade klausuler i frekvent

⁶¹ Se Samuelsson, 2011, s. 45. Jfr även Gorton som tillämpar begreppet avtalstyp vid beskrivning av entreprenadavtal, Gorton, 2010 s. 155 ff.

⁶² Samuelsson nämner som exempel sådana kontraktsrättsliga normer som innebär att AB ska anses representera handelsbruk eller sådana normer som rättssatser som har utvecklats genom prejudicerande praxis. Författaren nämner dock särskilt att detta inte innebär att prejudikatbildningen inte har utvecklat enstaka utfyllande normer inom området, Samuelsson, 2011 s. 45 ff.

⁶³ Mellqvist, 2013, s. 236. Mellqvist ger dock ingen utvecklande förklaring till sin ståndpunkt i frågan. Redan 1913 berördes frågan av Wikander, 1913, s. 64 ff. Gällande mer moderna framställningar kan nämnas Källenius, 1960, s. 13 f. och Bengtsson, 1976, s. 103 f. Dessa framställningar benämner entreprenadavtalet som en egen avtalstyp. Dock är diskussionen inte helt tydlig och frågan är om de olika verken fullt ut kan jämföras med t.ex. Samuelsson, 2011.

⁶⁴ Bunden utfyllning kan således endast komma ifråga om det finns en etablerad utfyllande rättsnorm att använda, se Samuelsson, 2011, s. 45 ff.

⁶⁵ Med termen diskretionär menas att domstolen får använda normer efter sitt eget goda omdöme. Se vidare i Arvidsson, 2010, s. 209 f.

⁶⁶ Källenius, 1960, s. 14.

⁶⁷ Bernitz, 2013, s. 59 ff.

⁶⁸ Bernitz, 2013, s. 59 ff.

tillämpade standardavtal som handelsbruk. Enligt Karlgren är ett sådant åsidosättande av dispositiv rätt olämpligt.⁶⁹ I modernare framställningar har bl.a. Ramberg ansett att brett tillämpade standardavtal i varje fall bör jämföras med handelsbruk, vilket således torde innebära att de kan utgöra del i enskilda avtal om inte motsatsen framgår.⁷⁰ Bernitz analys av rättsläget är att det inte finns någon allmän vilja att betrakta standardavtal som handelsbruk.⁷¹ Särskild försiktighet bör iaktas när det gäller att ge sådan status till villkor som reglerar rätt till ersättning och liknande betydelsefulla riskfördelningsfrågor.⁷² Gorton anser att AB-villkoren är ”dominerande men inte enarådande”.⁷³ Författaren verkar dock inta en ställning innebärande att det torde finnas en öppning för att betrakta standardavtal som ett uttryck för handelsbruk eller allmänt gällande kontraktsrättsliga principer inom sitt område.⁷⁴ Han tror dock inte att en svensk domstol skulle betrakta AB 04 i dess helhet som allmänna rättsgrundsatser eller handelsbruk.⁷⁵

2.3.3 Dispositiv rätt

Enligt 2 § KöpL gäller inte lagen för avtal om uppförande av byggnad eller annan fast anläggning på mark eller i vatten. Såväl bygg- som anläggningsentreprenader är således uttryckligen uteslutna från lagens tillämpningsområde. Skälen till undantagandet förefaller enligt Samuelsson vara att de köprättsliga rättsföljderna inte anses lämpliga för att reglera konfliktsituationer som kan uppkomma vid exempelvis uppförande av byggnad.⁷⁶

Enligt Källenius kan köplagens grundprinciper komma till användning, för den händelse AB eller parternas avtal i övrigt inte ger vägledning i en fråga.⁷⁷ Däremot bör reglerna enligt samma författare inte kunna *tillämpas* beträffande entreprenaden.⁷⁸ Om detta verkar även senare framställningar på området vara överens. Enligt Bengtsson ska försiktighet iaktas vid tillämpning av köplagen som dispositiv rättskälla vid entreprenader. Grund för detta är de särskilda drag som entreprenader ofta förknippas med.⁷⁹

Inom såväl den inomobligatoriska som den utomobligatoriska skadeståndsrätten sker en växande påverkan av de skadeståndsnormer som utvecklats i den allmänna (utomobligatoriska) skadeståndsrätten. Den kommersiella skadeståndsrätten – såväl i som utom avtalsförhållanden – antas således i högre grad påverkas av de skadeståndsnormer som utvecklats

⁶⁹ Karlgren, 1960. Jfr även Wilhelmsson, 2008, s. 76 f. Inte heller Hagström, för norsk rätts del, håller med om att standardavtal ska betraktas som handelsbruk, se Hagström, 2003, s. 60.

⁷⁰ Ramberg & Ramberg, 2014, s. 143 f.

⁷¹ Bernitz, 2013, s. 59 ff. Jfr även NJA 1999 s. 629 (s. 631).

⁷² Bernitz, 2013, s. 59 ff.

⁷³ Gorton, 2010, s. 163.

⁷⁴ Gorton, 2010, s. 164.

⁷⁵ Jfr NJA 1985 s. 397 II där HD ger uttryck för försiktighet i frågan om en ansvarsfriskrivningsklausul i AB eventuellt ska ses som handelsbruk.

⁷⁶ Samuelsson, 2011, s. 49.

⁷⁷ Källenius, 1960, s. 14.

⁷⁸ Källenius, 1960, s. 13 f.

⁷⁹ Se Bengtsson, 1976, s. 104.

i den allmänna, utomobligatoriska ansvarsrätten.⁸⁰ I NJA 2012 s. 597 behandlade HD de skadeståndsrättsliga följderna av att förseningar uppkom vid en entreprenad. HD fastslog att det är naturligt även i entreprenadrättsliga sammanhang att vid utrönandet av avtalsinnehållet utgå ifrån vad som är gällande enligt dispositiv rätt. Under rubriken ”Rätt till skadestånd vid konkurrerande skadeorsaker” uttalade sig HD således *allmänt om rättsläget* när det gäller fall av flera orsaker till skada. Enligt Schultz kan i praxis skönjas ett allt större förtroende för den utomobligatoriska skadeståndsrättens allmänna begrepp och principer.⁸¹

I avsnitt 2.3.1 ovan har redogjorts för tolkningsmetoden som HD fastställt för entreprenadavtal. Det är tydligt att allmänna obligationsrättsliga principer får betydande inflytande vid tolkningen med hänvisning till att AB är framförhandlade på denna grund.

2.3.4 Konsumenttjänstlagen⁸²

I konsumentförhållanden är konsumenttjänstlagen tillämplig om ett entreprenadarbete huvudsakligen är betingat av konsumentens enskilda ändamål.⁸³ Rekvisitetet *huvudsakligen för enskilt ändamål* begränsar tillämpningsområdet till småhusentreprenader och andra arbeten av privat karaktär. I lagen stadgas ett antal regler som endast reglerar småhusentreprenader.⁸⁴ Förarbetena ger inte stöd för analogisk tillämpning av just dessa regler.⁸⁵ Dock stadgar förarbetena att lagen utgör generellt gällande oskriven rätt inom tjänsteområdet vilket tyder på att bestämmelserna torde kunna användas vid partsförhållanden utanför lagens direkta tillämpningsområde. Vidare stadgas att vid sådan tillämpning ska reglerna användas som dispositiv rätt, dvs. som utfyllande regler i oreglerade frågor.⁸⁶ Enligt Samuelsson åsyftas med ”oskriven rätt” i förarbetena troligtvis handelsbruk eller annan sedvänja. Författaren ifrågasätter i sammanhanget varför den oskrivna rätten inte skulle kunna tillämpas direkt.⁸⁷

⁸⁰ Jfr Schultz, 2013 (a), s. 1017.

⁸¹ Schultz, 2013 (a), s. 1031.

⁸² Konsumenttjänstlag (1985:716) benämns löptexten som *konsumenttjänstlagen*. I samband med referenser till särskilda bestämmelser i lagen används förkortningen KtjL.

⁸³ 1 § KtjL.

⁸⁴ Genom SFS 2004:554.

⁸⁵ Jfr Samuelsson, 2011, s. 51.

⁸⁶ Prop. 1984/85:110 s. 142.

⁸⁷ Se vidare härom i Samuelsson, 2011, s. 51 ff.

3 Entreprenörens ansvar för skada enligt AB 04

3.1 Inledning

I följande avsnitt redogörs för en entreprenörs ansvar för skada enligt AB 04. Som nämntes i det inledande kapitlet har hovrättens avgörande i mål T 1727-05 en central roll i framställningen eftersom målet belyser en rad intressanta tolkningsfrågor. Det är därför nödvändigt att här ge en bakgrundsbeskrivning till fallet. Läsaren hänvisas även till skissen över partsförhållandena i avsnitt 1.6 ovan.

3.2 Omständigheterna i mål T 1727-05

I början av 2000-talet lät MKB Fastighets AB uppföra ett flerbostadshus. Huset skulle vara ett utställningshus under en bomässa. Generalentreprenören TA Bygg anlätade för vissa jobb ett antal underentreprenörer, bl.a. AB Rörläggaren (Rörläggaren) för VS-installationer, som i sin tur anlätade Skandinaviska Sprinkler (SS) för sprinkleranläggning, Ekberg och Gildéus Måleri AB (EG) för målning, Hetab Golvproduktion AB (Hetab) för golvläggning och Bravida Syd AB (Bravida) för utförande av elinstallationer. Innan byggnationen var helt färdig delade sig en fog i en rörböj i sprinklersystemet vilket fick till följd att stora mängder vatten flödade ut. Vattnet orsakade stora skador på TA Byggs samt EG:s, Hetabs och Bravidas arbeten som av sina försäkringsbolag IF, Trygg-Hansa och Länsförsäkringar fick ersättning. Försäkringsbolagen, som hade meddelat egendomsförsäkringar⁸⁸ till förmån för sidoentreprenörer som i närheten av arbetena med sprinklersystemet utfört arbeten, framställde regresskrav gentemot Rörläggaren och SS avseende skador på sidoentreprenaderna.⁸⁹

Hovrätten kom fram till att SS agerat vårdslöst dels vid underlåtandet att limma rörskarven korrekt, dels eftersom en s.k. provtryckning som enligt branschregler ska ske inte kommit till stånd innan idrifttagandet. Nämnas bör att Rörläggaren ansvarade gentemot beställaren (TA Bygg) för SS åtgärder. Även Rörläggaren befanns vårdslös då den låtit sätta igång anläggningen med kännedom om den uteblivna provtryckningen. En Invändning som Rörläggaren och SS la till grund mot att deras vårdslöshet hade orsakat uppkomna skador var det ouppfyllda villkor om vidarekoppling av larm med dygnetruntbvakning som Rörläggaren satt upp. Enligt dem hade de fått besked att larmet var kopplat, annars skulle de inte ha tillåtit idrifttagandet, vilket hade lett till att skadorna inte skulle ha uppkommit. Hovrätten bemötte detta med konstaterandet att en

⁸⁸ Allriskförsäkring för entreprenadverksamhet.

⁸⁹ Mellan TA Bygg, dvs. beställaren, och Rörläggaren gällde AB 92. Detsamma gällde även mellan TA Bygg och de tre underentreprenörerna Hetab, Bravida och EG Måleri. AB 92 är numera ersatt av AB 04.

vidarekoppling av larmet i sig inte skulle ha lett till att den undermåliga limningen av rörskarven skulle ha upptäckts. Vidare konstaterade domstolen att en vattenskada skulle ha uppkommit även om larmet hade varit vidarekopplat och det är denna *hypotetiska* situation som ska jämföras med det faktiska händelseförloppet.

Domen belyser en rad intressanta rättsfrågor vilka behandlas under relevanta avsnitt. För att få en intressant och levande textmassa sker presentation och analys av fallet löpande. En uppdelning som bör hållas i minne är att fallet rör dels ett inomobligatoriskt skadeståndsanspråk (Rörläggaren och SS mot TA Bygg), dels ett utomobligatoriskt skadeståndsanspråk (Rörläggaren och SS mot Hetab, Bravida och EG).

3.3 Ansvar för skada på entreprenaden

AB 04 kap 5 reglerar ansvar och avhjälpande för utförandeentreprenader. Kapitlets första paragraf stadgar följande:

Entreprenören ansvarar under entreprenadtiden för skada på ej avlämnad del av entreprenaden.

Entreprenören ansvarar dock inte för skada på entreprenaden som beror på beställaren.

Entreprenören ansvarar – hjälpmedel undantagna – inte heller för skada på entreprenaden som beror på krig, terrorhandling, uppror, naturkatastrof eller liknande omständighet.⁹⁰

Utgångspunkten är i allmänhet att den som är ägare till en viss sak står risken för att saken skadas genom olyckshändelse. En beställare som äger den fastighet som tillfogas entreprenadarbeten blir efterhand ägare till den tillfogade egendomen, vilket torde innebära att denne också står risken för att egendomen, dvs. arbetena, drabbas av skada. Emellertid görs ett undantag från denna ordning genom ovan citerade paragraf. I AB 92 fanns samma bestämmelse med identisk lydelse stadgad i kap 5 § 4.⁹¹ Enligt Liman står bakgrunden till den aktuella ansvarsfördelningen att finna i önskemålet att den part som har lättast att förebygga en olyckshändelse också ska bära ansvaret för denna risk. Vid en entreprenad har entreprenören i regel kontroll över de som arbetar på entreprenadplatsen och har även möjlighet att genomföra säkerhetskontroller i större utsträckning än någon annan.⁹² Av bl.a. denna anledning har ansvaret för skada på entreprenaden tilldelats entreprenören. I de inledande begreppsbestämningarna i AB 04 avses med entreprenad: kontraktsarbeten jämte förekommande ÄTA-arbeten. Med kontraktsarbeten avses enligt begreppsbestämningarna: arbete som enligt kontraktshandlingarna ingår i entreprenörens åtagande.⁹³ En

⁹⁰ AB 04 kap 5 § 1.

⁹¹ I AB 72 fanns bestämmelsen i kap 5 § 5.

⁹² Jfr Liman, 1980, s. 30 f., angående AB 72.

⁹³ Se begreppsbestämningarna i AB 04. Med ÄTA-arbeten avses ”Ändringsarbete, Tilläggsarbete som står i omedelbart samband med kontraktsarbetena och som inte är av väsentligt annan natur än dessa, samt Avgående arbeten”.

entreprenad består således av vad som faller inom ramen för en entreprenörs samtliga avtalade åtaganden.⁹⁴

En skada är ett resultat av en negativ förändring, t.ex. förstörd fysisk egendom (sakskada) eller förlorade pengar (ren förmögenhetsskada). Det förutsätts, för att skada ska ha uppkommit, någon form av inträffad ekonomisk skada. Felbegreppet är avgörande för en entreprenörs ansvar gentemot en beställare. När det gäller försäkringsskyddet är istället skadebegreppet det grundläggande. Ett fel i en entreprenad kan täckas av entreprenadförsäkringen bara i den mån felet utgör en skada.⁹⁵ Distinktionen mellan skada och fel är viktig och båda begreppen behandlas ytterligare i kommande avsnitt.⁹⁶

HD har i NJA 2013 s. 271 uttryckt att AB 92 kap 5 § 4 endast är avsedd att *reglera risken* för att entreprenadarbetena skadas.⁹⁷ Det innebär att bestämmelsen enbart reglerar vilken av parterna som står risken för att entreprenadarbetena skadas och därför inte kan avlämnas i avtalat skick. Bestämmelsen har således betydelse för frågan om ett fel ska anses föreligga men ger inte i sig rätt till någon påföljd. Vilken eller vilka påföljder som kan komma ifråga är istället avhängigt andra bestämmelser i avtalet och allmänna obligationsrättsliga principer.⁹⁸ Enligt Ullman kan ansvaret som åvilar entreprenören enligt AB 04 kap 5 § 1 benämnas fareansvar, ett begrepp som introducerades av Karlgren.⁹⁹ Magnusson benämner ansvaret allriskansvar.¹⁰⁰ Av vad som framgått ovan har en entreprenör således ett val när skada uppstått på entreprenaden och det inte beror på beställaren eller force majeure. Antingen kan denne på egen bekostnad åtgärda entreprenaden innan avlämnandet för att uppnå kontraktens standard eller så riskerar han att bli ansvarig för fel på entreprenaden.¹⁰¹ Den i första hand använda påföljden vid fel i utfört arbete är fullgörelse av avtalet.¹⁰² Fel och följdskador pga. fel behandlas i avsnitt 4 nedan. Påpekas bör i sammanhanget att i en entreprenörs entreprenad ingår även en av honom anlitad underentreprenörs arbeten.¹⁰³

3.3.1 Undantag för skada som beror på beställaren

Undantagen från huvudregeln att entreprenören ansvarar för skada på entreprenaden under entreprenadtiden är enligt det andra och tredje stycket i

⁹⁴ Jfr med begreppet Arbeten i allriskförsäkringen där även egendom och arbetsprestationer som beställaren tillhandahåller ingår.

⁹⁵ Jfr Ullman, 2012, s. 200.

⁹⁶ Jfr Rohde, 1956, s. 363.

⁹⁷ Jfr Hedberg, 2011, s. 50 ff.

⁹⁸ Jfr Wallin & Pärssinen, 2013, s. 817. Rättsfallet kommenteras av Ingvarson & Utterström, 2015 (b).

⁹⁹ Se Ullman, 2012, s. 201. Karlgren introducerade begreppet fareansvar i Karlgren, 1976.

¹⁰⁰ Magnusson, 2014, s. 307.

¹⁰¹ Ansvaret kan vara långtgående eftersom entreprenör ansvarar för följdskador av sådant fel enligt AB 04 kap 5 § 8.

¹⁰² Jfr avhjälpan enligt 30, 34 och 36 §§ KöpL.

¹⁰³ Liman, 2007, s. 155.

AB 04 kap 5 § 1 att skadan beror på beställaren eller på force majeure. Det senare undantaget behandlas inte i denna framställning.

Om man ser till AB 04 i sin helhet kan det konstateras att uttrycket *beror på* även används när det gäller hinder. Enligt AB 04 kap 4 § 3 p. 1 har entreprenören rätt till tidsförlängning om denne hindras av omständighet som beror på beställaren eller något förhållande på dennes sida. Enligt den motsvarande bestämmelsen i AB 92 förutsatte denna rätt att beställaren hade varit vårdslös eller försumlig. Rådberg menar med hänsyn till detta att användningen av *beror på* i AB 04 kap 5 § 1 togs in i bestämmelsen för att tydliggöra att det inte förutsätts vårdslöshet, utan att ansvaret är strikt. Till stöd för resonemanget anger författaren bestämmelsen i AB 04 kap 5 § 11¹⁰⁴ som stadgar att part är ersättningskyldig gentemot motparten om denne har varit vårdslös eller om skadan *beror på* fel för vilket entreprenören ansvarar.¹⁰⁵ Enligt Hedberg innebär skada som beror på beställaren sådan skada som direkt vållas av beställaren eller skada som vållas av eller är en direkt följd av att beställaren tar entreprenaden helt eller delvis i bruk under entreprenadtiden.¹⁰⁶ I NJA 2013 s. 271 uttalade HD att med uttrycket *beror på* avses enligt gängse juridiskt språkbruk ett faktiskt orsakssamband utan något krav på klandervärd handlande.¹⁰⁷ 12 § KöpL slår fast att om risken har övergått till köparen är huvudregeln att köparen är betalningsskyldig för varan oavsett dess beskaffenhet.¹⁰⁸ Av ordalydelsen framgår inte vad som gäller när istället säljaren står risken för varan.¹⁰⁹ Vidare blir säljaren ansvarig för en försämring som beror på denne även om risken har gått över.¹¹⁰ Uttrycket *bero på* innebär här inte att säljaren ska ha agerat oaktsamt.¹¹¹ Mot bakgrund av detta torde kunna konstateras att riskfördelningen i AB 04 kap 5 § 1 liknar nämnda bestämmelse i köplagen.¹¹²

Ordalydelsen i AB 04 kap 5 § 1 grundar ingen rätt för en entreprenör att framställa krav på ersättning mot beställaren eftersom det rör sig om en inskränkning av entreprenörens ansvar och inte ett ansvar för beställarens del.¹¹³ Det åligger entreprenören att bevisa att skadan uppkommit pga. beställaren.¹¹⁴ AB 04 kap 5 § 2 stadgar att om beställaren tar entreprenaden i

¹⁰⁴ Tidigare AB 92 kap 5 § 14.

¹⁰⁵ Rådberg, 2011, s. 58.

¹⁰⁶ Hedberg, 2000, s. 25 f.

¹⁰⁷ Kontraktsrättslig utgångspunkt, jfr det köprättsliga kontrollansvaret i 40 § KöpL.

¹⁰⁸ Prop. 1988/89:76 s. 78 ff.

¹⁰⁹ Jfr prop. 1988/89:76, s. 78 ff.

¹¹⁰ Jfr Munukka, 2013, avsnitt 3.1 och 3.2.

¹¹¹ Jfr Herre, 2009, s. 120.

¹¹² Jfr Hedberg, 2010, s. 85 ff.

¹¹³ Ullman, 2012, s. 203. Har skadan reglerats ur en allriskförsäkring saknas normalt sett regressrätt med AB 04 kap 5 § 1 som grund eftersom försäkringsvillkoren (och försäkringsavtalslagen) enbart berättigar försäkringsgivaren att kräva skadestånd av den som är ansvarig för skadan. När det gäller en ansvarsförsäkring kan denna aldrig täcka skada som åsamkats den försäkrades entreprenad. Jfr Ullman, 2006, s. 184. En beställare som är entreprenör kan inte använda sin ansvarsförsäkring för en skada som han orsakat en underentreprenad som utgör del av den egna entreprenaden.

¹¹⁴ Att bevisbördan är placerad på det sättet följer av allmänna avtalsrättsliga principer, jfr Ullman, 2012, s. 202. För att undvika fareansvaret ska således entreprenören redogöra för både skadeorsaken och orsakssambandet.

bruk under entreprenadtiden, dvs. innan avlämnande har skett, ansvarar denne för skada på entreprenaden som uppstår pga. brukandet och för entreprenörens ökade kostnader för entreprenadens färdigställande, om sådana kostnader uppstår.

En fråga i hovrättsmålet från 2007 var om skadan skulle anses bero på beställaren. Villkor om direktkoppling var uppställt för ett förtida idrifttagande av anläggningen. En representant för TA Bygg gav klartecken till att sätta anläggningen i drift. Av hovrättens utredning framgår att skadorna hade varit lika omfattande även om villkoret hade varit uppfyllt. Domstolen ansåg att skadan därmed inte berodde på beställaren, utan att adekvat kausalitet förelåg mellan skadan och vårdslösheten innebärande att inte limma rörskarven samt underlåta att provtrycka anläggningen. Hovrätten konstaterade att ansvaret för att en vidarekoppling skulle komma till stånd inte låg på beställaren. Detta torde vara grunden för att bestämmelsens undantag inte kan bli tillämpligt, eftersom *risk*en därmed inte kunde anses åligga beställaren. Nästa fråga var om beställaren kunde hållas ansvarig för skadan pga. klartecknet för idrifttagande som lämnades från en representant för TA Bygg till Rörläggaren, dels enligt ansvaret för lämnad uppgift enligt AB 92 kap 1 § 6¹¹⁵, dels enligt medvållandeansvaret vid egendomsskada enligt AB 92 kap 5 § 15¹¹⁶.

AB 92 kap 1 § 6 stadgar att part som tillhandahållit uppgifter, undersökningsmaterial och tekniska lösningar ansvarar för riktigheten i sådana uppgifter. Enligt doktrin på området syftar bestämmelsen på i huvudsak uppgifter som lämnas till grund för entreprenaden och som utgör bas för anbudsräkning och prissättning.¹¹⁷ Enligt Källenius bör försiktighet iakttas vid muntliga uppgifter, då entreprenören noggrant bör förvissa sig om att uppgiften verkligen ska ligga till grund för entreprenaden och inte endast utgör "löst prat".¹¹⁸ Det får anses vara oklart om denna utfästelse innefattar den typ av uppgift som är aktuell i fallet, men av omständigheterna att döma skulle eventuellt uppgiften vara att hänföra till "löst prat". Hovrätten ansåg att AB 92 kap 1 § 6 inte kan få en så vidsträckt tolkning att varje tillhandahållen uppgift omfattas med hänvisning till att den intagits i ett kapitel som behandlar grundläggande frågor om kontraktsarbetenas omfattning. Hovrätten tog tillsynes fasta på *systematiken* i AB 92.

3.3.2 Ansvar för underentreprenör samt om termen egendomsskada

Enligt AB 04 kap 5 § 12¹¹⁹ är part gentemot motparten ansvarig för åtgärder, som med avseende på entreprenaden vidtas eller underlåts av hans anställda samt av honom anlitate entreprenörer. Om sidoentreprenör eller

¹¹⁵ AB 04 kap 5 § 6.

¹¹⁶ AB 04 kap 5 § 12.

¹¹⁷ Jfr exempelvis Hedberg, 2000, s. 25 f. Jfr även diskussionen HD för i NJA 2009 s. 388 om AB 72 kap 1 § 9 som motsvarar den aktuella bestämmelsen.

¹¹⁸ Källenius, 1960, s. 35.

¹¹⁹ AB 92 kap 5 § 15.

någon annan av honom anlita person genom vårdslöshet orsakat entreprenören egendomsskada, är beställaren skyldig att utge ersättning endast om denne är medvållande. Med åtgärd avses handling som är inriktad på ett visst resultat när det gäller entreprenadens bestånd och utförande.¹²⁰

Hellner, Hager & Persson slår fast att utgångsläget i AB 04 kap 5 § 12 är att varje part ansvarar för åtgärder av dem han har anlita i förhållande till sin medkontrahent. Beställaren är dock inte ansvarig i förhållande till entreprenören för egendomsskada som entreprenör har lidit genom vårdslöshet eller försummelse av en sidoentreprenör, såvida beställaren inte själv har varit medvållande. Om en sidoentreprenör vårdslöst har vållat en annan sidoentreprenör egendomsskada utan att beställaren varit medvållande är denne hänvisad till direktkrav mot skadevållaren.¹²¹ Skadeståndsanspråk kan i de flesta rättssystem riktas mot tredje man för person- och sakskada, vilka betraktas som utomobligatoriska.¹²² Utomobligatoriskt ansvar för entreprenör behandlas i avsnitt 5 nedan.

I det aktuella hovrättsfallet behandlades frågan om hur AB 92 kap 5 § 4 och § 15¹²³ förhåller sig till varandra. Rörläggaren och SS menade att tillämpningen av huvudregeln i AB 04 kap 5 § 15 medförde att underentreprenörerna inte skulle svara för skada enligt AB 04 kap 5 § 4, samt att undantaget inte är tillämpligt dels eftersom skadan som drabbat underentreprenörerna inte skulle betraktas som egendomsskada, dels eftersom TA Bygg hade varit medvållande.

Enligt 6 kap 1 § SkL kan skadestånd med anledning av en sakskada eller ren förmögenhetsskada jämkas om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan. Enligt Bengtsson och Strömbäck kan jämkning således ske när den skadelidande, någon anställd hos denne eller någon annan typ av medhjälpare eller liknande har medverkat, men rättsläget får anses vara oklart.¹²⁴ Det kan diskuteras om ett medvållande av TA Bygg skulle kunna anses vara medverkande på den skadelidandes sida.¹²⁵

Hovrätten diskuterade inte i närmare detalj skadans status som just egendomsskada. I fallet led samtliga skadelidande skada på deras *arbeten*, dvs. på den entreprenad som respektive part utfört enligt kontraktshandlingarna. Frågan är om *egendomsskada* ska anses omfatta skada på arbeten enligt det systematiska begreppsbruk som används i AB 04. Enligt Hedberg ska undantaget för egendomsskada uppfattas så att beställarens ansvar vid sakskada som sidoentreprenör orsakar en entreprenör är reducerat till att omfatta endast "[...]hinderansvar enligt 4:3 p 1 och 5:4 samt störningar i form av t.ex. ej tillhandahållna hjälpmedel."¹²⁶ Hedberg tar

¹²⁰ Samuelsson, 2016, s. 315.

¹²¹ Hellner, Hager & Persson, 2016, s. 147 f. Det bör nämnas att en entreprenör eller beställare som utgångspunkt inte kan rikta talan mot sin medkontrahents medkontrahent pga. kontraktsbrott av den senare, utan han får hålla sig till medkontrahenten. Av tendenserna i doktrin att döma så görs det i situationen då sidoentreprenör åsamkat sidoentreprenör skada genom vårdslöshet och beställaren inte har varit medvållande, ett undantag från den allmänna regeln om att avtalspart ska hålla sig till sin medkontrahent.

¹²² Hellner, Hager & Persson, 2016, s. 132.

¹²³ AB 04 kap 5 §§ 1 och 12.

¹²⁴ Bengtsson & Strömbäck, 2013, angående 6 kap 1 § SkL.

¹²⁵ Termen för detta är passiv identifikation, jfr Hellner & Radetzki, 2010, s. 230 f.

¹²⁶ Hedberg, 2010, s. 99 f.

således utgångspunkt i att egendomsskada i bestämmelsen innebär en sakskada enligt ”sedvanlig skadeståndsrätt”, dvs. en fysisk skada som lett till en förändring eller försämring av ett fysiskt föremål.¹²⁷ Samuelsson har en annan inställning till begreppet egendomsskada i bestämmelsen. Enligt nämnda författare skiljer AB 04 på egendomsskada och skada på själva entreprenaden. Till grund för detta ligger den systematik som vid en grundlig genomgång av det komplicerade femte kapitlet framkommer. Samuelsson tar här upp distinktionen mellan AB 04 kap 5 § 1 st. 2 och § 12 andra meningen, där den förra bestämmelsen reglerar felansvaret och den senare reglerar skada på entreprenörens egendom. Vid besiktning av entreprenaden påverkar sådan skada på entreprenörens egendom inte bedömningen av kontraktsenligheten.¹²⁸

3.4 Skada på beställarens egendom

Enligt AB 04 kap 5 § 9 är en entreprenör skyldig att ersätta skada som han åstadkommer på beställarens arbete om han har agerat oaktsamt vid utförande av det egna arbetet. Bestämmelsens andra stycke stadgar att entreprenören också ansvarar för skada som pga. underlåten eller bristfällig vård från hans sida uppstår på hjälpmedel, material eller vara, som beställaren tillhandahåller.¹²⁹ För skada som entreprenören orsakar på beställarens arbeten gäller således som utgångspunkt den allmänna culparegeln.¹³⁰ För egendom som entreprenören har i sin besittning gäller för entreprenören en vårdnadsplikt som innebär att entreprenören har ett presumtionsansvar för skada på egendomen. Frågan kan ställas om inte även beställarens egendom, som inte är i entreprenörens besittning, omfattas av presumtionsansvaret. Både Bengtsson och Ullman lyfter fram förarbetena till konsumenttjänstlagen i detta hänseende, som stadgar:

Ett strängt krav på aktsamhet – i vart fall vid yrkesmässig verksamhet – och frånvaron i det enskilda fallet av andra påvisbara orsaker än uppdragstagarens arbete, gör emellertid att det även här ofta blir fråga om något som närmast liknar ett presumtionsansvar.¹³¹

Skada kan även drabba en beställares egendom som inte tillhör dennes arbete, hjälpmedel, material. Sådan skada i form av sakskada, men även ren förmögenhetsskada och ekonomisk följdskada, omfattas av entreprenörens ansvar enligt AB 04 kap 5 § 11.¹³²

¹²⁷ Begreppet behandlas utförligt i avsnitt 5.3 nedan.

¹²⁸ Samuelsson, 2016, s. 315.

¹²⁹ AB 04 kap 5 § 9. Regeln fanns tidigare i AB 92 kap 5 § 13, dock utan det andra stycket.

¹³⁰ Jfr Hedberg, 2000, s. 91 f.

¹³¹ SOU 1979:36 s. 219 f; Bengtsson, 1976, 124 f. och Ullman, 2006, s. 155.

¹³² Ullman, 2006, s. 163.

3.4.1 Frågan om skadan har uppkommit vid utförande av arbete

När det gäller AB 04 kap 5 § 9 har diskussionen i praxis främst handlat om bestämmelsens förhållande till AB 04 kap 5 § 1 st. 2. Ansvar enligt den förra bestämmelsen för culpösa förfaranden står i viss motsats till ett strikt ansvar för beställaren under entreprenadtiden. Herre har genom tillägg i NJA 2013 s. 271 närmare kommenterat förhållandet och det behandlas inte ytterligare i detta arbete. Istället ligger fokus på en entreprenörs ansvar enligt bestämmelsen.

Det som måste iakttas i det första stycket i AB 04 kap 5 § 9 är dels att ansvaret gäller för skada som entreprenören vållar på motpartens *arbete*, dels att skadan ska ha uppkommit genom vårdslöshet vid *utförande* av det egna arbetet. I hovrättsmålet T 1727-05 rörde en av frågorna tolkningen av motsvarande bestämmelse i AB 92 kap 5 § 13. Tingsrätten ansåg att den olimmade rörskarven utgjorde ett fel men att vattenskadorna utgjorde följdskador till felet och uppstod således inte vid utförande av arbete. Skadorna drabbade TA Byggs entreprenad och Rörläggaren skulle anses ansvara strikt för skadorna enligt AB 92 kap 5 § 14.¹³³ Hovrätten, å sin sida, ansåg att åtgärden som orsakade skadan, dvs. att sprinkleranläggningen anslöts till den kommunala vattenledningen, var *så nära förbunden* med vårdslösheten vid utförandet av monteringsarbetet att det inte framstog som rimligt att på denna grund utesluta AB 92 kap 5 § 13. Vidare konstaterade hovrätten också, likt tingsrätten, att ersättningskyldighet oavsett hade uppkommit vid tillämpning av AB 92 kap 5 § 14 (första ledet i första meningen), dvs. på grund av Rörläggarens och SS vårdslöshet.

Det verkar som att hovrätten valde att tolka bestämmelsen utifrån någon typ av rimlighetsövertvägning. Vid en strikt tolkning av ordalydelsen (som tingsrätten tillämpade) torde antalet skador som faller inom bestämmelsens tillämpningsområde vara kraftigt reducerat. En entreprenör arbetar i huvudsak med den egna entreprenaden, vilket gör att de skador som uppstår på beställares arbete i de flesta fall torde vara en direkt följd av skada på det egna arbetet. Å andra sidan kan man diskutera vad uttrycket *nära förbunden* innebär. Det är, som utretts i målet, ett moment mellan den felaktiga limningen och uppkomsten av skador, nämligen anslutningen till vattensystemet. Om ett ytterligare moment skulle följa, hade åtgärden (vattenkopplingen) fortfarande varit att betrakta som så nära förbunden med vårdslösheten att bestämmelsen skulle vara tillämplig? Även ett tidsperspektiv torde här vara av central betydelse, detta fäste dock hovrätten ingen vikt vid. Enligt ordalydelsen torde skador omfattas som inte kräver ett mellanliggande moment för att uppstå. En sådan strikt lydelse-tolkning skulle troligtvis innebära att den aktuella skadan inte skulle ha omfattats av AB 92 kap 5 § 13.

¹³³ Enligt AB 04 kap 5 § 14 är part skyldig att ersätta motparten skada som inte ska ersättas enligt tidigare bestämmelser i det aktuella kapitlet, om denne varit vårdslös eller försumlig eller om skadan beror på fel för vilket entreprenören är ansvarig.

3.4.2 Skada enligt AB 04 kap 5 § 11

AB 04 kap 5 § 9 innehåller inte någon skadeståndsbegränsning, till skillnad från AB 04 kap 5 § 11 som behandlas i det följande. Det torde därmed vara av extra vikt att reda ut enligt vilken av bestämmelserna ersättning ska utgå. AB 04 kap 5 § 11 stadgar bl.a. att part är skyldig att ersätta motparten skada som inte ska ersättas enligt bestämmelserna tidigare i kapitlet, om han varit vårdslös eller försumlig eller om skadan beror på fel för vilket entreprenören är ansvarig. För det första omfattas skador som inte ska ersättas enligt de tidigare bestämmelserna i kapitlet. Vilka skador det är som omfattas är inte helt lätt att definiera. Liman ger som exempel ”vårdslös skada på egendom vid ombyggnad, alltså skada på det hus som är föremål för ombyggnad. Även sådan byggherrens tillhörig lös egendom som inte kan betecknas som ”arbete” torde åsyftas – t.ex. ett varulager som beställaren äger.”¹³⁴ Exemplet gäller enligt ordalydelsen sådan skada som entreprenören vållar genom vårdslöshet. En uppräknning av de skador som inte omfattas av bestämmelsen torde vara enklare att göra.¹³⁵ Dessa skador är:

- Försening, som regleras med avtalat vite enligt AB 04 kap 5 § 3
- Hinderskada enligt AB 04 kap 5 § 4
- Följdskada som drabbar den egna entreprenaden enligt AB 04 kap 5 § 8
- Skada på motpartens arbete genom utförande av eget arbete och skada pga. underlåten eller bristfällig vård på hjälpmedel, material eller vara som motparten tillhandahållit enligt AB 04 kap 5 § 9

Hovrätten kom i mål T 1727-05 fram till att fel inte kan anses föreligga, se analys härom i avsnitt 4.3 nedan. Frågan blir således om AB 04 kap 5 § 11 och vårdslösheten ska ligga till grund för ansvaret istället för AB 04 kap 5 § 9. För ansvar enligt den förstnämnda bestämmelsen krävs för det första inte att vårdslösheten kan kopplas till utförandet av själva arbetet, vilket krävs för ansvar enligt den senare. Vidare krävs inte heller i AB 04 kap 5 § 11 att skadan har drabbat motpartens *arbete*. Enligt ordalydelsen räcker det således att en part kan sägas vara skyldig till någon typ av vårdslöshet eller försumlighet samt att motparten har drabbats av skada pga. denna vårdslöshet eller försumlighet. En ”vanlig” culpabedomning blir således aktuell. Om part blir ansvarig enligt AB 04 kap 5 § 11 gäller dock en ansvarsbegränsning på 15 % av kontraktssumman.¹³⁶ Denna begränsning gäller inte när den ersättningsskyldige har försäkringsskydd till ett högre belopp, då istället ersättningsskyldigheten maximeras till detta belopp. Ansvarsbegränsningen gäller inte när part gjort sig skyldig till grov vårdslöshet. Bestämmelsen innefattar, som nämnts tidigare, ett ansvar för följdskador till följd av fel som entreprenören ansvarar för.¹³⁷ Vidare

¹³⁴ Liman, 2007, s. 156.

¹³⁵ Jfr Hedberg, 2000, s. 92 f.

¹³⁶ Med kontraktssumma innebär enligt begreppsbestämningarna i AB 04: ”I kontraktet angiven ersättning för kontraktarbetena, exklusive mervärdesskatt.”

¹³⁷ Se avsnitt 4 nedan.

föreligger enligt bestämmelsen ingen ersättningskyldighet för ekonomisk följdskada i industriell produktion eller annan kommersiell verksamhet.¹³⁸

Av AB 04 kap 5 § 11 framgår, om än något oklart, att det gäller olika ansvar för beställaren och entreprenören. Entreprenören har både ett culpaansvar och ett strikt felansvar gentemot beställaren, medan beställaren endast ansvarar för culpa gentemot entreprenören.¹³⁹ I bestämmelsen kommer tydligt till uttryck den inverkan en parts försäkring har på ansvaret. I de flesta fall då regresskrav förs av försäkringsgivare som betalat ut ersättning för t.ex. egendomsskada eller annan skada till följd av felaktigt eller slarvigt utförande, baseras kraven på bestämmelsen.¹⁴⁰

Som nämnts tidigare ålade hovrätten Rörläggaren och SS ett skadeståndsansvar enligt AB 92 kap 5 § 13. Domstolen konstaterade vidare att om de inte hade varit ansvariga enligt bestämmelsen, så hade AB 92 kap 5 § 14 blivit tillämplig eftersom skadan uppkommit pga. kärandens vårdslöshet. Domstolen använde således i första hand AB 92 kap 5 § 13, vilket ledde till att någon ansvarsbegränsning inte blev aktuell.

3.5 Skada på tredjemans egendom

Skador pga. entreprenadaktiviteten kan, utöver att drabba parterna i entreprenadavtalet också drabba tredjeman, dvs. en utomstående som inte är part i avtalet.¹⁴¹ I AB 04 kap 5 § 13 regleras entreprenörens regressansvar i alla situationer då beställaren är skadeståndsskyldig för tredjemansskada till följd av entreprenaden.¹⁴² Det kan exempelvis vara fråga om skada som drabbat en grannfastighet eller hyresgäst.¹⁴³ Bestämmelsen påverkar inte rätten som en skadelidande har till skadestånd från beställaren.¹⁴⁴ Ett regresskrav som förs med stöd av AB 04 kap 5 § 13 förutsätter att det existerar en rättsligt grundad skadeståndsskyldighet gentemot en tredje man.¹⁴⁵ Således är frågan om skadeståndsskyldigheten prejudiciell, vilket innebär att skadeståndsskyldigheten är en förutsättning för att regresskravet ska kunna vinna bifall.¹⁴⁶ Principerna i bestämmelsen tar inte hänsyn till olika typer av skador och gäller oavsett om övertagandet av ansvar gäller sakskada eller ren förmögenhetsskada.¹⁴⁷ Det är dock viktigt att påpeka att försäkringsmöjligheterna är begränsade vid ren förmögenhetsskada.¹⁴⁸ En

¹³⁸ Motivering härtill torde vara risken för mycket omfattande skador som dessutom är svårberäknliga. Vidare motiveras begränsningen med möjligheten som finns att teckna avbrottsförsäkring för sådana skador, jfr Liman, 2007, s. 157.

¹³⁹ Första meningen i bestämmelsen lyder: ”Part är skyldig att ersätta *motparten* för sådan skada som inte skall ersättas enligt bestämmelserna ovan i detta kapitel, om han har varit vårdslös eller om skada beror på fel för vilket *entreprenören* är ansvarig.” (Min kursivering).

¹⁴⁰ Ullman, 2006, s. 164 f.

¹⁴¹ Liman, 2007, s. 157.

¹⁴² Samuelsson, 2016, 317.

¹⁴³ Hedberg, 2010, s. 100.

¹⁴⁴ Samuelsson, 2016, 317

¹⁴⁵ Ingvarsson & Utterström (b), s. 274 f.

¹⁴⁶ Jfr t.ex. Ekelöf & Edelstam, 2002, s. 45.

¹⁴⁷ Ullman, 2006, s. 166 f.

¹⁴⁸ Se nedan i avsnitt 6 och Ullman, 2006, s. 167.

beställare utövar regressrätten genom att rikta betalningskrav mot entreprenören. Beställaren ska, för att lyckas med kravet, bl.a. styrka att skadan som ska ersättas är en följd av sådant arbete som ingår i entreprenörens åtagande.¹⁴⁹ Samuelsson ger ett exempel på en situation där en regresstalan av aktuellt slag kan aktualiseras:

”Anta att en entreprenad är delad och det finns tre sidoentreprenörer. Var och en av dessa har träffat avtal enligt AB 04 med en och samma beställare. I vart och ett av dessa preciseras vissa kontraktsarbeten. Eventuellt kan det förekomma ÄTA-arbeten som tillsammans med kontraktsarbetena utgör entreprenaden. Åsamkas en sidoentreprenör A skada till följd av en annan sidoentreprenörs (B) entreprenad, är A tredje man i stadgandets mening och kan följaktligen begära skadestånd av beställaren, som i sin tur kan framställa ett regressanspråk gentemot A.”¹⁵⁰

Den uppmärksamme märker att exemplet liknar hovrättsfallet från 2007. De tre skadelidande underentreprenörernas försäkringsbolag valde dock att väcka talan direkt mot skadevållaren. Invändningarna från skadevållaren för fram ansvarsfrågorna i ljuset och diskussionen handlade om huruvida beställaren kunde åläggas ansvar. Av vad som framgår ovan torde en regresstalan ändå ha förts av beställaren (TA bygg) gentemot skadevållarna (Rörläggaren och SS) om ansvaret ansetts vara beställarens.

Ansvaret för entreprenören enligt AB 04 kap 5 § 13 kan undvikas om entreprenören kan exculpera sig, dvs. om han kan visa att han rimligen inte kunnat förebygga eller begränsa skadan.¹⁵¹ Denna ansvarsfrihet grundar sig på uppfattningen att entreprenören inte ska stå för sådana skador som är ofrånkomligt förenade med det arbete som utförs på beställarens order och i hans intresse. Entreprenören ska iaktta sådan försiktighet som krävs av omständigheterna och är förpliktad att vidta de åtgärder som anses följa av kontraktet.¹⁵²

¹⁴⁹ Samuelsson, 2016, s. 318.

¹⁵⁰ Samuelsson, 2016, s. 318.

¹⁵¹ Se st. 2, jfr Ullman, 2006, s. 166.

¹⁵² Motiv AB 72, s. 158 ff., jfr Göta hovrätt, mål nr T 2075-14.

4 Entreprenörens ansvar för fel enligt AB 04

4.1 Fel enligt AB 04

Fel enligt begreppsbestämningarna i AB 04 utgör en avvikelse som innebär att en del av en entreprenad inte utförts alls eller inte utförts på ett kontraktsevenligt sätt.¹⁵³ Ett fel kan således vara resultatet av två olika slags avtalsbrott, underlåtenhet vid utförande eller felaktigt utförande. Felansvaret innebär att entreprenören är skyldig att avhjälpa felet enligt AB 04 kap 5 § 17. Det innebär även ett ansvar för skada på entreprenaden till följd av felet enligt AB 04 kap 5 § 8.¹⁵⁴ Ett fel kan föreligga trots att den avlämnade entreprenaden är funktionsenlig enligt objektiva mått. Begreppet fel kan därmed vara till viss del missvisande eftersom en generell tolkning av termen ofta innebär att själva egendomen inte är fungerande eller liknande. Beroende på hur kontraktshandlingarna är utformade behöver inte det som utgör fel i en entreprenad göra det i en exakt likadan.¹⁵⁵ Huruvida fel föreligger beror därmed på kontraktshandlingarna i varje enskild entreprenad. Att en entreprenör ska utföra entreprenaden i enlighet med kontraktshandlingarna framgår av dennes s.k. utförandeansvar i AB 04 kap 2 § 1. Handlingarna förutsätts ha upprättats av beställaren. Om entreprenören istället ska ha ett funktionsansvar ska istället ABT 06 utgöra avtalsvillkor.¹⁵⁶

I köplagen bygger skadeståndsansvaret för fel i vara på kontrollansvaret i 40 § och 27 § KöpL.¹⁵⁷ Innebörden av kontrollansvaret är att både säljaren och köparen antas kunna kontrollera fullgörelsen av prestationerna, vilket innebär att ansvarsfrihet endast kan uppnås om det föreligger händelser utom säljarens kontroll. I detta hänseende gäller även att när avtalsbrott förekommit presumeras parten med kontrollansvaret vara skadeståndsskyldig och denne måste visa att förutsättningar för ansvarsfrihet föreligger.¹⁵⁸ När det gäller säljarens felansvar är inte det avgörande att den aktuella varan har avlämnats i ett felaktigt skick pga. en händelse utom kontroll utan snarare om säljaren haft möjlighet att avlämna en avtalsenlig vara.¹⁵⁹

Att dra en tydlig linje mellan felansvar och fareansvar är inte lätt. Båda ansvarsformerna innebär ett strängt ansvar för entreprenören. Enligt Ullman är det som skiljer ansvarsformerna åt att felansvaret som avser skada - som inträffar och upptäcks under entreprenadtiden - generellt sett ger upphov till att felet åtgärdas i anslutning till skadans uppkomst. Detta gäller enligt

¹⁵³ Begreppsbestämningen till *fel* i AB 04.

¹⁵⁴ Ullman, 2012, s. 207.

¹⁵⁵ Jfr Ramberg och Herre, s. 108 f.

¹⁵⁶ Håstad, 2009, s. 74 f.

¹⁵⁷ Bernitz, 2013, s.172 f.

¹⁵⁸ Ramberg & Herre, 2016, s. 224.

¹⁵⁹ Se mer härom i Ramberg & Herre, 2016, s. 230 f.

nämnda författare oavsett om skadan har uppkommit efter tidpunkten då den skadade delen av entreprenaden färdigställts, påpekats av beställaren eller konstaterats vid förbesiktning.¹⁶⁰

4.2 Tidpunkt för felbedömningen

I köprätten gör man ofta, för att avgöra om fel föreligger i vara, en konkret eller abstrakt bedömning som utgår från det enskilda avtalet. Bedömningen utgörs av en jämförelse mellan den aktuella egendomen och normal standard hos egendom av den aktuella typen.¹⁶¹ För frågan om fel föreligger är enligt köplagen tiden för egendomens avlämnade avgörande.¹⁶² Om skadan uppstått före riskövergången vid vanligt köp kan säljaren drabbas av felpåföljder om han inte på egen bekostnad återställer varan till avtalsenligt skick *innan* avlämnandet.¹⁶³ Således sker felbedömningen vid avlämnandet. Det eventuella skadeståndsansvaret för säljaren avgörs sedan av reglerna om felansvar i 40 § KöpL. Användningen av felansvaret innebär att en säljare kan undgå ersättningsskyldighet för fel som beror på händelse utanför hans kontroll och utan att han agerat oaktsamt i samband med skadans uppkomst.¹⁶⁴

Vid samma situation enligt konsumenttjänstlagen svarar näringsidkaren däremot för skada även om den beror på en olyckshändelse.¹⁶⁵ Då kan konsumenten kräva avhjälpande, prisavdrag, häva avtalet och även, om förutsättningarna för dessa påföljder är uppfyllda, kräva skadestånd. Enligt nämnda lag ska felbedömningen göras vid tidpunkten då uppdraget *avslutas*.¹⁶⁶ Konsumenten är inte skyldig att betala för tillhandahållet material eller arbete som näringsidkaren har utfört om försämringen skett genom en olyckshändelse eller därmed jämförlig händelse som inträffat före nämnda tidpunkt.¹⁶⁷ Om tjänsten har avsett en sak som tillhör konsumenten men som befinner sig i näringsidkarens besittning ska uppdraget anses fullgjort och avslutat när saken kommit i konsumentens besittning. Vid småhusentreprenader ska felbedömningen göras med hänsyn till förhållandena då entreprenaden godkändes vid slutbesiktning. För skada orsakad genom olyckshändelse före godkännandetidpunkten svarar således näringsidkaren.¹⁶⁸ Om resultatet avviker från vad en konsument har rätt att kräva, även om en sådan avvikelse beror på en olyckshändelse eller liknande, ska fel i tjänsten anses föreligga.¹⁶⁹ Om egendomen som är föremål för tjänsten skadas när den befinner sig hos näringsidkaren inom dennes kontroll har näringsidkaren ett presumtionsansvar för skadan. Om skada har uppstått före tidpunkten då felbedömningen ska ske kan

¹⁶⁰ Ullman, 2012, s. 211.

¹⁶¹ Bengtsson, 1976, s. 119.

¹⁶² Håstad, 2009, s. 92.

¹⁶³ Jfr Herres tillägg i NJA 2013 s. 271.

¹⁶⁴ Ansvariet benämns ofta *kontrollansvaret*.

¹⁶⁵ 31 § 3 st. Ktj och prop. 1989/90:89 s. 131.

¹⁶⁶ 12 § KtjL.

¹⁶⁷ 39 § KtjL.

¹⁶⁸ 58 § KtjL.

¹⁶⁹ 9 § 1 st KtjL.

näringsidkaren, liksom enligt vad som gäller vid köp, hållas ansvarig för fel i tjänsten om han inte tillser att egendomen är i avtalsenligt skick vid den relevanta tidpunkten.¹⁷⁰

I AB 04 kap 7 § 12 stadgas att entreprenaden är avlämnad efter godkännande vid slutbesiktning. Vid tillfällen då slutbesiktning inte kan ske anses avlämnandet äga rum när entreprenören tydligt uttryckt att arbetena är slutförda.¹⁷¹ Enligt AB 04 kap 4 § 2 ska kontraktarbetena vara färdigställda och tillgängliga för slutbesiktning eller avlämnande på något annat vis vid kontraktstidens utgång.¹⁷² Enligt Hedberg torde avlämnande av en del av entreprenaden i praktiken endast kunna bli aktuellt om entreprenaden är uppdelad i huvuddelar och dessa slutbesiktigas var för sig. Således ansvarar entreprenören för skador på utfört arbete under hela entreprenadtiden. Detta gäller trots att det utförda arbetet i praktiken, genom att bli en del av annan tillhörig fast egendom, är fastighetsägarens egendom.¹⁷³ HD har i NJA 2013 s. 271 slagit fast att frågan om resultatet är uppnått eller inte avgörs när arbetet är *slutfört*, dvs. när det avlämnas. Principen att den som utför arbetet står risken till dess att arbetet är slutfört är grundläggande.¹⁷⁴ Enligt AB 04 kap 5 § 2 gäller att beställaren har rätt att ta en inte ännu avlämnad del av entreprenaden i bruk efter samråd med entreprenören. Uppstår skada till följd av brukandet är det beställaren som ansvarar för skadan på entreprenaden.¹⁷⁵

Entreprenörens felansvar omfattar sådana skador på kontraktarbetena som uppkommit och ej åtgärdats av entreprenören innan kontraktstidens slut så att arbetena inte uppfyller kraven vid besiktning. Om fel föreligger vid besiktningen medför detta att entreprenaden i princip inte kan godkännas.¹⁷⁶ I AB 04 kap 5 § 1 används som bekant begreppet ”skada” och inte ”fel”. Enligt Rådberg beror detta på att fel konstateras vid slutbesiktning efter entreprenadens färdigställande vilket således gör det inadekvat att tala om föreliggande av fel under entreprenadtiden. Enligt nämnda författare får det anses oklart om fel kan förekomma under entreprenadtiden. Hedberg är däremot av uppfattningen att skador på icke avlämnad del av entreprenaden kan betraktas som fel, vilka ska avhjälpas av entreprenören.¹⁷⁷ Ullman besvarar frågan genom att undersöka de i AB 04 stadgade formkraven för

¹⁷⁰ Jfr Herres tillägg i NJA 2013 s. 271.

¹⁷¹ Ullman, 2006, s. 154.

¹⁷² Ullman, 2012, s. 207. Enligt AB 04 kap 7 § 2 st. 4 kan parterna avtala om avlämnande före kontraktstidens utgång. Kontraktstidens utgörs enligt begreppsbestämningen i AB 04 av i kontraktshandlingarna angiven tid för utförande av kontraktarbetena eller huvuddel därav.

¹⁷³ Hedberg, 2000, s. 84; Bengtsson, 1976, s. 120.

¹⁷⁴ NJA 2013 s. 271 (s. 295) och 12 och 13 §§ KöpL.

¹⁷⁵ Se vidare om bestämmelsens historia i Herres tillägg i NJA 2013 s. 271, s. 301 f.

¹⁷⁶ Fel som är av mindre betydelse får inte hindra att entreprenaden godkänns vid slutbesiktning enligt AB 04 kap 7 § 12. Vidare är entreprenören inte skyldig att avhjälpa fel som inte i väsentlig grad påverkar entreprenadens utseende, bestånd eller möjligheten att använda entreprenaden på ändamålsenligt sätt enligt AB 04 kap 5 § 18, i den mån ett sådant avhjälpande skulle vara oskäligt med hänsyn till avhjälpandekostnader och andra omständigheter. Beställaren är dock i sådant fall berättigad till avdrag på entreprenadsumman motsvarande skillnaden mellan värdet på entreprenaden i kontraktsevenligt respektive felaktigt skick.

¹⁷⁷ Hedberg, 2010, s. 86.

åberopande av fel. Enligt AB 04 kap 7 § 11 får beställaren göra gällande fyra typer av fel:

- fel som konstaterats vid besiktning av besiktningsman,
- dolda fel som inte har upptäckts vid besiktning men som förelegat,
- fel som beställaren skriftligen har anmält till entreprenören utan dröjsmål enligt AB 04 kap 5 § 15 (om underrättelseskyldighet) och AB 04 kap 7 § 11 om felet är väsentligt, samt
- fel som beställaren har anmält till besiktningsmannen men som denne ej anser utgör sådant fel som ska antecknas i besiktningsutlåtandet.¹⁷⁸

Av uppräknningen torde det ligga närmast till hands att fel inte kan anses föreligga innan avlämnandet. Dock kan part enligt AB 04 kap 7 § 1 påkalla förbesiktning innan entreprenaden är färdigställd. En sådan förbesiktning kan beviljas på olika specifika grunder eller om det i övrigt föreligger särskilda skäl. Ullman påpekar att en part i *tveksamma fall* kan begära förbesiktning för att få frågan om fel föreligger formellt prövad.¹⁷⁹ Rådberg anser att bestämmelserna i AB 04 i detta hänseende inte är konsekventa och att fel exempelvis kan konstateras vid förbesiktning enligt AB 04 kap 7 § 1, trots att en förbesiktning inte innebär ett godkännande och därmed avlämnande av entreprenaden.¹⁸⁰ Det framstår som författarna är av olika åsikt med tanke på den rättsverkan en förbesiktning får. Ullmans åsikt är att en entreprenör bör kunna ådra sig ett felansvar redan innan entreprenaden färdigställts med hänvisning till förbesiktningsmöjligheten.¹⁸¹ Han anser vidare att ett felansvar kan uppkomma under entreprenadtiden även utan förbesiktning. Stöd för detta finns inte i AB 04. Typfallet är skada som inträffar på del av entreprenad som entreprenören har färdigställt. Ullman ger exemplet att ett våtrum som är färdigt att tas i bruk drabbas av en vattenskada pga. en felaktig rörfog till en anordning i våtrummet innan slutbesiktning har ägt rum. I situationen har entreprenören ett felansvar avseende vattenskadan.¹⁸²

Något som skiljer felansvaret från fareansvaret är att beställaren kan kräva att få ett fel, som konstaterats vid förbesiktning, avhjälpt omedelbart, vilket inte är fallet för skada som omfattas av fareansvaret. Vid sådan skada kan entreprenören välja om han vill avhjälpa direkt eller senare. Om skadan inte är avhjälpt innan slutbesiktningen övergår ansvaret till att bli ett felansvar, förutsatt att skadan bedöms utgöra ett fel i entreprenaden.¹⁸³ Om en entreprenör gör bedömningen att en skada inte kommer att utgöra ett fel i entreprenaden torde det således vara mer ekonomiskt fördelaktigt att inte åtgärda den uppstådda skadan. Dock är felansvaret mer långtgående och kan komma att bli mer kostsamt än fareansvaret, särskilt med hänsyn till det omfattande ansvaret för skador till följd av fel enligt AB 04 kap 5 §§ 8 och 11.

¹⁷⁸ Ullman, 2012, s. 208 f.

¹⁷⁹ Ullman, 2012, s. 209.

¹⁸⁰ Rådberg, 2011, s. 59.

¹⁸¹ Ullman, 2012, s. 209.

¹⁸² Ullman, 2012, s. 209.

¹⁸³ Ullman, 2012, s. 210.

4.3 Mål 1727-05 – frågan om fel föreligger

Tingsrätten och hovrätten var inte överens om grunden till ansvar för Rörläggaren i den inomobligatoriska skadeståndsvisten. IF (TA Bygg) åberopade i första hand AB 92 kap 5 § 14¹⁸⁴ och gjorde gällande att den olimmade rörskarven utgjorde ett *fel* i Rörläggarens entreprenad och att de uppkomna skadorna berodde på detta fel. Tingsrätten ansåg att den olimmade rörskarven utgjorde ett fel i Rörläggarens entreprenad eftersom den var en avvikelse från det avtalade utförandet och ansåg att fel kan föreligga redan under entreprenadtiden. Tingsrätten påpekade också att sprinkleranläggningen var färdigställd i den del där den olimmade rörskarven fanns vilket innebar att den utgjorde ett fel i entreprenaden. Hovrätten slog fast att för att fel ska anses föreligga innan avlämnandet, torde det krävas att det tydligt kommit till uttryck att entreprenadarbetena i den del felet kan uppträda har färdigställts. I fallet var varken sprinkleranläggningen färdigmonterad eller erforderliga kontroller genomförda. Hovrätten ansåg med hänsyn till detta att sprinkleranläggningen inte ens var partiellt färdigställd och att felbestämmelserna i AB 92 därmed inte var tillämpliga.

När det gäller frågan om skada har uppstått pga. brukandet torde detta inte vara aktuellt i situationen eftersom felet, oavsett om det skulle anses föreligga vid avlämnandet eller tidigare, utgjordes av den olimmade rörskarven, vilket beställaren inte har bidragit till. Entreprenören hade kunnat begära förbesiktning av de delar de påstår har tagits i förtida bruk av beställaren.¹⁸⁵ Syftet med en sådan förbesiktning är att pröva frågan om förekomsten av fel på den aktuella delen av entreprenaden. Möjligtvis var det detta hovrätten menade med att fel kan föreligga innan avlämnande men att detta torde kräva att det tydliggjorts att arbetena i den del felet kan uppkomma har färdigställts. Enligt Hedberg befriar inte förbesiktningen entreprenören från det ansvar som åvilar denne enligt AB 04 kap 5 § 1, men kan innebära ett bevis på att konstaterade skador vid slutbesiktning har sitt ursprung i brukandet, vilket kan befria entreprenören från ansvar.¹⁸⁶ Mot bakgrund av detta hade Rörläggaren sannolikt inte kunnat befrias från ansvaret genom förbesiktning.

4.4 Följdskada på entreprenaden

Enligt AB 04 kap 5 § 8 har entreprenören strikt ansvar för följdskador på entreprenaden pga. fel som entreprenören ansvarar för.¹⁸⁷ Viktigt att märka är här att bestämmelsen endast gäller entreprenörens egen entreprenad och inte exempelvis en sidoentreprenörs arbeten eller liknande. Dock ingår även en av honom anlita underentreprenörs arbeten. Liman påpekar härtill att entreprenörens ansvar för samma typ av följdskada kan variera, beroende på om det är fråga om delad entreprenad eller generalentreprenad, eftersom en

¹⁸⁴ AB 04 kap 5 § 11.

¹⁸⁵ AB 92 kap 7 § 1.

¹⁸⁶ Hedberg, 2010, s. 128.

¹⁸⁷ Hedberg, 2010, s. 95 f.

generalentreprenör ansvarar för dennes anlidade underentreprenörer gentemot beställaren.¹⁸⁸ Följdsador enligt AB 04 kap 5 § 8 innefattar inte ansvar för indirekta skador, dvs. ekonomiska förluster med koppling till fel som beror på att själva felet åsamkar entreprenaden skada.¹⁸⁹ Detta innebär således att stadgandet endast ger möjlighet till ersättning för skador inom felets omedelbara ekonomiska konsekvenser.¹⁹⁰ Följdsadeansvaret enligt bestämmelsen är obegränsat och skiljer sig därmed från följskada i övrigt enligt AB 04 kap 5 § 11. Hedberg tar som exempel på skador som omfattas av bestämmelsen upp en felaktig armering på en bropelare, vilken utgör ett fel. Om bron pga. felet rasar sönder är skadorna på bron en följskada. Entreprenören är således ansvarig för skadorna, förutsatt att han ansvarar för felarmeringen. Eftersom ansvaret är strikt omfattar det även fel som beror på exempelvis materialfel.¹⁹¹ Om beställaren har föreskrivit ett material som inte är lämpligt för den aktuella konstruktionen och detta är ett fel som ger upphov till skada, är dock entreprenören inte ansvarig för felet.¹⁹²

Det aktuella ansvaret för följskada på entreprenaden gäller under garantitiden och därefter under den återstående ansvarstiden.¹⁹³ Skulle en besiktningsman inte upptäcka felet i entreprenaden och det inte heller upptäcks inom reklamationsfristerna som följer, ansvarar entreprenören varken för felet eller eventuella följskador.¹⁹⁴

4.5 Följskada som drabbar beställaren

När det gäller skador på annat än beställarens arbete, som uppstått till följd av fel, omfattas sådana skador av AB 04 kap 5 § 11. Vidare torde även skador på beställarens arbete som uppkommit genom annan aktivitet än vid utförande av eget arbete omfattas av bestämmelsen. I tidigare avsnitt har AB 04 kap 5 § 11 beskrivits framför allt i sammanhanget skada pga. vårdslöshet, dvs. entreprenörens ansvar för culpa. Att bestämmelsen innefattar ett ansvar för följskador till följd av fel som entreprenören ansvarar för framgår av ordalydelsen:

[...]part är skyldig att ersätta motparten för sådan skada som inte skall ersättas enligt bestämmelserna ovan [...] om skadan beror på fel för vilket entreprenören är ansvarig[...].¹⁹⁵

Detta följskadeansvar gäller för egendom som inte tillhör entreprenörens egen entreprenad, vilket stadgas i AB 04 kap 5 § 8. Hedberg slår fast att

¹⁸⁸ Liman, 2007, s. 155.

¹⁸⁹ Samuelsson, 2016, s. 302.

¹⁹⁰ Samuelsson, 2016, s. 302.

¹⁹¹ Hedberg, 2010, s. 95 f.

¹⁹² Hedberg, 2011, s. 80.

¹⁹³ AB 04 kap 5 § 5 stadgar att entreprenören ansvarar för fel som framträder under garantitid vilket innebär en omfattning på fem år för arbetsprestation och två år för valda material och varor, jfr AB 04 kap 4 § 7 och kap 5 § 17. AB 04 kap 5 § 6 stadgar att entreprenör ansvarar för väsentligt fel som framträder efter utgången av respektive garantitid enligt AB 04 kap 4 § 7, om felet visas ha sin grund i vårdslöshet av entreprenören.

¹⁹⁴ AB 04 kap 5 § 10. Se Hedberg, 2010, s. 96.

¹⁹⁵ AB 04 kap 5 § 11 st. 1.

följdskadeansvaret för entreprenören enligt AB 04 kap 5 § 11 är strikt. Denne svarar således även för följdskada som grundar sig i exempelvis ett tillverkningsfel i material anskaffat av entreprenören ingåendes i entreprenaden.¹⁹⁶ Det bör nämnas att det omfattande felansvar som för entreprenören inträder när entreprenaden har avlämnats och garantitiden börjar löpa gäller även för sådana skador som berörts här, dvs. inte endast skador på entreprenaden.

Ansvaret omfattar sakskada, ekonomisk följdskada och ren förmögenhetsskada.¹⁹⁷ De skador som omfattas av följdskadeansvaret är indirekta skador. Samuelsson ger som exempel en delad entreprenad upphandlad av en beställare, där en av entreprenörerna utfört sina kontraktarbeten felaktigt, vilket påtalas vid slutbesiktning. Felet har även gett följdskador på andra entreprenader. Följdskadorna utgör inte egendomsskada enligt AB 04 kap 5 § 12 andra meningen. Beställaren kan åberopa AB 04 kap 5 § 11 till grund för ansvar.¹⁹⁸ Som nämnts tidigare innehåller denna bestämmelse en ansvarsbegränsning på 15 % av kontraktssumman om inte den ansvarige har ett högre försäkringsbelopp. Detta innebär således att entreprenörens ersättningsskyldighet är avhängigt dennes försäkringsskydd. Beloppsbegränsningen avser enligt Samuelsson entreprenörens totala och samlade ansvar för de av regeln omfattade skadorna, trots att detta inte explicit framgår av ordalydelsen.¹⁹⁹

Ansvarsbegränsningen gäller inte när entreprenören gjort sig skyldig till grov vårdslöshet.²⁰⁰ Någon närmare utredning av vad begreppet grov vårdslöshet innebär görs inte i denna framställning. Det kan dock nämnas att det bl.a. enligt praxis krävs extraordinära omständigheter för att grov vårdslöshet ska anses föreligga.²⁰¹ Någon enhetlig uppfattning om uttrycket verkar inte finnas.²⁰² Att en ansvarsbegränsning inte gäller då en part gjort sig skyldig till grov vårdslöshet är en allmänt accepterad princip i svensk standardavtalsrätt.²⁰³

¹⁹⁶ Hedberg, 2010, s. 97 f.

¹⁹⁷ Ullman, 2006, s. 164.

¹⁹⁸ Dock med i bestämmelsen stadgade ansvarsbegränsning. Se Samuelsson, 2016, s. 308.

¹⁹⁹ Samuelsson, 2016, s. 309.

²⁰⁰ AB 04 kap 5 § 11 st. 3.

²⁰¹ Se t.ex. NJA 1992 s. 130 vilket gällde AB 72 kap 5 § 8. Domstolen slog bl.a. fast att ett medvetet risktagande innebär grov vårdslöshet. Medvetet risktagande innebär kvalificerade avvikelser från normal aktsamhet.

²⁰² Jfr Samuelsson, 2016, s. 306 f.

²⁰³ Ullman, 2006, s. 165 f.

5 Entreprenörens utomobligatoriska ansvar

5.1 Inledning

En generalentreprenör anlitar ofta en rad olika entreprenörer för utförande av olika delar av entreprenaden. De olika underentreprenörerna står inte i avtalsförhållande till varandra utan har en gemensam avtalspart, generalentreprenören. Denne är beställare i förhållande till underentreprenörerna. Orsakar en sådan underentreprenör genom vårdslöshet skada eller förlust för en utomstående, dvs. en tredje man, blir han ersättningsskyldig enligt allmänna skadeståndsrättsliga regler.²⁰⁴ Som nämnts i tidigare avsnitt övertar en entreprenör ansvaret för beställarens skadeståndsskyldighet gentemot tredje man enligt AB 04 kap 5 § 13. Avsnittet utgår ifrån det utomobligatoriska ansvar som en entreprenör har då han skadar en sidoentreprenörs arbeten eller övrig egendom, vilket var fallet i hovrättens dom från 2007. Såsom tidigare nämnts är utgångsläget i AB 04 kap 5 § 12 att varje part ansvarar för åtgärder av de denne har anlitat i förhållande till sin medkontrahent. Ansvaret gäller för alla påföljder av kontraktsbrott inklusive skadeståndsskyldighet. Detta medvållandeansvar omfattar inte ansvar för egendomsskada som en entreprenör, anlita av beställaren, orsakar en organisatoriskt sett sidoordnad entreprenör genom vårdslöshet.²⁰⁵ Av den anledningen är sidoentreprenörer hänvisade till utomobligatoriska regler vid egendomsskada.

Skadeståndsanspråk kan i de flesta rättssystem riktas mot tredje man för person- och sakskada, vilka betraktas som utomobligatoriska.²⁰⁶ En säregen situation föreligger då ett bakre led i en kontraktskedja vänder sig med anspråk mot ett främre led och således hoppar över en avtalspart. Så är fallet när en beställare vänder sig med krav direkt mot en underentreprenör, ett s.k. direktkrav.²⁰⁷ Denna problematik behandlas av utrymmesskäl inte i framställningen. Detta avsnitts fokus ligger på gränsdragningen mellan olika skadetyper i den utomobligatoriska skadeståndsrätten, framför allt i hänseendet sakskada och tredjemansskada.

5.2 Den utomobligatoriska skadeståndsrätten

Utgångspunkten i svensk skadeståndsrätt är att den som uppsåtligt eller av vårdslöshet vållar person- eller sakskada ska ersätta skadan.²⁰⁸ Som framgår

²⁰⁴ Källenius, 1960, s. 152.

²⁰⁵ Hellner, Hager, & Persson, 2016 s. 147 f.

²⁰⁶ Hellner, Hager, & Persson, 2016, s. 132.

²⁰⁷ HD har behandlat direktkrav i en rad domar, bl.a. NJA 2007 s. 758, NJA 1997 s. 44, NJA 1988 s. 62 och NJA 2014 s. 760, se även Zackariasson, 1999.

²⁰⁸ 2 kap 1 § SkL. Jfr Karlgren, 1943, s. 23.

av skadeståndslagen gäller denna culpapregel utanför de brottsliga handlingarnas område endast i fråga om person- eller sakskada. För att någon ska bli ersättningskyldig för ren förmögenhetsskada utanför kontraktsförhållanden fordras i princip brottslig gärning, medan part i kontraktsförhållanden även ansvarar för oaktsamt vållad ren förmögenhetsskada. Detta utgör en allmän kontraktsrättslig princip, som dock endast kommit till uttryck i olika bestämmelser om speciella avtalstyper.²⁰⁹ Ansvar enligt culpapregeln innebär ansvar för uppsåt eller oaktsamhet.²¹⁰

Den allmänna utomobligatoriska skadeståndsrätten regleras av skadeståndslagen. Vid skador som åsamkas annan än beställaren, dvs. tredje man, tillämpas ovan nämnda culpapregel, enligt vilken entreprenören ansvarar om denne har varit oaktsam.²¹¹ Skadeståndslagen kompletteras av en rad speciallagar inom olika rättsområden, såsom arbetsrätt och marknadsrätt. Inom den allmänna skadeståndsrätten finns dessutom en rad mer eller mindre fasta rättsprinciper rörande avtalsrelationer, exempelvis presumtionsansvaret, som gäller trots att det inte kan anses ingå i avtalet.²¹² Nämnas bör att skadeståndslagens regler i frånvaro av kontraktuella regler även har relevans i avtalsförhållanden.²¹³ Frågan som kan ställas är om det finns en diskrepans mellan begreppsbildningen i den utomobligatoriska skadeståndsrätten och den kontraktuella skadeståndsrätten.²¹⁴ De grundläggande förutsättningarna för skadeståndsskyldighet, dvs. en skada, en ansvarsgrund och kausalitet torde vara samma. Enligt Schultz är det dock inte en självklarhet att den utomobligatoriska begreppsbildningen ska användas i avtalssammanhang.²¹⁵

NJA 2012 s. 597. Frågan i målet var om en entreprenör skulle behöva betala förseningsvite för ett försenat idrifttagande trots att det fanns en annan faktor (som entreprenören inte hade ansvar för), vilken också skulle ha medfört förseningen även utan entreprenörens handlande. Trots att frågan gällde vite i en entreprenadrättslig avtalssituation fann HD att lösningen skulle sökas i dispositiv rätt. Situationen analyserades utifrån gällande rätt i utomobligatorisk skadeståndsrätt vid s.k. konkurrerande skadeorsaker. Mot denna bakgrund konstaterade domstolen att ansvar för förseningen inte kunde undgås med argumentet att sådan försening skulle inträffat ändå. Jämför här även NJA 2011 s. 454 där HD fann att en s.k. fri culpabedömning skulle göras och tog i denna bedömning avstamp i bl.a. skadeståndslagskommentaren och doktrin av Hellner. Detta trots att förhållandet reglerades av avtal, var reglerat i speciallag och där det utöver detta även fanns en specifik handlingsplikt enligt avtalet som hade överträtts.

²⁰⁹ Bengtsson & Strömbäck, 2014, s. 54.

²¹⁰ Jfr Hellner & Radetzki, 2010, s. 127 f.

²¹¹ Ullman, 2006, s. 155.

²¹² Ansvaret är ett slags culpaansvar med omvänd bevisbörda. Exempelvis presumeras en entreprenör ha ansvaret för material som tillhör beställaren om entreprenören har egendomen i sin besittning.

²¹³ Schultz (a), 2013.

²¹⁴ Gränsdragningsproblem kan uppstå mellan kontraktuell och utomkontraktuell skadeståndsrätt. Problemet har behandlats i NJA 1987 s. 692.

²¹⁵ Schultz, 2013 (a), s. 1019.

5.3 Gränsdragningen mellan skadetyper

Gränsdragningen mellan de olika skadetyperna inom den allmänna skadeståndsrätten är inte ett problemfritt område. Detta gäller främst inom det utomobligatoriska området, inom vilket rena förmögenhetsskador definieras som ekonomiska skador utan samband med att någon lider person- eller sakskada.²¹⁶ Enligt allmänna rättsprinciper innefattar skadeståndsansvaret i inomobligatoriska förhållanden även ansvar för ren förmögenhetsskada vilket medför att gränsdragningsproblem inte behöver uppstå. I utomobligatoriska förhållanden blir gränsdragningen mycket viktigt, inte minst när det gäller ansvarsförsäkring och dess ersättningsområde.

Någon definition av begreppet sakskada finns inte i skadeståndslagen. Istället får ledning sökas i förarbetena till lagen vilka stadgar att till sakskada ska hänföras:

”[...] i första hand genom fysiska medel direkt tillfogad skada på fysiska föremål, varmed avses såväl lösa saker som egendom med tillbehör.”²¹⁷

I 1 kap 2 § SkL definieras ren förmögenhetsskada som ekonomisk skada som uppstår utan samband med att någon lider person- eller sakskada. Innebörden av denna definition är bl.a. att en förmögenhetsskada till följd av en sakskada, som träffar annan än den som åsamkats sakskadan, inte utgör en ren förmögenhetsskada.²¹⁸ Den beskrivna skadan utgör en s.k. tredjemansskada och är enligt huvudregeln i svensk rätt inte ersättningsgill. En förmögenhetsskada till följd av sakskada, som drabbar den som lider den primära sakskadan, ses i regel som en ersättningsgill följdskada och tillhör ofta definitionen sakskada.²¹⁹ I regel kan ett ansvar för ren förmögenhetsskada endast komma ifråga då skadan orsakats genom brott. Dock har rättsprinciper utvecklats genom praxis som innebär en lättnad av denna regel och enligt Ullman utgör dessa principer undantag från den i lagen stadgade huvudregeln.²²⁰ Enligt Hellner & Radetzki utgör ren förmögenhetsskada en speciell typ av allmän förmögenhetsskada. Allmän förmögenhetsskada ersätts enligt samma förutsättningar som sakskada när den är en följd av sådan skada och drabbar den primärt skadelidande. Författarna nämner som exempel att en bil skadas och ägaren till bilen nödgas hyra en annan bil eller använda annat transportmedel medan den skadade bilen genomgår reparation.²²¹ Det avgörande för om en allmän förmögenhetsskada ska klassas som en ren förmögenhetsskada eller en sakskada är således på vilket sätt skadan uppstår.²²²

²¹⁶ Jfr 1 kap 2 § SkL.

²¹⁷ Prop. 1972:5, s. 579 f.

²¹⁸ Bengtsson & Strömbäck, 2014, s. 42 f.

²¹⁹ Schultz, 2013 (b), kommentar till 1 kap 2 § SkL.

²²⁰ Ullman, 2008, s. 35.

²²¹ Hellner & Radetzki, 2010, s. 65 f.

²²² Hellner & Radetzki, 2010, s. 65 f.

5.4 Sakskada

För att avgöra om en sakskada föreligger bör det avgöras om skadan har de fysiska inslag som stadgas i förarbetena. Debatten har främst handlat om att skadan ska ha drabbat ett fysiskt föremål, mindre om att skadan ska ha orsakats med fysiska medel.²²³ Enligt Hellner ska med egendomsskada, i allmän mening, förstås en fysisk försämring av egendom.²²⁴ Härtill torde slutsatsen kunna dras att Hellner sätter likhetstecken mellan egendomsskada och sakskada. Enligt Ullman innebär Hellners ståndpunkt att egendomens substans ska ha genomgått en förändring till det sämre, att den har gått till ett skadat från ett oskadat tillstånd.²²⁵ Hellner & Radetzki sammanfattar sakskador som fysiska skador på fast egendom och lösa föremål. I detta ingår t.ex. även estetiska förändringar som inte minskat brukbarheten, samt även tillfällig eller varaktig förlust av egendom.²²⁶ Det finns vidare en uppfattning om att större hänsyn ska fästas vid egendomens försämrade funktion istället för att lägga tyngd vid skadans fysiska natur.²²⁷ I linje med denna uppfattning kan också sägas att SkVn i många fall har följt, se avsnitt 6.2.2 nedan. I vissa fall har det räckt att den aktuella egendomen blivit obrukbar pga. skadan.²²⁸ Ett par rättsfall bör belysas i sammanhanget.

NJA 1990 s. 80. En tik hade blivit betäckt av en lösdrivande hanhund och blivit dräktig. Ägaren till tiken ansågs ha lidit en sakskada vilken var att jämställa med en tillfällig förlust av ett fysiskt föremål. Vidare hade tiken pga. betäckningen varit förhindrad att föda renrasiga valpar, vilket innebar en ekonomisk förlust för ägarna. Detta ansågs utgöra en ersättningsgill följdskada. I bristen på klargörande av sakskadebegreppet i skadeståndslagen hänvisar HD till lagens förarbeten som stadgar att till sakskada är att hänföra i första hand skada på fysiska föremål som direkt tillfogats den aktuella skadan genom fysiska medel.²²⁹

Enligt Bengtsson har HD i fallet tagit fasta på att det skett en fysisk förändring av saken, dvs. hunden.²³⁰

NJA 1996 s. 68 (flygmotorfallet). Målet rörde prövning av om den uppkomna skadan skulle anses vara en sakskada som skulle ersättas av ansvarsförsäkringen. Försäkringen omfattade skadeståndsskyldighet för sak- och personskada.²³¹ I fallet hade ett bolag (EH) sålt en produkt (ett s.k. flänsämne), tillverkad av ett engelskt bolag, till ett annat bolag (Volvo). Produkten bearbetades och svetsades fast i en större komponent. Den slutliga produkten var en kapsel till kompressor, turbin och brännkammare i en motor tillverkad av ett amerikanskt bolag. Efter en tid kom det fram att Volvos kvalitetskrav inte var uppfyllda och de beslöt av den anledningen att kassera 22 st. komponenter

²²³ Frågan om fysiska medel har i andra sammanhang haft större betydelse, se exempelvis Conradi, 1986 och Agell, 1984. Båda författarna är kritiska till kravet på fysiska medel.

²²⁴ Hellner, 2004, s. 99 f.

²²⁵ Ullman, 2008, s. 36.

²²⁶ Hellner & Radetzki, 2010, s. 105 f.

²²⁷ Jfr Lagerström & Roos, 1991, s. 157 f.; Kleineman, 1993, s. 727 ff.; 1987, s. 153 ff. och Hellner & Radetzki, 2010, s. 105 f.

²²⁸ Se t.ex. SkVn 84/ 1986 och 72/ 1985.

²²⁹ Jfr prop. 1972:5 s. 579 f.

²³⁰ Bengtsson, 1993, s. 776.

²³¹ Den aktuella ansvarsförsäkringen ingick i Skandias företagsförsäkring.

vars flänsämne inte kunde avlägsnas. När Skandia behandlade skadeståndskravet från Volvo mot EH nekade Skandia ersättning med hänvisning till att kravet inte avsåg en sakskada. Skandia ansåg att för att ersättning ur ansvarsförsäkringen skulle kunna utgå krävdes att flänsämnet hade orsakat en fysisk skada på komponenten som ämnet anslöts till, vilket inte skett. Försäkringsärendet hänsköts till SkVn som delade Skandias uppfattning och ansåg att skadan var en ren förmögenhetsskada utan koppling till någon sakskada. Efter hänskjutande från tingsrätten togs fallet upp i HD. Enligt HD låg det närmast till hands att ge begreppet sakskada den innebörd termen har i skadeståndslagen men att det i *försäkringssammanhang* kunde finnas vissa skäl för en snävare bedömning av ordets innebörd.²³² Trots domstolens resonering kring fördelarna med ett inskränkt sakskadebegrepp skulle skadan vara att anse som en sakskada med hänvisning till skadeståndslagens begreppsbildning.²³³

Fallets innebörd kopplat till ansvarsförsäkringen närmare i avsnitt 6.2.2 nedan. HD ansåg även i fallet att det är rimligt att hänsyn tas till huruvida funktionen i den skadade egendomen har påverkats.²³⁴ Ullman illustrerar med exemplet att en bro byggs med betong som har undermålig kvalitet. Det är således i och för sig fråga om fel i avtalsrättslig mening. Det har emellertid i dessa fall inte inträffat någon förändring till det sämre. Utan ett skadeförlopp kan fel, brister eller defekter inte leda till sakskador. Först ifall det händer något med bron, såsom att den rasar, äger det rum en sådan förändring till det sämre som krävs för att en fysisk sakskada skall anses föreligga.²³⁵ Ekonomiska följdskador räknas också som sakskador, vilket innebär exempelvis kostnader för reparation eller återanskaffning av skadad egendom samt inkomstförluster kopplade till skadan.²³⁶

Frågan om fysisk försämring har ägt rum är relevant både när det gäller det skadeståndsrättsliga sakskadebegreppet och, som Ullman uttrycker det, det försäkringsrättsliga begreppet egendomsskada.²³⁷ Min uppfattning är att Ullman vill tydliggöra skillnaden mellan skadeståndsrättens sakskadebegrepp och det egendomsförsäkringens sakskadebegrepp. Att så är fallet är dock inte helt klarlagt.

Nästa kriterium som enligt Ullman kan uppställas när bedömningen om fysisk förändring inte ger tillräckligt med underlag är att den skadade egendomen kan repareras, dvs. återställas till ett oskadat tillstånd.²³⁸ Detta synsätt kom bl.a. fram i NJA 2004 s. 566 där HD ansåg att det utöver fysisk påverkan på egendomen skulle fästas uppmärksamhet vid insatserna som varit nödvändiga för återställandet av egendomen. HD stadgade i domskälen att om inga eller endast obetydliga återställningsinsatser behövts kan någon sakskada inte anses ha uppkommit.²³⁹

²³² NJA 1996 s. 68, särskilt s. 71. Jfr Ullman, 1995 s. 229 ff.

²³³ NJA 1996 s. 68, s. 71.

²³⁴ NJA 1996 s. 68, särskilt s. 72.

²³⁵ Ullman, 2008, avsnitt 3.1.

²³⁶ 5 kap 7 § SkL. Se Radetzki, 2005, s. 16.

²³⁷ Ullman, 2008, s. 37.

²³⁸ Ullman, 2008, s. 38.

²³⁹ NJA 2004 s. 566, särskilt s. 572.

5.5 Mål 1727-05 - frågan om skadetyper

I hovrättsfallets utomobligatoriska del invände de skadevällande underentreprenörerna, Rörläggaren och SS, att det inte var de tre underentreprenörerna, Hetab, Bravida och EG, som lidit skada utan snarare MKB i egenskap av ägare till den skadade egendomen. De ansåg att underentreprenörerna inte drabbats av sakskada utan av förmögenhetsskada till följd av den sakskada som drabbat MKB, dvs. en tredjemansskada. Hovrätten ansåg att MKB visserligen blivit ägare till egendomen som entreprenörerna monterat i byggnaden allt eftersom arbetena fortskridit och att det därmed var MKB:s egendom som hade skadats. Trots detta slog hovrätten fast att EG, Bravida och Hetab hade ett så konkret och *näraliggande intresse* i de skadade objekten att var och ett av bolagen lidit en sakskada om det har haft att avhjälpa skadan på egen bekostnad. Tingsrätten hänvisade till NJA 1993 s. 753, då HD ansett att det kan föreligga en sakskada för någon även om äganderätten till egendomen tillkommer någon annan.

Frågan om vad de tre underentreprenörerna har drabbats av för skada är avgörande i flera hänseenden. Det blir framför allt osäkert vad för typ av skada Länsförsäkringar och Trygg-Hansa egentligen har ersatt. För att skadeståndsskyldighet ska uppkomma är en allmän förutsättning att skada har drabbat någon annan än den skadeståndsskyldige själv. Det kan i vissa fall uppkomma oklarheter kring vem som är den faktiska skadelidande. Enligt Hellner & Radetzki får placeringen av äganderätten en särskild betydelse genom att skadeståndsskyldigheten ofta är täckt av ansvarsförsäkring hos den ansvariga parten.²⁴⁰ Detta torde vara logiskt och ge en värdefull samhällsnytta. För att en ersättningsgill skada ska anses ha uppkommit krävs i princip att det har uppstått en ekonomisk förlust. Domstolen konstaterade att MKB inte hade lidit skada eftersom det för dem inte har uppkommit någon förlust. Intressant i hovrättens dom är uttrycket *näraliggande intresse* som tillämpades för att motivera de tre underentreprenörerna som skadelidande.

5.6 Näraliggande intresse och tredjemansskada

Sakskador kan leda till förluster för andra än den som direkt drabbats av skadan. Huvudregeln för sådana fall är att endast den som lidit den direkta sakskadan är berättigad till skadestånd, och således ej den tredje man som indirekt lider förlust till följd av skadan.²⁴¹ Ett skäl som ligger till grund för principen är att förluster som drabbar tredje man allmänt sett är

²⁴⁰ Hellner & Radetzki, 2014, s. 102 ff.

²⁴¹ Jfr prop. 1972:5 s. 158 f. och 326 f. och Hellner & Radetzki, 2010, s. 360.

oberäkneliga för den skadeståndsskyldige.²⁴² Dock ersätts i regel en tredje man om skadan istället är att se som sakskada.²⁴³

Hovrätten konstaterade att MKB var att anse som ägare till de delar av entreprenaden som var färdigställda men att de tre underentreprenörerna haft ett så *näralliggande intresse*, att de skulle anses vara skadelidande. Eftersom domstolen ansåg att MKB inte drabbats av någon skada hade därmed inte heller den skada som svaranden påstod hade drabbat käranden, dvs. en förmögenhetsrättslig följdskada, kunnat bli aktuell. Frågan är vad domstolen menar med *näralliggande intresse*. Uttrycket har tidigare använts av HD. Dock har det då handlat om just följdskada som har drabbat tredje man som har ansetts haft ett så näralliggande intresse att ersättning även ska utgå för dennes skada.

I NJA 1966 s. 210 hade skada orsakad av oaktsamhet drabbat en elkabel som tillförde el till tre industribolag. Skadan på elkabeln orsakade driftstopp hos de tre industribolagen, vilket var att anse som en allmän förmögenhetsskada. HD ansåg att industribolagen hade ett konkret och näralliggande intresse till elkabeln. Slutsatsen nådde HD genom att fastslå vissa föreliggande omständigheter. Förutom att de aktuella bolagen ingick i samma koncern användes kabeln uteslutande för överföring av elektronisk kraft, det var av väsentlig betydelse för industribolagen att skada inte drabbade kabeln och bolagen hade ett bestämmande inflytande över den drabbade egendomen.²⁴⁴ Konsekvenserna av rättsfallet har inte varit helt klara.

I NJA 1988 s. 62 avsåg HD:s prövning samtidigt uppkomna – och av varandra oberoende – skador; en sakskada i form av förstört och kasserat material och en förmögenhetsskada i form av driftstörning. Båda skadorna inträffade indirekt som en följd av en direkt inträffad sakskada, nämligen en vid grävningsarbeten förstörd högspänningskabel tillhörig annan än käranden. Sakskadan ansågs av HD vara ersättningsgill efter rättmätig prövning av orsakssambandet medan driftstörningen (förmögenhetsskadan) avvisades genom HD:s konstaterande att den enligt huvudprincipen för tredjemansskada i svensk skadeståndsrätt ej var ersättningsgill.

Om även driftavbrottet betecknats som en sakskada hade den till synes kunnat bli ersatt på samma sätt som materialskadan. En tredje man som drabbas av en indirekt sakskada kan således få skadan ersatt. Det motsatta torde, enligt Ullman, gälla om skadan är en indirekt förmögenhetsskada.²⁴⁵ De nämnda fallen handlar förutom om konstaterade följdskador också om skador på elkablar med stopp i elförsörjning som följd. Det är således oklart om fallen kan anses omfatta ett vidare område än just detta.²⁴⁶

I NJA 2009 s. 16 ansåg HD att innehavare av en bostadsrätt var berättigad till skadestånd för kostnader till följd av skada på bostadsrättsföreningens fastighet.

²⁴² Hellner & Radetzki, 2010, s. 360.

²⁴³ Jfr NJA 1988 s. 62. Det är här inte ovanligt att det sker en sammanblandning av begreppen ren förmögenhetsskada och tredjemansskada, se Ullman, 1989, s. 191. Jfr även Bengtsson, 2010, s. 768 och Hellner, 1969, s. 332 ff.

²⁴⁴ NJA 1966 s. 210. Jfr även Hellner & Radetzki, 2014, s. 362 ff.

²⁴⁵ Jfr Ullman, 2008, s. 40.

²⁴⁶ Enligt Ullman är det svårt att förstå hur två parallellt uppkomna indirekta skador kan bedömas så olika av det enda skälet att den ena är en sakskada och den andra en förmögenhetsskada, se Ullman, 1989, s. 191. Jfr även NJA 1972 s. 598 och Kleineman, 1993, s. 718 ff.

Skälet var att en bostadsrättsinnehavare ofta intar en ägarliknande ställning med avseende på lägenheten och att bostadsrätten som förmögenhetsrättslig tillgång är närbesläktad med äganderätten till en fastighet.²⁴⁷

I NJA 2004 s. 609 gällde frågan om ersättning ur trafikförsäkringen kunde betalas för en allmän förmögenhetsförlust som drabbat den som fört men inte ägt det skadade fordonet. HD redogör för gällande rätt i hänseendet tredjemansskada. En tredje man som helt eller delvis har tagit över den skadade egendomens ägares intresse av kapitalvärdet, kan vara berättigad till ersättning. Tillsynes åsyftas en nyttjanderättshavare eller innehavare av en begränsad sakrätt. Bilförarens ersättningskrav ogillades av HD pga. att föraren inte förmått visa att nyttjanderätten till bilen var av ett sådant exklusivt slag som enligt rättspraxis grundar en självständig rätt till ersättning, jfr villkoren i NJA 1966 s. 210.

Den huvudsakliga regleringen som stadgar vilka skador som är ersättningsgilla finns i 5 kap 7 § SkL, enligt vilken skadestånd med anledning av sakskada omfattar bl.a. ersättning för kostnad till följd av skadan. I lagen stadgas inte vidare kretsen av ersättningsberättigade, utan ledning får sökas i förarbetena. I propositionen till skadeståndslagen är utgångspunkten att den som vållat sakskada inte är skyldig att ersätta tredje mans förmögenhetsförlust till följd av skadan, utan endast de förluster som orsakas den person som har lidit den *primära* egendomsskadan.²⁴⁸ Med detta förstås att om en följdskada drabbar den primärt skadedrabbade ska den ersättas trots att det just rör sig om en följdskada. Det som kan sägas om de ovan nämnda rättsfallen är att de kännetecknas av en viss särprägel i det hänseende att den skadelidande inte har intagit någon renodlad ställning som tredje man. Fallen utgör dock alltså någon typ av undantag från huvudregeln.²⁴⁹ HD har slagit fast att det vid sakskada är tredje mans *relation* till den skadade saken som är central och förutsättningen som ställs upp är att dennes *intressen till saken* ska vara *konkreta och näraliggande*.²⁵⁰

Tingsrätten hänvisade uttryckligen till NJA 1993 s. 753 som stöd för att någon annan än ägaren kan drabbas av sakskada.²⁵¹ I rättsfallet hade en markägare orsakat skada på en s.k. fast fornlämning som låg på den aktuella fastigheten. Markägaren dömdes att utge skadestånd till Riksantikvarie-ämbetet. Härtill bör nämnas att HD inte generellt uttalade att egendomsskada kan drabba annan än ägaren. Vidare hänvisade HD till lagen (1988:950) om kulturminnen mm. I det aktuella hovrättsfallet ansågs de tre underentreprenörerna ha haft ett näraliggande intresse till den skadade egendomen trots att de inte var ägare. Tillsynes ansåg således hovrätten att de tre underentreprenörerna intog någon typ av tredjemansställning.²⁵² Å andra sidan konstaterade domstolen att MKB inte kan ha ansetts lida någon skada, vilket torde innebära att någon följdskada inte skulle kunna uppkomma. Bengtsson verkar ha uppfattat domen som att sakskadan har drabbat entreprenörerna direkt.²⁵³ De aktuella egendomsförsäkringarna

²⁴⁷ Rättsfallet har kommenterats av Kleineman, 2009, s. 309 ff.

²⁴⁸ Prop. 1972:5, s. 159.

²⁴⁹ Se NJA 2009 s. 16, s. 24 f.

²⁵⁰ Se NJA 2009 s. 16, s. 24 f.

²⁵¹ Malmö Tingsrätt, mål T 6740-02.

²⁵² Ullman, 2008, s. 41.

²⁵³ Bengtsson, 2010, s. 768.

omfattade oförutsedd fysisk skada på de försäkrade entreprenaderna, s.k. allriskförsäkring. Risken för sådan skada var således täckt. Enligt Ullman drabbades ägaren, dvs. MKB inte av någon skada, eftersom ansvaret att återställa arbetena låg på underentreprenörerna. Den aktuella bestämmelsen i AB 92 kap 5 § 4²⁵⁴ stadgar ett fullgörelseansvar vilket innebär att skada kan uppkomma för ägaren först när arbetena som avlämnas inte är i avtalsenligt skick. Eftersom underentreprenörerna skulle anses stå risken var det också enligt Ullman, de som hade drabbats direkt av sakskadorna.²⁵⁵

Mot bakgrund av vad som har framkommit om skada på tredje mans egendom enligt AB 04 kap 5 § 13 och sådan tredjemansskada som behandlats i detta avsnitt torde kunna konstateras att sådan skada enligt AB 04 inte utgör tredjemansskada i *skadeståndsrättslig* mening utan endast i *avtalsrättslig* mening. Kännetecknande för en skadeståndsrättslig tredjemansskada är således att tredje man åsamkats en förmögenhetsskada till *följd av* en person- eller sakskada som direkt drabbat en skadelidande i ett tidigare led.²⁵⁶ Så är inte fallet med de i avsnitt 3.4 beskrivna skadesituationerna.

²⁵⁴ AB 04 kap 5 § 1.

²⁵⁵ Se Ullman, 2008, s. 41.

²⁵⁶ Ullman, 2008, s. 40.

6 Försäkring av entreprenadrisker

6.1 Inledning

Den grundläggande företagsförsäkringen för små och medelstora företag är en s.k. kombinerad försäkring som huvudsakligen består av tre olika typer av försäkringsåtaganden; egendomsförsäkring, avbrottsförsäkring och ansvarsförsäkring.²⁵⁷ I det följande behandlas främst ansvarsförsäkring och egendomsförsäkring²⁵⁸, vilka är kärnan i företagsförsäkringen. Företagsförsäkringsavtal regleras av den allmänna avtalsrätten och försäkringsavtalsrätten. Försäkringsmöjligheterna för en entreprenör har mycket stor betydelse för hela entreprenadbranschen. Det beror inte minst på en hög skadefrekvens med omfattande kostnader men även på den ansvarsfördelning som kommer till uttryck i AB 04, vilken ålägger entreprenören ett tungt ansvar.²⁵⁹ Försäkringsmetoderna kan sägas ge uttryck för en systematisk behandling av de risker som kan anses vara kopplade till entreprenadavtal.²⁶⁰ Avsnittet behandlar fortsättningsvis ansvarsförsäkringen samt allriskförsäkring. Den senare tillhandahålls genom egendomsförsäkringen för entreprenadverksamhet. Avbrottsförsäkringen beskrivs av utrymmesskäl inte närmare i framställningen. Fokus ligger på de delar i respektive försäkring som är av vikt för uppsatsens syfte.

6.2 Försäkringsplikten enligt AB 04

Enligt AB 04 kap 5 § 22 ska en entreprenör ha en allriskförsäkring för skador på entreprenaden.²⁶¹ Vidare ska entreprenören inneha ansvarsförsäkring för entreprenadverksamhet under entreprenadtiden och under minst två år efter entreprenadens godkännande. Avtalsbestämmelser om försäkringsplikt har till syfte att åstadkomma en *risktäckning*. En part kan genom plikten på olika sätt mildra effekterna av en risk som båda parterna eller endast den ena parten exponeras för. Det ekonomiska skyddet är det som parterna vill uppnå eftersom en försäkringsplikt kan åstadkomma att en

²⁵⁷ Större företag har ofta ett företagsanpassat försäkringsskydd som inte helt överensstämmer med det traditionella skyddet som här är utgångspunkten. Jfr Lagerström & Roos, 1991, s. 41; Ullman, 2006, s. 71 och Ullman, 2012, s. 213 f.

²⁵⁸ Främst i form av allriskförsäkring, som är en försäkring med en enklare uppbyggnad än traditionell egendomsförsäkring. Allriskförsäkringen ger skydd för oförutsedd skada som tillfogas den försäkrade egendomen. I villkoren görs en uppräknning av sådana skador som inte ska omfattas av skyddet. Allriskförsäkringen har sedan början av 80-talet fått en allt större spridning bland företag. Jfr Ullman, 2006, s. 70.

²⁵⁹ Jfr Ullman, 2006, s. 189.

²⁶⁰ Ullman, 2006, s. 152.

²⁶¹ För allriskförsäkringen gäller att beställaren/byggherren ska vara medförsäkrad, vilket innebär att om skador uppkommer på entreprenaden så omfattas båda parterna av försäkringsskyddet som en av parterna tecknat. Se Ullman, 2006, s. 181.

part bli garanterad att motparten har en förmåga att fullgöra vissa grundläggande avtalsskyldigheter.²⁶² Bestämmelser om försäkringsplikt kan även fungera som ett medel för att uppdelat identifierade ansvarsrisker mellan parterna. Detta kan effektivt uppnås då en försäkringsplikt kombineras med tydliga bestämmelser om ansvarsfördelning i det aktuella avtalet. Därmed fördelas risker mot bakgrund av vilken som har bäst möjlighet att skydda sig genom försäkring.²⁶³

Vad försäkringen minst ska omfatta för att vara avtalsenlig enligt AB 04 kap 5 § 22 framgår av en beskrivning i AMA AF 12.²⁶⁴ Denna beskrivning brukar benämnas Basomfattning.²⁶⁵ Basomfattningen har tagits fram av försäkringsbranschen i samarbete med förhandlingsparterna i BKK. Ett bolag som inte lever upp till skyddsnivån som stadgas i Basomfattningen är skyldigt att gentemot motpart svara för ofullkomligheterna i försäkringsskyddet. Om entreprenörens försäkringsskydd inte når upp till skyddet i Basomfattningen kan en beställare hävda ett avtalsbrott.²⁶⁶ I praktiken ger många försäkringar ett klart vidare skydd än vad som stadgas i Basomfattningen.²⁶⁷

6.3 Ansvarsförsäkring

Ansvarsförsäkringen gäller för skadeståndsskyldighet som en försäkrad ådrar sig i den försäkrade verksamheten. Skyddet avser det skadestånd som den försäkrade är skyldig att ge ut enligt gällande skadeståndsrättsliga regler eller enligt försäkrade avtal (t.ex. AB 04).²⁶⁸ Den allmänna ansvarsförsäkringen omfattar i de flesta fall personskada och sakskada men inte ren förmögenhetsskada, annat än i vissa specifika fall.²⁶⁹ Ekonomisk förlust till följd av den ersättningsgilla person- eller sakskadan omfattas av försäkringsskyddet.²⁷⁰ Av detta förstås att det torde behövas kompletterande försäkringsskydd för ekonomisk skada, dels i form av ren förmögenhetsskada, dels i form av ekonomisk följdskada till sak- eller personskada som inte omfattas av skyddet. För att möjliggöra ett sådant skydd måste fastslås var gränslinjerna går för sådana icke-täckta skador och skador som omfattas av skyddet.²⁷¹

²⁶² Ullman, 2006, s. 222.

²⁶³ Ullman, 2006, s. 222 f.

²⁶⁴ Administrativa föreskrifter med råd och anvisningar för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader, AMA AF 12.

²⁶⁵ Basomfattningen efterträdde ”minimiomfattningen” som först fanns i AF AMA 98, jfr Ullman, 2008, s. 16.

²⁶⁶ Ullman, 2012, s. 214 f.

²⁶⁷ Ullman, 2008, s. 17.

²⁶⁸ Lagerström & Roos, 1991, s. 128.

²⁶⁹ Det speciella skyddet för ren förmögenhetsskada rör vanligen ansvar vid miljöskada eller s.k. ingrediensskada, jfr Ullman, 2008, s. 34. Vid användande av vissa avtal är det vanligt att den försäkrade skaffar ett tilläggskydd som kallas försäkring för åtkomst- och återställandekostnad.

²⁷⁰ Ullman, 2006, s. 79 f.

²⁷¹ Ullman, 2006, s. 80.

6.3.1 Undantag för levererad egendom

Entreprenörens ansvarsförsäkring täcker inte skada eller förlust som träffar den entreprenad han har utfört enligt entreprenadavtalet. Skälet härtill är att ansvarsförsäkringen endast skyddar försäkringstagaren vid skadeståndsskyldighet.²⁷² I ansvarsförsäkringen betecknas det som ingår i entreprenörens åtagande som *levererad egendom*.²⁷³ I och med undantaget för levererad egendom i ansvarsförsäkringen täcks inte heller sådana kostnader som entreprenören har för att åtgärda fel eller skada på den levererade egendomen.²⁷⁴ Uppmärksammas bör dock att undantaget för levererad egendom inte ser likadant ut i de olika försäkringsvillkoren.²⁷⁵

Inom ansvarsförsäkringens område finns en grundläggande princip som innebär att rena affärsrisker inte ska täckas av försäkringsskyddet, dvs. det som en part åtagit sig att utföra ska utföras kontraktsevenligt annars står denne själv risken. Denna princip uppfylls genom det aktuella undantaget.²⁷⁶ Ett annat skäl till undantaget är behovet av gränsdragning mot det försäkringsskydd som egendomsförsäkringen erbjuder. I Trygg-Hansas villkor lyder stadgandet:

Försäkringen gäller inte för skada på egendom som den försäkrade eller annan för hans räkning åtagit sig att uppföra, sälja eller leverera oavsett när skadan inträffar. Försäkringen gäller inte heller för kostnad för hantering eller åtgärd som den försäkrade nedlagt på den levererade egendomen.

Undantaget avser inte skada på tidigare levererad egendom om skadan inträffar till följd av att den försäkrade

- Fullgör avtal som inte har samband med det ursprungliga leveransavtalet
- utför underhålls- eller servicearbete efter garantitidens utgång.²⁷⁷

Ullman uppmärksammar att ordalydelsen i villkoret lämnar det osäkert om försäkringen täcker skada som uppstår på en annan levererad men felfri egendom pga. den defekta eller felaktiga egendomen.²⁷⁸ Frågan har inte avgjorts i praxis.

Att endast undanta skada som uppstår på den levererade egendomen har i de flesta ansvarsförsäkringar ansetts vara otillräckligt, vilket har lett till att undantaget även omfattar kostnader för åtgärder som skadan på egendomen ger upphov till. I Basomfattningen har undantaget följande lydelse:

Försäkringen gäller inte för

- Skada på produkt eller egendom som den försäkrade levererat eller åtagit sig att leverera,

²⁷² Jfr Ullman, 2006, s. 170 f.

²⁷³ Jfr t.ex. Trygg-Hansa, Basvillkor-Entreprenadplus, version 7, avsnitt 3.7.10.12.

²⁷⁴ Jfr Ullman, 2006, s. 109.

²⁷⁵ Se IF, Standardvillkor för ansvarsförsäkring (A140), avsnitt 5.2.2.1 och Länsförsäkringar Kombinerad företagsförsäkring (V 065:13) avsnitt 12.1.1.

²⁷⁶ Lagerström, 2007, s. 166 och Ullman, 2006, s. 110 f.

²⁷⁷ Trygg-Hansa, Basvillkor-Entreprenadplus, version 7, avsnitt 3.7.19.12.

²⁷⁸ Ullman, 2006, s. 111. SkVn har genom några uttalanden gett ledning till tolkningen av undantaget, jfr SkVn 14/1991 och 90/1986.

- Kostnad eller skada som uppkommer i samband med undersökning, reklamation, borttagande, återtagande, återställande, reparation, utbyte eller indragning av levererad produkt eller egendom,
- Skada som kan avhjälpas genom åtgärdande av fel, brist, eller defekt hos levererad produkt eller egendom.

Således har entreprenören inte skydd för kostnaderna som uppstår i samband med åtgärdande av fel eller skada på entreprenaden. En säljare kan normalt sett skaffa ett tilläggsskydd som någorlunda täcker åtgärdande. Detta är dock svårare för en entreprenör. Tillägg får i hänseendet göras via egendomsförsäkringen.²⁷⁹

6.3.2 Gränsdragning mellan sakskada och ren förmögenhetsskada

Försäkringsbolagets ståndpunkt i frågan om huruvida en skada ska betecknas som sakskada eller inte får avgörande betydelse för om skadan kan omfattas av försäkringsavtalet.²⁸⁰ SkVn har utgett yttranden i tolkningsfrågan angående gränsdragningen mellan sakskada och ren förmögenhetsskada. Eftersom vägledande praxis på området är bristfällig torde ledning kunna sökas i nämndens utlåtande. Detta verkar även vara uppfattningen hos försäkringsbolagen.²⁸¹ Viktigt att ha i åtanke är att yttrandena gäller främst den allmänna ansvarsförsäkringen i företagsförsäkringen, då det råder brist på uttalanden om just ansvarsförsäkringen i entreprenader.

I avsnitt 5.3 ovan sammanfattades NJA 1990 s. 80 då en tik hade blivit betäckt av en lösdrivande hanhund och blivit dräktig. Enligt Bengtsson har HD i fallet tagit fasta på att det skett en fysisk förändring av saken, dvs. hunden.²⁸² Detta ligger tillsynes i linje med försäkringsbolagens praxis där sakskada har kommit att betyda fysisk försämring av egendom.²⁸³ Nedan följer ett antal yttranden från SkVn angående sakskadabegreppet i ansvarsförsäkringen.

SkVn 1/1994. Den försäkrades etiketter som såldes till en tillverkare av deodoranter hade ett tillverkningsfel vilket gjorde etiketterna obrukbara. Deodoranterna kunde därför inte säljas. Nämnden yttrade att omständigheten att burkarna påklustrats de defekta etiketterna inneburit att skada uppkommit på burkarna genom en fysisk förändring. Att det sågs som möjligt eller t.o.m. enkelt att återställa deodorantburkarna till ursprungligt skick skulle inte ha någon betydelse för frågan om sakskadans föreliggande. Inte heller skulle funktionen ha betydelse för denna fråga enligt nämnden. Fyra av de nio ledamöterna²⁸⁴ var skiljaktiga och ansåg att det måste göras skillnad på hur skadan yttrat sig. Om anledningen till att burkarna inte kunde säljas var att de missfärgats av färgen på etiketterna skulle skadan omfattas av försäkringen. Om det däremot berodde på att streckkoden på burkarna inte kunde avläsas skulle skadan vara en förmögenhetsskada förorsakad av brist i den levererade

²⁷⁹ Ullman, 2006, s. 185.

²⁸⁰ Jfr Ullman, 2008, s. 34.

²⁸¹ Jfr Ullman, 2008, s. 34.

²⁸² Bengtsson, 1993, s. 776.

²⁸³ Jfr SkVn 7/1987; Hellner, 1965, s. 99 och Ullman, 1989, s. 189 ff.

²⁸⁴ En av de nio ledamöterna var ordförande. Denne ingick dock inte i de fyra ledamöterna.

egendomen, dvs. etiketterna. Dock kan burkarna som sådana inte anses ha åsamkats skada, varför ersättning ur ansvarsförsäkringen inte kan utgå.

SkVn 27/1994. I fallet var den försäkrade en handtagstillverkare och tillverkade handtag till tvättmedelskartonger. Handtagen levererades till en kartongtillverkare som monterade på handtagen på kartongerna och levererade till tvättmedelstillverkare. Handtagen var inte tillräckligt starka vilket ledde till att de gick sönder när kartongerna lyftes. Nämnden yttrade att kartongerna med fysiska medel utsatts för en fysisk förändring och att de därmed drabbats av en sakskada. I detta fall var inte nämndens ledamöter överens när det gäller motiveringen. De ansåg att det (till skillnad från i det förra fallet) förelåg en brist av väsentlig betydelse för den aktuella slutprodukten, vilket gjorde att den inte kunde säljas. Detta i sig innebär att en sakskada förelåg trots att kartongen inte utsatts för en fysisk förändring.

I det senare fallet verkar det som att de två skiljaktiga ledamöterna fäster betydelse vid funktionen hos slutprodukten snarare än vid den fysiska förändringen.

SkVn 58/1993. Försäkringstagaren levererade färg för industrianvändning på emballageplast. Färgen var defekt, vilket ledde till logotypen på kundens förpackningar bleknade. Köparen var tvungen att rea ut varorna i dessa förpackningar eftersom kunderna trodde de var gamla pga. etiketternas utseende. Villkorsnämnden ansåg att sakskada förelåg.

SkVn 5/2000. Genom bristande arbetsplanering vid golvläggning orsakade den försäkrade stark lukt vilket hindrade beställarens anställda från att arbeta. Driftsavbrottet var enligt nämnden en ren förmögenhetsskada och därmed inte möjlig att ersätta ur ansvarsförsäkringen.²⁸⁵

Enligt HD:s uttalande i flygmotorfallet²⁸⁶ finns det i försäkrings-sammanhang vissa skäl som kan tala för en snävare bedömning av sakskadebegreppets innebörd. För försäkringsgivare skulle det kunna innebära fördelar om avgörandet av frågan om det föreligger ett försäkringsfall knyts till kriterier som är enkla att konstatera. Detta skulle enligt HD leda till en förenkling av hanteringen av försäkringsanspråk generellt.²⁸⁷ Ett snävt sakskadebegrepp skulle vidare, enligt domstolen, innebära lägre premier för de försäkringstagare som är i behov av endast skydd för sådana skador som omfattas av förarbetenas beskrivning.²⁸⁸ Ett sådant skydd skulle innebära att försäkringstagare som önskar skydda sig mot skadeståndskrav pga. sådan ingrediensskada som är för handen i fallet hade haft möjlighet att teckna tilläggsförsäkring för sådan skada.²⁸⁹ Som nämnts i avsnitt 5.3 skulle den uppkomna skadan, trots HD:s resonemang, vara att anse som en sakskada med hänvisning till skadeståndslagens begreppsbildning.²⁹⁰

Det finns vidare en uppfattning om att mera hänsyn ska fästas vid den försäkrade egendomens försämrade funktion istället för att lägga tyngd vid

²⁸⁵ Jfr även SkVn 12/1995.

²⁸⁶ Se avsnitt 5.3 ovan.

²⁸⁷ NJA 1996 s. 68, särskilt s. 71.

²⁸⁸ Dvs. fysiska skador som uppkommit genom fysiska medel, se prop.1972:5 s. 579 f.

²⁸⁹ NJA 1996 s. 68, särskilt s.71; Ullman, 1995, s. 229 ff.

²⁹⁰ NJA 1996 s. 68, s. 71.

skadans fysiska natur.²⁹¹ I linje med denna uppfattning kan också sägas att SkVn har följt.

SkVn 72/1985. En del i en hydraulhammare hade vid monteringen vänts fel, vilket ledde till att hammaren inte hade normal funktion. Hammaren reparerades, vilket innebar att den felvända delen vändes rätt. Kostnaden för reparationen ansågs av Villkorsnämnden utgöra en sakskada.

SkVn 84/1986. Bilderna i en broschyr hade hamnat på fel plats, vilket gjorde att bilderna därmed fick fel bildtexter. Konsekvensen blev att broschyrerna fick kasseras. Nämnden konstaterade att broschyrerna blivit obrukbara och därmed ansågs sakskada ha uppkommit.

I inget av fallen ansågs det föreligga någon fysisk försämring. Hänsyn har istället tagits till huruvida funktionen hos föremålen varit nedsatt eller ej. Det har således räckt att den aktuella egendomen blivit obrukbar pga. skadan. HD konstaterade i flygmotorfallet att ett sådant synsätt är rimligt, dvs. att hänsyn även bör tas till huruvida funktionen i den skadade egendomen har påverkats.²⁹² Enligt Knutsson kan HD:s dom i flygmotorfallet ha ändrat det fysikaliska synsätt som villkorsnämndens ställningstaganden vilar på.²⁹³ Enligt Ullman har rättsutvecklingen, bl.a. med hänvisning till flygmotorfallet, medfört en förskjutning mot ett vidare sakskaidebegrepp i ansvarsförsäkringens mening.²⁹⁴ Detta har rimligtvis lett till ett utvidgat försäkringsskydd.

6.3.3 Om skadeståndsansvaret i AB 04 och ansvarsförsäkringen

AB 04 innehåller ett antal regler som fördelar ansvaret mellan kontraktsparterna. För att ett försäkringsbolag ska kunna utforma ansvarsförsäkringar som i största möjliga mån täcker de risker entreprenören åtar sig i ett kontraktsförhållande krävs det av en försäkringsgivare att skaffa sig information om den verksamhet som ska försäkras. En skillnad mot den nedan behandlade egendomsförsäkringen, där risker kan bedömas med utgångspunkt i besiktningar, undersökningar, tekniska och ekonomiska värderingar av fysisk egendom, är att ansvarsförsäkringen ofta bygger på en rad antaganden om de risker som kan finnas.²⁹⁵ I de flesta ansvarsförsäkringar stadgas att ansvarsförsäkringen omfattar skadeståndsskyldighet enligt allmänna bestämmelser som är utfärdade av branschorganisation inom den försäkrades verksamhetsområde. Trygg-Hansa uttrycker omfattningen på följande sätt:

²⁹¹ Jfr Lagerström & Roos, 1991, s. 157 f.; Kleineman, 1993, s. 727 ff. och 1987, s. 153 ff.

²⁹² NJA 1996 s. 68, särskilt s. 72.

²⁹³ Knutsson, 1999, s. 238 ff.; Dufva, 1987, s. 173 och Kleineman, 1987.

²⁹⁴ Ullman, 2006, s. 84 f. Med säkerhet torde detta i alla fall kunna sägas om ersättning för ingrediensskador. Att sådana skador inte omfattas av köplagens stränga regler om skadestånd för sakskada eftersom sådana skador omfattas av Produktansvarslagen (1992:18).

²⁹⁵ Jfr Ullman, 2006, s. 87 f. Ofta granskas exempelvis den försäkrades skadestatistik för att nå en riskbedömning.

Försäkringen omfattar försäkrads skadeståndsskyldighet för person- och sakskada enligt allmänna skadeståndsrättsliga regler och enligt allmänna leveransbestämmelser utgivna av branschorganisation inom den försäkrades verksamhetsområde, förutsatt att dessa avtalats. Försäkringen omfattar inte åtagande härutöver.²⁹⁶

Innebörden av omfattningsbestämmelser av detta slag är att ansvarsförsäkringen täcker även sådant ansvar som enligt ett branschavtal sträcker sig längre än sedvanlig skadeståndsrätt.²⁹⁷ Detta utökade skydd tillkom först vid tillkomsten av skadeståndslagen.²⁹⁸ Det finns vissa särdrag som utmärker ansvarsförsäkringen vid entreprenader gentemot sedvanlig ansvarsförsäkring som i huvudsak hittills har behandlats i uppsatsen. Vissa risker som anses särskilt viktiga att täcka vid just entreprenader omfattas och ibland är undantag gjorda från den sedvanliga ansvarsförsäkringen som inte är lämpliga i ansvarsförsäkringen vid entreprenader.²⁹⁹

Som tidigare konstaterats i framställningen innebär AB 04 kap 5 § 1 inte en skadeståndsskyldighet utan anger endast en riskfördelning som ska gälla för entreprenadarbetena.³⁰⁰ Det är då inte svårt att förstå att definitionen av den aktuella skadan får konsekvenser, inte bara för den kontraktuella ansvarsfördelningen utan också för beslutet om vilken typ av försäkringsersättning som ska utgå.³⁰¹ Den gränsdragning som nyss nämnts kallar Ullman för gränsdragning mot fullgörelseansvar. Att det är skadeståndsansvar som ansvarsförsäkringen ska täcka verkar doktrin-författare vara ense om. Hellner anser att ansvarsförsäkringen rimligen inte kan täcka skador som består av att en avtalspart underlåtit att uppfylla åtagandet han har enligt kontraktet. Vidare anser Hellner att en ersättning från en försäkringsgivare inte kan utgöra ett substitut till fullgörande av förpliktelsen enligt avtalet.³⁰² Bengtsson anser att det strider mot ansvarsförsäkringens syfte att ge skydd för annat ansvar än skadeståndsansvar.³⁰³ Att i villkor för ansvarsförsäkring explicit undanta skador som den försäkrade har ett fullgörelseansvar för har inte ansetts nödvändigt.

6.3.4 Nödvändiga tillägg till ansvarsförsäkringen vid entreprenad

I flertalet ansvarsförsäkringar finns intaget ett s.k. miljöskadeundantag. Under exempelvis ett byggnadsprojekt anses det inte sällan finnas näraliggande risker i samband med byggnadsprojektets natur eller de arbetsmetoder som används. Undantagets syfte är att undvika att ansvarsförsäkringen exponeras för sådana förutsebara skaderisker. De

²⁹⁶ Trygg-Hansa, Basvillkor-Entreprenadplus, version 7, avsnitt 3.7.1.; Länsförsäkringar Kombinerad företagsförsäkring (V 065:13), avsnitt 11.1.

²⁹⁷ Jfr Ullman, 2006, s. 89.

²⁹⁸ Se Bengtsson, 1960, s. 533 f. och Hellner, 1965, s. 418 ff.

²⁹⁹ Jfr Jacobsen, Johannesen & Sølling, 1994, s. 92 f.

³⁰⁰ Jfr Herres tillägg i NJA 2013 s. 271.

³⁰¹ Jfr Ullman, 2006, s. 171 f.

³⁰² Hellner, 1965, s. 409.

³⁰³ Bengtsson, 1960, s. 317.

skador på omgivningen som omfattas ska således ha berott på tillfälliga fel eller fel som har uppkommit oförutsett och plötsligt. Med tanke på miljöskadeundantaget är det vanligt att entreprenörer som ska utföra någon typ av arbeten som riskerar att leda till skador på omgivningen skaffar ett kompletterande försäkringsskydd. Detta gäller inte minst med hänsyn till det strikta ansvaret som åläggs parten enligt lag³⁰⁴ och pga. att entreprenören ofta i avtalet tagit över beställarens skadeståndsskyldighet gentemot tredje man.³⁰⁵ Enligt Basomfattningen ska en utvidgad ansvarsförsäkring innebära att ren förmögenhetsskada genom störning från verksamhet på fastighet ersätts enligt samma förutsättningar som gäller för att sakskada ska omfattas av grundskyddet. Miljöansvarsförsäkringen är den vanligaste typen av tilläggsförsäkring för ren förmögenhetsskada.³⁰⁶

I Basomfattningen stadgas att försäkringen inte gäller för skada som den försäkrade kan bli ansvarig för i egenskap av Byggherre.³⁰⁷ Om en entreprenör har övertagit ansvaret enligt AB 04 kap 5 § 13 och beställaren är Byggherre innebär undantaget att entreprenören är i behov av en tilläggsförsäkring för byggherreansvar. Om en Byggherre är medveten om entreprenörens behov av sådan tilläggsförsäkring stipuleras vanligtvis en sådan skyldighet för entreprenören i AF AMA i entreprenadavtalet.³⁰⁸

Ansvarsförsäkringen gäller inte för skada på omhändertagen egendom. Denna egendom är exempelvis sådan som den försäkrade eller för hans räkning annan person har hyrt, leasat, lånat eller på annat sätt nyttjat. Undantaget omfattar även kostnader som uppkommer pga. att egendomen måste undersökas, repareras eller bytas ut och att ingrepp därmed måste göras i annan egendom.³⁰⁹ I praktiken upphävs ofta undantaget i ansvarsförsäkring vid entreprenader, genom försäkringsbolagens särskilda villkor för byggnadsentreprenörer.³¹⁰

6.4 Egendomsförsäkring – allriskförsäkring för entreprenadverksamhet

Försäkringskravet i AB 04 kap 5 § 22 föreskriver att entreprenören ska inneha allriskförsäkring för skador på entreprenaden. Beställaren ska, om denne är Byggherre vara medförsäkrad. Det närmare innehållet i allriskförsäkringen framgår av en beskrivning i AF AMA.³¹¹ Egendomsförsäkring gäller för skada på den försäkrade egendomen som uppkommit genom en viss definierad skadehändelse.³¹² Allriskförsäkringen

³⁰⁴ Särskilt Miljöbalken (1998:808) 32 kap.

³⁰⁵ Se AB 04 kap 5 § 13.

³⁰⁶ Ullman, 1989, s. 192.

³⁰⁷ Byggherre definieras i begreppsbestämningarna i AB 04 som den som för egen räkning utför eller låter utföra byggnads-, anläggnings-, och installationsentreprenader.

³⁰⁸ Ullman, 2006, s. 191 f.

³⁰⁹ Basomfattningen.

³¹⁰ Ullman, 2006, s. 192.

³¹¹ Ullman, 2006, s. 172.

³¹² Ullman, 2006, s. 68.

har en enklare uppbyggnad än den traditionella egendomsförsäkringen eftersom skyddet däri omfattar *oförutsedd fysisk skada på försäkrad egendom*.³¹³ Vad allriskförsäkringen inte omfattar klargörs genom undantag som avser viss egendom, vissa skadetyper eller vissa skadeorsaker. Därmed torde kunna konstateras att huvudregeln i allriskförsäkringen är att skadan ska ersättas medan den sedvanliga egendomsförsäkringen endast omfattar vissa skador och någon sådan huvudregel således inte gäller.³¹⁴ Det är därmed inte säkert att allriskförsäkringen omfattar fler skador, men det torde vara enklare för en försäkrad att göra sig medveten om vilka skador denne inte har skydd för istället för vilka skador denne har skydd för. Enligt Ullman erbjuder allriskförsäkring generellt sett ett mer omfattande skydd än traditionell egendomsförsäkring.³¹⁵ Allriskförsäkringen ingår vanligtvis i den kombinerade företagsförsäkringen som ett särskilt skydd eller som ett tilläggsvillkor.³¹⁶

Allriskförsäkringen ger ett skydd för skada som drabbar den entreprenad entreprenören producerar och levererar. Entreprenörens faret ansvar omfattar skada som drabbar entreprenaden under entreprenadtiden. Enligt Hedberg har det med hänsyn till detta relativt omfattande ansvar för entreprenören motiverat en plikt att ha en allriskförsäkring av det aktuella slaget.³¹⁷

6.4.1 Vad och vem försäkringen omfattar

Egendomen som allriskförsäkringen omfattar delas vanligtvis in i kategorier, s.k. objekttyper.³¹⁸ Här behandlas objekttyperna *Arbeten*, *Hjälpmedel* och *Befintlig egendom*.

Med *Arbeten* avses egendom och arbetsprestationer samt egendom av förbrukningskaraktär ingående i den försäkrades avtalade åtaganden. I *Arbeten* ingår även egendom och arbetsprestationer som beställaren tillhandahåller. Till arbeten räknas inte *Befintlig egendom* som berörs av åtgärd för fullgörande av avtalat åtagande och inte heller hjälpmedel.³¹⁹

Med *Hjälpmedel* avses egendom som inte är av förbrukningskaraktär och som erfordras för utförande av avtalat åtagande.³²⁰

Med *Befintlig egendom* avses Byggherrens³²¹ tillhörig egendom inom eller i direkt anslutning till Arbetsområdet³²². Med *Befintlig egendom* avses inte *Arbeten* eller *Hjälpmedel*.³²³

³¹³ Jfr SkVn 10/1997 där villkorsnämnden yttrade att kostnaderna en försäkringstagare till följd av avhjälpande av fel i levererade fuktmatrare inte var ersättningsgilla. Anledningen var att felet förelåg vid leveransen och att skada därmed inte kunde anses ha uppkommit oförutsett.

³¹⁴ Ullman, 2006, s. 70 f.

³¹⁵ Ullman, 2006, s. 71.

³¹⁶ Jfr Trygg-Hansa, Basvillkor-Entreprenadplus, version 7, avsnitt 1.7.8; Länsförsäkringar, kombinerad företagsförsäkring (V065:13), där allriskförsäkring kan tecknas som ett tilläggsvillkor.

³¹⁷ Hedberg, 2010, s. 109 f.

³¹⁸ Se exempelvis Moderna Försäkringar, Allriskförsäkring vid entreprenadverksamhet (AO 2000:4) avsnitt 1.

³¹⁹ Basomfattning.

³²⁰ Basomfattning.

Den entreprenör som har tecknat den aktuella försäkringen och som antecknats som försäkrad i försäkringsavtalet åtnjuter försäkringens skydd. Även andra kan omfattas av försäkringen. Beställaren är medförsäkrad om denne är Byggherre.³²⁴ I fråga om objekttypen Arbeten är även en underentreprenör omfattad av försäkringen i den omfattning som den försäkrade entreprenören i avtal åtagit sig att försäkra underentreprenaden.³²⁵ Försäkringen kan även, i fråga om Hjälpmedel, omfatta ägaren till dessa om den försäkrade exempelvis lånar eller hyr egendomen.³²⁶ För att annan än försäkringstagaren ska ha rätt till ersättning ur allriskförsäkringen gäller att försäkringstagaren på något sätt ska ha en ersättningsskyldighet gentemot ”annan”, alternativt har åtagit sig genom avtal att teckna sådan försäkring. Moderna försäkringars villkor uttrycker det på följande sätt:

För annan än försäkringstagaren gäller försäkringen dock endast i den mån denne inte har rätt till ersättning genom egen försäkring under förutsättning att försäkringstagaren

- i skriftligt avtal med ägaren åtagit sig att försäkra egendomen
- enligt lag eller
- i skriftligt avtal är skyldig att ersätta skada på egendomen.³²⁷

Vid entreprenad som ska utföras av en generalentreprenör iklär sig denne rollen som både entreprenör gentemot byggherren och beställare gentemot underentreprenörer. Såsom nämnts ovan är en beställare - om denne är byggherre - omfattad av entreprenörens allriskförsäkring. En beställare kan i princip inte nå ett sådant skydd som en byggherre har genom den grundläggande företagsförsäkringen.³²⁸ Att byggherren har ett sådant skydd torde vara rimligt eftersom det är denne som förvaltar objektet där entreprenaden utförs. I Basomfattningen stadgas att försäkringen både ifråga om Arbeten och Hjälpmedel omfattar beställaren om denne är byggherre. En

³²¹ Med Byggherre avses den ägare eller brukare av fastighet för vars räkning Arbeten utförs, se Basomfattning.

³²² Med Arbetsområde avses enligt Basomfattningen område som står till försäkrad entreprenörs disposition för utförande av avtalat åtagande. Som Arbetsområde räknas ej den försäkrades ordinarie försäkringsställen, exempelvis kontor eller förråd.

³²³ Basomfattning; Länsförsäkringar, Entreprenad (V 965:3) avsnitt Z definierar Befintlig egendom som till beställare tillhörig egendom och egendom som tillhör privatperson i egenskap av hyresgäst eller bostadsrättsinnehavare inom eller i direkt anslutning till Arbetsområde. Enligt samma villkor avsnitt 19 gäller försäkringen avseende Befintlig egendom endast för sådan oförutsedd fysisk skada eller förlust som inträffar i direkt samband med åtgärd för utförande av det avtalade åtagandet.

³²⁴ Jfr exempelvis Moderna Försäkringar, Allriskförsäkring vid entreprenadverksamhet (AO 2000:4) avsnitt 1.2.

³²⁵ Jfr Moderna Försäkringar, Allriskförsäkring vid entreprenadverksamhet (AO 2000:4) avsnitt 1.2.

³²⁶ Lagerström, 2007 s. 46. Jfr Moderna Försäkringar, Allriskförsäkring vid entreprenadverksamhet (AO 2000:4) avsnitt 1.2.

³²⁷ Jfr Moderna Försäkringar, Allriskförsäkring vid entreprenadverksamhet (AO 2000:4) avsnitt 1.2.

³²⁸ Genom fastighetsförsäkringen. Detta faller sig naturligt eftersom byggherren oftast låter utföra arbeten på en plats där dennes gängse egendomsförsäkring gäller. Jfr Ullman, 2006, s. 180 f.

beställare som inte är byggherre förväntas dock teckna en egen allriskförsäkring för skador som drabbar Arbeten eller Hjälpmedel.³²⁹

6.4.2 När försäkringen gäller

Allriskförsäkringen gäller för sådan skada som inträffar och upptäcks under försäkringstiden. I NJA 1997 s. 832 gällde frågan om i vilken mån ett händelseförlopp bakom ett driftavbrott kan anses inbegripet i begreppet fysisk skada i försäkringsvillkorets mening.³³⁰ Försäkringen i fallet omfattade skada som inträffat plötsligt och oförutsett under försäkringstiden om försäkringen varit i kraft.³³¹

NJA 1997 s. 832. En klystron hade plötsligt och oförutsett slutat att fungera då försäkringen var i kraft. Dock framkom av bevisningen i målet, att klystronen redan innan försäkringens ikraftträdande hade utsatts för kraftig mekanisk påverkan, vilket hade lett till skada på klystronen. Klystronen fungerade ytterligare en tid efter att den skadats tack vare att brottytorna på den varit så näraliggande varandra att ström ändå hade kunnat transporteras. Följdskadorna till skadan var inte allvarliga och HD tog ställning till om ersättning kunde utgå för skadan på klystronen. Svaret blev nekande. Tillsynes beror detta på att skadan inte kunde anses ha uppkommit under försäkringstiden.

I Basomfattningen stadgas att försäkringen gäller till dess att Arbetena helt eller delvis avlämnats. Av ordalydelsen gäller således skyddet utan hänsyn till de försäkrades inbördes ansvar. Under efterföljande garantitid och eventuellt under därefter följande ansvarstid gäller försäkringen under förutsättning att den försäkrade entreprenören är skyldig att ersätta skadan enligt entreprenadavtalet. Ullman uttrycker härom att allriskförsäkringen efter entreprenadtiden blir mer som en ansvarsförsäkring.³³² Vidare ska sådan skada bero på fel i Arbeten och upptäckas under garantitiden. Kravet på fel gäller dock inte för skador som uppkommer genom olyckshändelse vid avhjälpande av fel i Arbeten. Under ansvarstiden efter garantitiden kan allriskförsäkringen ge skydd för ansvarsriskerna som en entreprenör har enligt AB 04 kap 4 § 7 och kap 5 §§ 6 (väsentligt fel och vårdslöshet) och 8 (följdskadorna på entreprenaden pga. fel).³³³ Om skyddet inte stadgas i grundskyddet kan entreprenören teckna tilläggsskydd.

6.4.3 Försäkrade skadehändelser

Allriskförsäkringen gäller för oförutsedd fysisk skada på eller förlust av försäkrad egendom.³³⁴ Villkoret har således fyra olika moment. För det

³²⁹ Ullman, 2006, s. 183.

³³⁰ Målet gällde en maskinförsäkring.

³³¹ Maskinförsäkringen innehöll ordet plötsligt vilket inte är fallet enligt allriskförsäkringen för entreprenad.

³³² Ullman, 2006, s. 175.

³³³ Jfr t.ex. Moderna Försäkringar, Allriskförsäkring vid entreprenadverksamhet (AO 2000:4) avsnitt 2.2.2.1.

³³⁴ Se Basomfattningen. Jfr även Moderna Försäkringar, Allriskförsäkring vid entreprenadverksamhet (AO 2000:4) avsnitt 7.1; Trygg-Hansa, Basvillkor-Entreprenadplus,

första ska skadan vara oförutsedd. Undantaget är således förutsedd skada, som av benämningen att döma hade kunnat undvikas. Förutsedd skada är även explicit undantagen i villkoren, vilket torde kunna motiveras av att en entreprenörs typiska affärsrisker inte ska kunna försäkras. SkVn har i ett yttrande slagit fast att bedömningen av om skadan varit oförutsedd ska göras utifrån objektiva bedömningsgrunder och således inte inskränkas till hur situationen uppfattats av en individuell försäkringstagare.³³⁵ HD har i NJA 2007 s. 17 ansett att eftersom allriskförsäkringen inte preciserar vilka skador som omfattas så kan begreppet oförutsedd skada inte ges den bokstavliga innebörden att ingen faktiskt kan ha förutsett skadan.³³⁶ Istället ska skadan i *någon rimlig mening* inte varit möjlig att förutse.³³⁷ Vidare ska en skada, för att anses vara icke oförutsedd, ha framstått som beräknelig för exempelvis arbetsledning, driftsingenjör eller annan särskilt kunnig person.³³⁸ Att skadan ska vara fysisk torde innebära, likt vad som ovan diskuterats i avsnitt 5.3, att det ska ha uppkommit en fysisk förändring eller försämring av den försäkrade egendomen. Frågan som är intressant i detta hänseende är om sådan skada som drabbar funktionen hos den aktuella egendomen eller när det gäller hinder och störningar i nyttjandet av egendomen, med tanke på den tydliga avgränsningen för fysisk skada som gäller. Som exempel här tar Ullman upp de s.k. flytspackelskadorna som under åren 1977-1983 uppkom pga. att använt flytspackel innehöll det organiska materialet kasein som reagerar mot fukt från betonggolv genom att bilda svavel och ammoniak.³³⁹ Trots att den enda fysiska försämring som uppstod var den kemiska reaktionen som medförde dålig lukt, omfattade byggingenjörernas allriskförsäkring för entreprenad saneringen av de aktuella byggnaderna som drabbats. Grunden för försäkringsbolagets beslut var att de drabbade husen inte var bebodda, pga. hälsorisker.³⁴⁰ I ett jordskred 1997 som ledde till att ett flertal villor föll ner i en å avskrev försäkringsbolaget som meddelat egendomsförsäkring (villaförsäkring) att villorna de facto inte genomgått någon fysisk förändring och att villorna således inte drabbats av egendomsskada. Efter påtryckning i media medgav dock försäkringsbolaget ersättning för egendomsskada. I den efterföljande regressprocessen framförde kommunen samma argument mot att ersättning skulle utgå.³⁴¹

Ullman intar ståndpunkten att en skadeståndsrättslig sakskada kan föreligga trots att aktuell funktionsstörning är av ”mindre allvarlig natur”.³⁴² Han menar att tröskeln är lägre vid sakskada enligt ansvarsförsäkringen (dvs. skadeståndsrättslig sakskada) än vid egendomsskada enligt egendomsförsäkringen och att den senare försäkringens krav på att skadan

version 7, avsnitt 1.7.8 där förlust av försäkrad egendom har uteslutits från ordalydelsen, vilket innebär att villkoren inte lever upp till minimikravet i Basomfattningen.

³³⁵ SkVn 24/1992.

³³⁶ NJA 2007 s. 17.

³³⁷ Min kursivering. Förutsebarhet kan vidare uppstå när som under försäkringstiden och behöver således inte föreligga vid tidpunkten för tecknande eller förnyande av försäkring, se NJA 2007 s. 17.

³³⁸ Se exempelvis Ullman, 1980, s. 6.

³³⁹ Se Essunger & Hellström, 1985.

³⁴⁰ Ullman, 2008, s. 37.

³⁴¹ Nyköpings tingsrätts dom T 106-99.

³⁴² Ullman, 2008, s. 37.

ska vara fysisk är striktare. En anledning till att gränsen eventuellt är striktare när det gäller egendomsskada enligt egendomsförsäkringen är enligt Ullman att det finns ett behov att tydligt avgränsa egendomsförsäkringen mot avbrottsförsäkringen.³⁴³

Villkoren i allriskförsäkringen vid entreprenader stadgar ett antal undantag från huvudregeln att ersättning utgår för oförutsedd fysisk skada. Undantagen delas vanligtvis upp i Allmänna undantag, undantag avseende Hjälpmedel och undantag avseende Arbeten.³⁴⁴ Allmänna undantag består exempelvis av skada pga. förslitning, mögel eller stöld. Undantaget behandlas inte vidare här. Basomfattningen stadgar följande:

Enligt undantaget för Hjälpmedel lämnas inte ersättning för exempelvis skada

- på förbrukningsmaterial ingående i Hjälpmedel, exempelvis drivmedel,
- av sådan art som inte är en följd av påvisbar yttre orsak, etc.

Undantaget avseende Arbeten³⁴⁵ innebär att ersättning inte lämnas för kostnad för att

- åtgärda fel i material eller i utförd arbetsprestation och inte heller för skada på Arbeten som orsakats av sådant fel,
- åtgärda arbeten som är felaktiga på grund av ofullständiga eller felaktiga beräkningar, ritningar, beskrivningar, råd eller anvisningar och inte heller för skada på Arbeten som orsakats av sådan felaktighet.

Undantaget avser dock endast sådana skador som skulle ha uppkommit om felaktigheten hade åtgärdats omedelbart före skadans uppkomst.

Villkoret avseende undantaget för Arbeten är inte helt lätt att förstå. För det första görs ett undantag för kostnader för skador som beror på felaktigt utfört arbete, felaktigt material etc. För det andra begränsas undantaget till att endast omfatta sådana kostnader som *hypotetiskt* skulle ha uppstått för att åtgärda felet omedelbart före skadans inträffande. Omedelbart före skadans inträffande torde innebära sekunden innan inträffandet. De kostnader som sekunden innan skadans uppkomst hypotetiskt skulle ha krävts för att åtgärda felet som ledde till skadan ska således dras av från försäkringsersättningen.³⁴⁶ Entreprenören kan komplettera sitt grundskydd i allriskförsäkringen för att mildra effekten av undantaget.³⁴⁷

³⁴³ Ullman, 2008, s. 37.

³⁴⁴ För en mer detaljerad uppräknning av undantagen, se Basomfattningen.

³⁴⁵ Undantaget i exempelvis Moderna Försäkringar, Allriskförsäkring vid entreprenadverksamhet (AO 2000:4), avsnitt 7.2.2. är identiskt med undantaget i Basomfattningen.

³⁴⁶ Schultz har analyserat ersättningsrättens hypotetiska prov i Schultz, 2008.

³⁴⁷ Länsförsäkringar, Villkor om åtkomst- och återställandekostnader (V 982:4) lyder ”Vid ersättningsbar skada på Arbeten, under entreprenad- eller garantitid, vilken beror på något sådant fel som anges i [undantaget för kostnader för att åtgärda felaktigt material eller felaktigt utfört arbete] och som överstiger avtalad självrisk ersätter bolaget även kostnad för lokalisering och friläggning av felet om detta erfordras för att avhjälpa skadan. Även kostnad för återställande ersätts. Kostnad för att avhjälpa själva felet ersätts inte.”

6.4.4 Skada på egendom som inte tillhör entreprenaden

Med hänsyn till syftet med framställningen berörs här entreprenörens ansvar för egendom som inte tillhör själva entreprenaden, dvs. själva arbetet. Enligt vad som redogjorts för i avsnitt 6.3.1 ersätter allriskförsäkringen skada på Hjälpmedel. Förutsatt att Hjälpmedlen är nödvändiga för arbetets utförande och inte är av förbrukningskaraktär är skador på dem ersättningsgilla. Detta innebär att om egendom, som ej utgör Hjälpmedel, vilken tillhör entreprenören drabbas av skada, utgår inte ersättning från allriskförsäkringen. Allriskförsäkringen för Befintlig egendom omfattar skada på beställarens egendom. Av definitionen ovan framgår att det är fråga om fast eller lös egendom som på något sätt berörs av de kontrakterade arbetena utan att ingå i entreprenaden eller utgör entreprenörens Hjälpmedel.³⁴⁸ De olika försäkringsbolagens skydd för Befintlig egendom varierar. Några försäkringsbolag integrerar skyddet i allriskförsäkringens grundskydd medan andra erbjuder det som ett tilläggskydd mot en särskild premie.³⁴⁹ Länsförsäkringar definierar Befintlig egendom på följande sätt:

Härmed avses beställare tillhörig egendom och egendom som tillhör privatperson i egenskap av hyresgäst eller bostadsrättshavare inom eller i direkt anslutning till Arbetsområde.

Till Befintlig egendom räknas inte Arbeten och Hjälpmedel.³⁵⁰

Märkas bör här den skillnaden mot Basomfattningen att villkoret inte uttrycker att beställaren ska vara byggherre. I samband med villkoren om entreprenadförsäkring – ROT i Trygg-Hansas försäkring anges att:

Försäkringen omfattar befintlig egendom, varmed här avses försäkringstagaren, eller beställaren om denne är byggherre, tillhörig befintlig

- byggnad eller anläggning som är föremål för ROT-entreprenad
- lös egendom inom sådan byggnad eller anläggning.

Försäkringen omfattar även befintlig egendom, tillhörig nyttjanderättshavare som är konsument, inom sådan byggnad eller anläggning som är föremål för ROT-entreprenad.³⁵¹

Ett syfte med skyddet för skada på Befintlig egendom är att komplettera allriskförsäkringen så att sådan skada och skada på arbeten som uppkommer samtidigt kan bli ersatta vid samma tillfälle och enligt lika ersättningsgrunder.³⁵² Detta torde vara rimligt, dvs. att en samtidig skada som drabbar både entreprenadarbetena och Befintlig egendom (som annars skulle ersättas av ansvarsförsäkringen) ersätts på samma grund och enligt

³⁴⁸ Typexempel på Befintlig egendom är egendom i en sådan fastighet som är föremål för reparation, ombyggnad, tillbyggnad varför försäkringen har kommit att kallas ROT-försäkring.

³⁴⁹ Jfr Ullman, 2006, s. 194.

³⁵⁰ Länsförsäkringar, Entreprenad (V 965:3).

³⁵¹ Trygg-Hansa, Basvillkor EntreprenadPlus Version 7, avsnitt 5.1.5.

³⁵² Jfr Ullman, 2006, s. 194.

samma principer. Enligt Ullman betecknar begreppet egendom endast sådant som inte tillhör den försäkrade, dvs. egendom som tillhör annan. Det centrala för om ersättning för sådan egendomsskada ska utgå är inte allmängiltiga skadebegrepp, utan snarare om skadan berör ett sådant ekonomiskt intresse som försäkringen gäller för. Dessa intressen gäller främst egendom som den försäkrade äger, är ersättningsskyldig för eller har åtagit sig att försäkra.³⁵³

Försäkringsskyddet är under entreprenadtiden knutet till en viss sak, (entreprenaden) och således inte till ett visst subjekt (den försäkrade). Detta innebär att försäkringsskyddet vid allriskförsäkring inte är beroende av att den försäkrade har ett särskilt ansvar för inträffad skada, vilket är fallet för att ersättning ska utgå ur ansvarsförsäkringen.³⁵⁴ Såsom nämnts tidigare gäller inte detta för tiden efter entreprenadtiden, då det förutsätts någon typ av ansvar för att ersättning ska utbetalas. Detta innebär således att ersättning kan utgå ur allriskförsäkringen trots att beställaren ansvarar för skadan. Ersättning ur allriskförsäkringen är också mer effektiv än då ersättning ska utgå från ansvarsförsäkringen eftersom det inte behöver göras någon utredning av huruvida det föreligger ett skadeståndsansvar för entreprenören eller inte. En annan fördel med ersättning ur allriskförsäkringen än ansvarsförsäkringen är att ersättningen i regel innebär nyvärdesersättning och inte dagsvärdesersättning, som oftast är lägre än ett beräknat nyvärde.³⁵⁵ Ersättningen för Befintlig egendom eller ROT-egendom är i vissa försäkringsvillkor subsidiär i förhållande till ansvarsförsäkringen.³⁵⁶ Basomfattningen stadgar att entreprenören ska inneha en allriskförsäkring för Befintlig egendom. Det torde inte vara helt tydligt att detta minimikrav är uppfyllt om denna försäkring är subsidiär i förhållande till en annan försäkring som även den ingår som ett minimikrav.³⁵⁷ Dessutom skyddar ansvarsförsäkringen och egendomsförsäkringen olika intressen enligt Dubbelförsäkringsöverenskommelsen.³⁵⁸ Med hänsyn även till detta torde det vara problematiskt att rangordna de olika försäkringsformerna på det sätt som exempelvis Zürichs villkor gör.³⁵⁹

Ersättning ur allriskförsäkringen för skada på Befintlig egendom utgår endast om skadan eller förlusten inträffar i direkt samband med åtgärd för utförande av avtalat åtagande.³⁶⁰ Vad detta innebär är inte helt klarlagt. Villkoret har endast prövats av SkVn innan det innehöll ordet direkt.

SkVn 30/2000. Ett sågverk skadades då blixten slog ner i en byggkran som försäkringstagaren hade tillfälligt uppställd och ”vandrade” genom byggkranen

³⁵³ Ullman, 2008, s. 35.

³⁵⁴ Ullman, 2012, s. 216.

³⁵⁵ Jfr Ullman, 2006, s. 194 f.

³⁵⁶ Se exempelvis Zürich, ROT-försäkring för byggnadsverksamhet (ZS 701:1), avsnitt 1.7. som stadgar att försäkring inte utgår för skada till den del den omfattas av annan egendomsförsäkring eller ansvarsförsäkring.

³⁵⁷ Jfr Ullman, 2006, s. 195.

³⁵⁸ Dubbelförsäkringsöverenskommelsen (DÖ) reglerar tillsammans med regressöverenskommelsen försäkringsbolagens regressrätt. DÖ reglerar hur situationer då det föreligger dubbelförsäkring ska lösas, bl.a. ska hänsyn tas till förekomsten av försäkringsplikt.

³⁵⁹ Zürich, ROT-försäkring för byggnadsverksamhet (ZS 701:1).

³⁶⁰ Se t.ex. Länsförsäkringar Entreprenad (V 965:3), avsnitt 19.

till sågverket. SkVn ansåg att sågverket påverkats av åtgärd för fullgörande av det kontraktuella åtagandet och ersättning skulle utgå ur försäkringen.

Huruvida ersättning skulle utgått om ordet direkt ingått i villkoret kan inte anses vara klarlagt. Enligt Ullman skulle ersättning inte ha utgått i en sådan situation.³⁶¹

³⁶¹ Ullman, 2006, s. 196.

7 Avslutande reflektioner

Detta avsnitt utgör en sammanfattande analys. Av framställningen framgår en rad juridiska frågor som har kommenterats löpande. Av utrymmesskäl är det inte möjligt att analysera alla dessa frågor. Av denna anledning reflekteras här över de delar som har relevans för frågeställningarna. Analysen är inte uppdelad efter frågeställningarna av skälet att frågorna starkt är sammankopplade och därmed skulle en uppdelning knappast göra analysen tydligare.

Entreprenadrätten bygger på allmänna obligationsrättsliga och skadeståndsrättsliga principer. Det finns dock tillfällen då det ansetts motiverat att utifrån vem som har störst möjlighet att kontrollera en situation samt att teckna försäkring för händelser, fördela ansvaret mellan avtalets parter enligt särskilda principer. Av vad som framkommit i framställningen torde slutsatsen kunna dras att regelkomplexet är snårigt och det krävs flera avväganden innan man hamnar i rätt bestämmelse för en given situation.

När det gäller skada på beställares egendom handlar diskussionen om AB 04 kap 5 §§ 9 och 11. Det som inte tycks vara klarlagt är var gränsen går för vad som ska anses vara skada orsakad vid *utförande av eget arbete*. Två olika sätt att tolka bestämmelsen behandlades i hovrättsfallet från 2007. Å ena sidan tingsrättens tolkning som torde kunna hänföras till en strikt ordalydelse-tolkning, å andra sidan hovrättens tolkning som tillsynes gör en rimlighetsavvägning av vad bestämmelsen borde omfatta. Om en skada på beställarens egendom inte omfattas av bestämmelsen blir istället AB 04 kap 5 § 11 tillämplig. Ribban ligger naturligt nog lägre för att ersättning ska kunna krävas av en skadevållare enligt AB 04 kap 5 § 11 än enligt § 9. I de flesta fall då regresskrav förs av försäkringsgivare som betalat ut ersättning för t.ex. egendomsskada eller annan skada till följd av felaktigt eller slarvigt utförande, baseras kraven på bestämmelsen. Eftersom konsekvenserna av de aktuella bestämmelserna är mycket olika torde det vara av yttersta vikt att det avgörs vilken av dem som ska tillämpas. Att AB 04 kap 5 § 9 är en mer specifik regel och primär i förhållande till § 11 råder det inget tvivel om, utan gränsdragningen görs i samband med tolkningen av § 9.

Om tolkningsmetoden som för entreprenadavtal har utvecklats av HD under senare år hade tillämpats idag är det tveksamt om tolkningen av AB 04 kap 5 § 9 hade stämt överens med hovrättens slutsats. Mot bakgrund av det som framkommer i fallet finns det ingenting som tyder på en gemensam partsavsikt angående hur villkoret ska tolkas. Med hänsyn till detta ska ordalydelsen läggas till grund för avtalstolkningen. Såsom har framgått av utredningen ovan har hovrätten inte tolkat bestämmelsen enligt dess ordalydelse. Den rimlighetsavvägningen som hovrätten gör kan enligt min mening hänföras till tolkningsmetodens nästa steg, dvs. med hänsyn till systematiken i AB 04. Detta innebär således att ordalydelsen i hovrätten inte får det utrymme som den bör få enligt HD:s tolkningsmetod. Jag vill mena att ordalydelsen i bestämmelsen är tydlig. Såsom framgått av utredningen uppstår omfattande gränsdragningsproblem i samband med hovrättens tolkning, inte minst med tanke på tidsperspektivet och aspekten som gäller

mellanliggande moment mellan skadevållande handling och uppstådd skada. Mot denna bakgrund är min uppfattning att HD inte skulle ha tolkat AB 04 kap 5 § 9 såsom hovrätten gör i fallet, utan att ansvar istället skulle grundas på AB 04 kap 5 § 11. Konstateras kan att det finns vissa gränsdragningsproblem i detta hänseende.

När det gäller frågan om fel föreligger i en entreprenad är det avgörande om arbetena har avlämnats eller inte, dvs. om risken för egendomen har övergått till beställaren. Hovrättsfallet belyser den gränsdragningsproblematik som är aktuell. Om fel skulle anses föreligga skulle entreprenören ansvara strikt för skador som beror på felet, i det här fallet skador på beställarens arbeten. Konsekvensen i form av tillämpligheten av AB 04 kap 5 § 11 skulle således, om beslutet angående AB 04 kap 5 § 9 skulle följt tingsrättens linje, bli densamma oavsett om skadan betraktats som fel eller skada, eftersom vårdslöshet var konstaterad. Dock skulle ansvaret vid fel bli mer omfattande eftersom det innefattar ansvar för följskador vilket innebär alla typer av skador. Avlämnandetidpunkten har utförligt diskuterats i avsnitt 4.2 och av utredningen framgår att det avgörande är om arbetena ska anses vara färdigställda eller inte. De möjligheter som finns i entreprenadrätten som kan bli relevanta har med förtida idrifttagande och förbesiktning att göra. Rådberg tar med sin tolkning utgångspunkt i den ordalydelse som stadgas i AB 04 kap 5 § 1 som talar om skada under entreprenadtiden. Rådberg anser att det av ordvalet följer att en skada inte kan anses vara ett fel innan avlämnandet. Hedberg och Ullman verkar vara av en annan åsikt. Enligt Ullmans exempel skulle entreprenören i fallet troligtvis åläggas ett felansvar pga. att arbetena skulle kunna anses vara färdigställda. Det är själva färdigställandet som blev avgörande i fallet. Hovrätten ansåg att sprinklerarbetena inte ens partiellt var färdigställda med hänvisning bl.a. till att hela sprinkleranläggningen inte var färdig samt att erforderliga tester inte hade gjorts (provtryckningen). Mot bakgrund av utredningen står det inte helt klart hur frågan skulle bedömts vid en prövning i HD. Av utredningen att döma skulle utgången fortfarande vara beroende på om sprinkleranläggningen i någon mån skulle anses vara färdigställd. Hovrätten kom fram till att fel inte kunde anses föreligga eftersom den aktuella delen av entreprenaden inte var färdigställd och avlämnad. Detta torde ligga i linje med vad som framgår av litteraturen på området, med systematiken i AB 04 och även med vad som är gällande enligt köplagen och konsumenttjänstlagen.

När det gäller skada på egendom som tillhör annan än beställaren finns det flera vägar att välja mellan. Har skadan drabbat en sidoentreprenör torde det egentligen finnas tre alternativ för en entreprenörs ansvar. Om beställaren kan åläggas skadeståndsskyldighet för skadan övertar entreprenören dennes ansvar genom AB 04 kap 5 § 13. Närmare tillhands ligger nog dock principen och bestämmelsen i AB 04 kap 5 § 12 som innehåller parts ansvar för dennes anlidade entreprenörers åtgärder. Det tredje alternativet, vilket framkommer vid en tolkning av den andra meningen i nämnda bestämmelse, är att ansvar åläggs entreprenören på utomobligatorisk grund, då denne vårdslöst orsakat sidoentreprenör egendomsskada. Hellner har som nämnts ovan uttalat att vid en situation

enligt AB 04 kap 5 § 12 andra meningen har en skadelidande endast att vända sig till skadevållaren på utomobligatorisk väg, vilket också är det de tre skadelidande underentreprenörerna gör i fallet. Dock bör här lyftas fram den tolkning som Samuelsson gör av AB 04 kap 5 § 13 st. 1. Enligt dennes exempel kan en sidoentreprenör som drabbas av skada orsakad av en annan sidoentreprenör framställa ersättningskrav gentemot beställaren, vilken i sin tur kan framföra regressanspråk gentemot den skadevållande entreprenören.

AB 04 kap 5 § 12 stadgar en parts ansvar för dennes anlitade entreprenörer. Den andra meningen stadgar undantaget för en beställares eventuella ansvar, nämligen då en sidoentreprenör genom vårdslöshet orsakat entreprenören egendomsskada. Vid en sådan situation är således en beställare inte längre ansvarig för en av honom anlita sidoentreprenör, om han inte själv varit medvållande till skadan. I sådana fall kan den skadelidande entreprenören inte vända sig till sin medkontrahent, dvs. beställaren. Frågan är vad som egentligen ingår i termen egendomsskada, vilken gör att en entreprenör kan räkna med att ansvara på utomobligatorisk väg. Åsikterna i doktrin går minst sagt isär i detta hänseende. Samuelssons tolkning innebär att egendomsskada enligt bestämmelsen inte omfattar skada på de aktuella arbetena, bl.a. eftersom den reglerar ansvar för skada och skadeståndsskyldighet gentemot motparten, inte ansvar för själva entreprenadens kontraktsenlighet. Detta beställarens ansvar regleras i AB 04 kap 5 § 1 st. 2. Hedberg är inte av samma åsikt utan anser att undantaget i den andra meningen innebär att beställarens ansvar för dennes underentreprenörers skadevållande på annan entreprenörs egendom är reducerat till att omfatta hinderansvar och andra störningar, dvs. sådana skador som inte är att se som skadeståndsrättsliga saksador. Det torde vara rimligt att tolka bestämmelserna i AB 04 i sitt sammanhang och utifrån systematiken i avtalet, vilket Samuelsson gör. Det som är problematiskt är egentligen hur ordalydelsen ska tolkas utifrån systematiken i avtalet. Enligt HD:s tolkningsprinciper ska ordalydelsen gå före tolkningen utifrån systematiken. Dock behöver det här göras en tolkning av ordalydelsen i kontexten, vilket Samuelsson gör men knappast Hedberg. Hovrätten utgår från att skadan på arbetena utgör egendomsskada, tolkning av bestämmelsen har inte gjorts av HD och rättsläget får därmed anses vara oklart. Om egendomsskada inte omfattar skada på arbeten skulle således undantaget i bestämmelsen inte bli aktuellt. I en sådan situation skulle den första meningen användas vilket torde innebära att beställaren skulle svara för entreprenörens vårdslöshet gentemot de tre skadelidande underentreprenörerna. Praktiskt sett hade underentreprenörernas försäkringsbolag fört regresstalan mot beställaren. Om beställaren skulle anses skadeståndsskyldig enligt AB 04 kap 5 § 12 och denne därmed troligtvis skulle få ersättning ur sin ansvarsförsäkring, hade beställarens försäkringsbolag antagligen väckt talan mot skadevållaren. Frågan är om inte AB 04 kap 5 § 13 skulle bli aktuell i ett sådant fall eftersom beställaren utbetalat skadestånd till en tredje man och entreprenörens skada har uppstått till följd av entreprenaden. Detta förfarande torde inte vara att föredra, framför allt inte med hänsyn till effektivitetsaspekter. Av utredningen torde framgå att domstolens tolkning blir avhängigt hur parterna lägger upp sin talan.

Av framställningen framgår att de mer omfattande gränsdragningsproblemen gällande ersättningsgilla skador är de som uppstår vid de utomobligatoriska anspråken. Ett grundläggande skäl härför torde vara att det måste dras en gräns mellan sakskada och ren förmögenhetsskada, något som generellt sett inte behöver göras vid inomkontraktuella situationer. Gränsdragningen mellan skador i utomobligatoriska förhållanden är avgörande, särskilt eftersom ansvarsförsäkringen till stor del beror på skadedefinitionen. I sammanhanget har vi att göra med tre olika skador; sakskada, ekonomisk skada pga. sakskada, samt ekonomisk skada som inte har samband med sakskada, dvs. ren förmögenhetsskada. I samma kategori som ren förmögenhetsskada torde kunna placeras det som kallas tredjemansskada. Med tredjemansskada förstås sådan skada som drabbar tredje man till följd av en annan skada. Sådan skada ersätts som huvudregel inte enligt svenska skadeståndsrättsliga principer. Av vad som framkommit finns undantag från denna huvudregel, bl.a. måste det fästas uppmärksamhet vid vad det är för typ av skada som en tredje man har drabbats av.

Det som blir kärnan i gränsdragningsproblemet torde vara en ekonomisk följdskada som antingen är att hänföra till sakskadan, vilket innebär att den ska anses vara omfattad av sakskadan, eller om det är en sådan ekonomisk följdskada som inte ska ersättas pga. att den inte kan kopplas till sakskadan, vilket torde vara fallet när den som drabbats av sådan skada inte är den som lidit den primära sakskadan. För att kunna avgöra hur gränslinjerna ska dras är definitionen av sakskada central. Skadeståndsrättslig sakskada och sakskada enligt ansvarsförsäkringen verkar av framställningen att döma ha samma innebörd. Det finns dock ett antal kriterier som bör tas hänsyn till vid avgörande om en skada är en sakskada eller ej.

Skadan ska vara fysisk. Härmed innebär att en försämring ska ha skett, egendomen ska på något sätt ha förändrats till det sämre. Häri ingår även estetiska förändringar som inte minskat brukbarheten, samt även tillfällig eller varaktig förlust av egendom. Det kanske mest omdiskuterade är vilken vikt som ska fästas vid själva funktionen. I flygmotorfallet ansåg HD att ansvarsersättning skulle utgå, skadan var således att anse som en sakskada trots att det skett en funktionsförsämring och inte en fysisk försämring på egendomen. Vidare har HD i NJA 2004 s. 566 lagt vikt vid om det krävs några insatser för att återställa egendomen. Av vad som framgår i framställningen kan slutsatsen dras att de olika grunderna för sakskada inte är kumulativa. Om en skada inte uppnår det fysikaliska kravet torde det fortfarande kunna konstateras vara en sakskada med hänsyn till funktionsnedsättning eller om det förekommit åtgärdskostnader som inte har varit obetydliga. De yttranden som SkVn gjort som gäller gränsdragningsfrågan har i många hänseenden följt den knapphändiga praxis som finns. I SkVn 1/1994 och 27/1994, dvs. yttranden utkomna före flygmotorfallet fästes ingen betydelse vid funktionen annat än av skiljaktiga ledamöter. Dock fick funktionen betydelse i andra yttranden före flygmotorfallet, t.ex. SkVn 72/1985 och 84/1986 vilket talar för att funktionspåverkan påverkade bedömningen även innan flygmotorfallet. Att det har fastslagits av HD innebär att principen har befästs som en allmän riktlinje. När det gäller förhållandet mellan sakskada enligt allmän

skadeståndsrätt och sakskada enligt ansvarsförsäkringen torde kunna konstateras att begreppet ska bedömas på samma sätt. Detta mot bakgrund av vad HD fastställde i flygmotorfallet.

Det är inte helt klart vad för slags skada som har drabbat underentreprenörerna i hovrättsfallet från 2007. Å ena sidan har de haft ett så näraliggande intresse till egendomen att de ska vara ersättningsberättigade, ett argument som tidigare använts vid tredjemansskada då den primära skadan drabbat annan. Å andra sidan fastslår hovrätten att MKB, dvs. ägaren till egendomen inte har drabbats av skada. I NJA 1988 s. 62 ersattes den indirekta sakskadan medan den lika indirekta förmögenhetsskadan inte skulle ersättas med hänvisning till huvudprincipen för tredjemansskada i svensk rätt. Gränslinjen till tredjemansskada är således inte så klar som den verkar vid första anblick. En sakskada, till följd av en annan sakskada, som tredje man drabbas av verkar av HD:s ståndpunkt att döma vara ersättningsgill för denne. Om även driftavbrottet i fallet hade betecknats som en sakskada hade den till synes kunnat bli ersatt på samma sätt som materialskadan. En tredje man som drabbas av en indirekt sakskada kan således få skadan ersatt. Det motsatta torde gälla om skadan är en indirekt förmögenhetsskada. En typ av slutsats som torde kunna dras av domen är att HD inte följde slutsatsen i NJA 1966 s. 210 där ett driftstopp, som var att anse som allmän förmögenhetsskada (som därmed inte borde vara ersättningsgill för tredje man) ersattes pga. att bolagen som drabbats av driftstoppen hade ett konkret och näraliggande intresse till den skadade elkabeln. Huruvida det var avgörande att bolagen ingick i samma koncern är inte klarlagt. Det torde dock vara klart att ett konstaterande att industribolag generellt sett har ett konkret och näraliggande intresse till de elkablar som förser dem med el vilket gör att de ska kunna bli ersatta för ekonomisk skada till följd av skada på kabeln, underminerar principen att tredjemansskada inte ska ersättas. Troligtvis är detta skälet till att HD inte tillämpar NJA 1966 s. 210 i 1988 års fall. I de senare rättsfallen, NJA 2004 s. 609 och NJA 2009 s. 16, framkommer resonemang som i större utsträckning torde vara relevanta för det aktuella hovrättsfallet. I särskilt 2004 års fall uttrycker HD att en tredje man kan vara berättigad till ersättning om denne *helt eller delvis har tagit över den skadade egendomens ägares intresse av kapitalvärdet*. Av hovrättsfallet att döma är det en snarlik situation som var för handen. Underentreprenörerna hade genom AB 04 ansvaret för entreprenaderna vilket innebar att det också var deras egendomsförsäkring som användes, därmed torde de också tagit över egendomens ägares intresse av kapitalvärdet. Det tycks av denna anledning kunna ifrågasättas varför hovrätten inte hänvisar till 2004 års fall. Hovrättens ambivalens i frågan om vad det är för skada som drabbat underentreprenörerna är i min mening till viss del onödig. De fastslår att det inte är ägaren, dvs. MKB som har drabbats av skada, vilket torde innebära att de tre underentreprenörerna har drabbats av den primära skadan. Av denna anledning torde diskussionen om näraliggande intresse inte vara nödvändig. Jag ansluter mig således till Bengtsson och Ullman, vilka är av åsikten att underentreprenörerna har drabbats av direkt skada.

För att finna stöd för hovrättens resonemang torde 1966 års fall vara aktuellt. Eftersom entreprenören enligt avtalet har ansvar gentemot sin

medkontrahent för entreprenadarbetena under entreprenaden även om äganderätten har övergått till ägaren av den fasta egendomen, skulle detta kunna innebära att entreprenören generellt sett har ett näraliggande intresse till egendomen. Detta rimmar väl med HD:s konstaterande att det är tredje mans *relation* till den skadade saken som är central och förutsättningen som ställs upp är att dennes *intressen till saken* ska vara *konkreta och näraliggande*. Huruvida en mer generell princip kan anses finnas är intressant att föra diskussion kring. En generalisering skulle således innebära att en säljare/entreprenör som inte äger den av tredje man skadade egendomen har ett näraliggande intresse i egendomen om denne har ett kontraktsrättsligt ansvar för egendomen. Dock vidhåller jag att ett sådant resonemang inte torde behövas då det kan konstateras att skadan är en direkt sakskada och inte indirekt.

I hovrättsfallet hade underentreprenörerna fått ersättning ur sin egendomsförsäkring eftersom de haft fareansvaret för entreprenaden, dvs. den försäkrade egendomen. Om sedan skadevållarna inte skulle anses kunna bli ansvariga enligt skadeståndsregler pga. att skadan inte skulle anses vara en sakskada utan en ren förmögenhetsskada, skulle detta således innebära att sakskaadebegreppet enligt egendomsförsäkringen inte skulle korrelera med sakskaadebegreppet enligt skadeståndsrätten och därmed ansvarsförsäkringen. Utgången av målet blev emellertid inte så men hovrätten tydliggör knappast hur en skada som var aktuell ska behandlas. Det torde kunna konstateras att målets utgång blir avhängigt på om fastighetsägaren har lidit skada. Visserligen valde hovrätten att bygga skadelidande på ett näraliggande intresse, men de konstaterade samtidigt att MKB inte hade lidit skada, en slutsats som är avgörande för om de skadelidande underentreprenörerna lidit primär sakskada. Dessutom kunde beställaren och därmed också byggherren, dvs. fastighetsägaren, kräva fullgörelse av underentreprenörerna och skada för denne skulle därmed kunna uppkomma först vid avlämnandet, vilket inte hade skett vid skadetillfället. Ett krav på fullgörelse är som konstaterats inte ett skadeståndskrav.

En central fråga som uppkommer i samband med hovrättsfallet är om det föreligger någon diskrepans mellan sakskaadebegreppet i ansvarsförsäkringen respektive egendomsförsäkringen. Praxis är knapphändig i hänseendet och det torde vara lämpligt att titta på de yttranden som SkVn har kommit med. Att en förändring av egendomen är nödvändig torde inte råda något tvivel kring. Däremot kan ett visst tvivel uppkomma med tanke på funktionskriteriet. I ovan nämnda SkVn 58/1993 innebar sakskadans dels en utseendeförändring, dels en slags funktionsnedsättning och ersättning skulle beviljas ur ansvarsförsäkringen. Frågan är om ersättning ur egendomsförsäkringen skulle ha utgått för den aktuella skadan. Enligt mig är det inte självklart med hänsyn till den strikta formuleringen i allriskförsäkringen som föreskriver att den omfattar *oförutsedd fysisk skada på försäkrad egendom*. Dock talar ersättningen ur allriskförsäkringen för de ovan behandlade flytspackelskadorna för att funktionsfel kan bli ersatt.

Ullman menar att tröskeln är lägre vid sakskada enligt ansvarsförsäkringen än vid egendomsförsäkringen. För egen del kan jag förstå standpunkten, inte minst med hänsyn till det faktum att både försäkringsbolaget och kommunen i jordskreds-fallet argumenterade för att

någon egendomsskada inte träffat villorna som rasat. Utgången blev dock inte på det sätt försäkringsbolaget förespråkade vilket torde tyda på att rättstillämparen inte förespråkar en skillnad i begreppen. En anledning till att gränsen eventuellt är striktare när det gäller egendomsskada enligt egendomsförsäkringen är enligt Ullman att det finns ett behov att tydligt avgränsa egendomsförsäkringen mot avbrottsförsäkringen. Avbrottsförsäkringens syfte är att täcka de ekonomiska risker som uppstår när den försäkrade egendomen inte kan användas på avsett sätt. Frågan är inte prövad fullt ut av rättstillämparen, det måste anses råda en viss osäkerhet kring innebörden av fysisk skada enligt egendomsförsäkringen och några säkra slutsatser är inte möjliga att dra.

Sammanfattningsvis kan sägas att det finns en del gränsdragningsproblem inom uppsatsens berörda områden. Detta torde gälla både det ansvar som en entreprenör kan åläggas enligt AB 04 och enligt utomobligatoriska regler. När det gäller frågan om sakskadebegreppet inom företagsförsäkringen torde kunna konstateras att några definitiva slutsatser inte kan dras, med hänvisning till brist på vägledande praxis. Av vad som framkommit torde det dock kunna uppkomma inte helt rimliga konsekvenser om ansvarsförsäkringens och allriskförsäkringens skadebegrepp inte korrelerar, inte minst med hänsyn till det omfattande ansvar en entreprenör har enligt villkoren i AB 04.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Prop. 1972:5 - *förslag till skadeståndslag m.m.*

Prop. 1984/85:110 - *om konsumenttjänstlag*

Prop. 1988/89:76 - *om ny köplag*

Prop. 1989/90:89 - *om ny konsumentköplag*

SOU 1979:36 - *konsumenttjänstutredningens betänkande*

Litteratur

Adlercreutz, Axel, Gorton, Lars, *Avtalsrätt*, 6:e uppl., Juristförlaget, Lund, 2010.

[Adlercreutz & Gorton, 2010]

Adlercreutz, Axel, Gorton, Lars, Lindell-Frantz, Eva, *Avtalsrätt*, Juristförlaget, Lund, 2016.

[Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz, 2016]

Agell, Anders, *Skadeståndsansvaret vid obehöriga förfoganden*, Ur Festskrift till Jan Hellner, Norstedt, Stockholm, 1984.

[Agell, 1984]

Arvidsson, Niklas, *Aktieägaravtal: särskilt om besluts- och överlåtelsebindningar*, Thomson Reuters Professional, Stockholm, 2010.

[Arvidsson 2010]

Bengtsson, Bertil, *Om ansvarsförsäkring i kontraktsförhållanden*, Almqvist & Wiksell, Stockholm, 1960.

[Bengtsson, 1960]

Bengtsson, Bertil, *Särskilda avtalstyper 1: gåva, hyra av lös sak, lån, förvaring, entreprenadavtal, avtal om arbete på lös sak, sysslomansavtal och andra uppdrag*, 2:a uppl., Norstedt, Stockholm, 1976.

[Bengtsson, 1976]

Bengtsson, Bertil, *Svensk rättspraxis, skadestånd utom kontraktsförhållanden 1989-1992*, Svensk Juristtidning 1993 s. 771-790.

[Bengtsson, 1993]

- Bengtsson, Bertil, *Svensk rättspraxis, skadestånd utom kontraktsförhållanden 2007-2009*, Svensk Juristtidning 2010 s. 753-770.
[Bengtsson, 2010]
- Bengtsson, Bertil, Strömbäck, Erland, *Skadeståndslagen: en kommentar*, Norstedts juridik, Stockholm, 2014.
[Bengtsson & Strömbäck, 2014]
- Bernitz, Ulf, *Standardavtalsrätt*, 8:e uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2013.
[Bernitz, 2013]
- Conradi, Erland, *Sakskada eller ren förmögensskada?* Svensk Juristtidning 1986 s. 169-182.
[Conradi, 1986]
- Dalberg-Larsen, Jørgen & Evald, Jens, *Rettens ansigter en grundbog i almindelig retslære*, DJØF, Köpenhamn, 1998.
[Dalberg-Larsen & Evald, 1998]
- Deli, Robert, *Kommersiell byggjuridik i praktiken*, Svensk Byggtjänst, Stockholm, 2012.
[Deli, 2012]
- Dufva, Bill, *Skyddat intresse, ren förmögensskada och andra skadeståndsrättsliga spörsmål i internationellt perspektiv*, Ur Festskrift till Sveriges Advokatsamfund, Norstedt, Stockholm, 1987.
[Dufva, 1987]
- Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik, *Rättegång*, Norstedts juridik, Stockholm, 2002.
[Ekelöf & Edelstam, 2002]
- Essunger, Gunnar, Hellström, Björn, *Åtgärder mot skador i golv på flytspacklad betong*, Svensk Byggtjänst, Stockholm, 1985.
[Essunger & Hellström, 1985]
- Gorton, Lars, *AB-kontrakten och den allmänna kontraktsrätten*, Ur festskrift till Torngny Håstad, Iustus Förlag, Uppsala, 2010.
[Gorton, 2010]
- Hagstrøm, Viggo, *Obligasjonsrett*, Universitetsforlaget, Oslo, 2003.
[Hagstrøm, 2003]
- Hedberg, Stig, *Kommentarer till AB 92*, 3:e utg., Svensk Byggtjänst, Stockholm, 2000.
[Hedberg, 2000]

- Hedberg, Stig, *Kommentar till AB 04, ABT 06 och ABK 09*, Svensk Byggtjänst, Stockholm, 2010.
[Hedberg, 2010]
- Hedberg, Stig, *Ansvar inom entreprenadjuridiken*, Svensk Byggtjänst, Stockholm, 2011.
[Hedberg, 2011]
- Hellner, Jan, *Försäkringsrätt*, 2:a uppl., Juristförlaget, Stockholm, 1965.
[Hellner, 1965]
- Hellner, Jan, *Ersättning till tredje man vid sak- och personskada*, Svensk Juristtidning 1969 s. 332-361.
[Hellner, 1969]
- Hellner, Jan, Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt*, 8:e uppl. Norstedts juridik, Stockholm, 2010.
[Hellner & Radetzki, 2010]
- Hellner, Jan, Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt*, 9:e uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2014.
[Hellner & Radetzki, 2014]
- Hellner, Jan, Hager, Richard och Persson, Annina H, *Speciell avtalsrätt II: kontraktsrätt*, 6:e uppl., Wolters Kluwer, Stockholm, 2016.
[Hellner, Hager & Persson, 2016]
- Herre, Johnny, *Konsumentköplagen: en kommentar*, 3:e uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2009.
[Herre, 2009]
- Håstad, Torgny, *Köprätt: och annan kontraktsrätt*, Iustus, Uppsala, 2009.
[Håstad, 2009]
- Ingvarson, Anders, Utterström, Marcus, *Tolkning av entreprenadavtal – det köprättsliga kontrollansvaret möter hinderbestämmelserna i AB 04*, Svensk Juristtidning 2015 s. 20-39.
[Ingvarson & Utterström, 2015 (a)]
- Ingvarson, Anders, Utterström, Marcus, *Högsta domstolens intåg i entreprenadrättens slutna rum*, Svensk Juristtidning 2015 s. 258-278.
[Ingvarson & Utterström, 2015 (b)]
- Jacobsen, Jørgen, Johannesen, Bjarne, Sølling, Pernille, *Entrepriseforsikring*, Forsikringshøjskolens forlag, Rungsted Kyst, 1994.
[Jacobsen, Johannesen & Sølling, 1994]
- Jareborg, Nils, *Rättsdogmatik som vetenskap*, Svensk Juristtidning 2004 s. 1-10.

[Jareborg, 2004]

Karlgren, Hjalmar, *Kutym och rättsregel: en civilrättslig undersökning*, Norstedt, Stockholm, 1960.

[Karlgren, 1960]

Karlgren, Hjalmar, *Skadeståndsläran*, Gleerup, Lund, 1943.

[Karlgren, 1943]

Karlgren, Hjalmar, *Prestation och "fara" i köprätten*, Norstedt, Stockholm, 1976.

[Karlgren, 1976]

Kleineman, Jan, *Ren förmögenhetsskada: särskilt vid vilseledande av annan än kontraktspart*, Juristförlaget, Stockholm, 1987.

[Kleineman, 1987]

Kleineman, Jan, *Begreppsbildningen och den skadeståndsrättsliga analysen – en renässans för begreppsjurisprudensen?* Juridisk Tidskrift nr 4 1993/94 s. 718-733.

[Kleineman, 1993]

Kleineman, Jan, *Ersättningsgilla tredjemansskador – än en gång*, Juridisk Tidskrift nr 2 2009/10, s. 309-317.

[Kleineman, 2009]

Knutsson, Anders, *Med hissen till HD*, Ur Festskrift till Ulf K. Nordensson, Jure, Stockholm, 1999.

[Knutsson, 1999]

Källenius, Sten, *Entreprenadjuridik: kommentar till svenska teknologföreningens allmänna bestämmelser för entreprenader inom husbyggnads- samt väg- och vattenbyggnadsfacken*, Byggindustrins förlag, Stockholm, 1960.

[Källenius, 1960]

Liman, Lars-Otto, *Entreprenadrätt: en introduktion*, Svensk Byggtjänst, Stockholm, 1980.

[Liman, 1980]

Liman, Lars-Otto, *Entreprenad- och konsulträtt*, Svensk Byggtjänst, Stockholm, 2007.

[Liman, 2007]

Lagerström, Peter, Roos, Carl Martin, *Företagsförsäkring: en försäkringsrättslig introduktion*, Juristförlaget, Stockholm, 1991.

[Lagerström & Roos, 1991]

Lagerström, Peter, *Företagsförsäkring: juridisk handbok för försäkringsgivare och försäkringstagare*, Norstedts juridik, Stockholm, 2007.

[Lagerström, 2007]

Magnusson, Andreas, *Allriskansvaret vid entreprenadavtal. Vems risk?* Juridisk Tidskrift nr 2 2014/15 s. 307-327.

[Magnusson, 2014]

Malmberg, Jonas, *Anställningsavtalet: om anställningsförhållandets individuella reglering*, Iustus, Uppsala, 1997.

[Malmberg, 1997]

Mellqvist, Mikael, *Entreprenadrätten och kontraktsträttens finrum*, Svensk Juristtidning 2013 s. 233-265.

[Mellqvist, 2013]

Olsen, Lena, *Rättsvetenskapliga perspektiv*, Svensk Juristtidning 2004, s. 105-145.

[Olsen 2004]

Peczenik, Aleksander, *Juridikens metodproblem: rättskällelära och lagtolkning*, Almqvist & Wiksell, Stockholm, 1974.

[Peczenik, 1974]

Radetzki, Marcus, *Praktisk skadeståndsbedömning*, Studentlitteratur, Lund, 2005.

[Radetzki, 2005]

Ramberg, Christina, Sigeman, Tore, Malmström, Åke, Agell, Anders, *Malmströms Civilrätt*, 22:a uppl., Liber, Malmö, 2012.

[Ramberg m.fl., 2012]

Ramberg, Jan, Ramberg, Christina, *Allmän avtalsrätt*, 9:e uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2014.

[Ramberg & Ramberg, 2014]

Ramberg, Jan, Herre, Johnny, *Allmän köprätt*, 8:e uppl., Wolters Kluwer, Stockholm, 2016.

[Ramberg & Herre, 2016]

Rohde, Knut, *Obligationsrätt*, Norstedt, Stockholm, 1956.

[Rohde, 1956]

Rådberg, Åke, *Entreprenören och entreprenaden: några centrala frågor i AB 04*, Svensk Byggtjänst, Stockholm, 2011.

[Rådberg, 2011]

Samuelsson, Per, *Entreprenadavtal: särskilt om ändrade förhållanden*, Karnov Group, Stockholm, 2011.

[Samuelsson, 2011]

Samuelsson, Per, *AB 04*, Wolters Kluwer, Stockholm, 2016.

[Samuelsson, 2016]

Sandgren, Claes, *Är rättsdogmatiken dogmatisk?*, Tidskrift for Rettsvetenskap 2005, s. 648-656.

[Sandgren, 2005]

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod och argumentation*, Norstedts juridik, Stockholm, 2015.

[Sandgren, 2015]

Schultz, Mårten, *Ersättningsrättens hypotetiska prov*, Nordisk Försäkringstidskrift 1/2008 s. 53-62.

[Schultz, 2008]

Schultz, Mårten, *Några frågor i kommersiell skadeståndsrätt*, Svensk Juristtidning 2013 s. 1017-1031.

[Schultz, 2013 (a)]

Svenska teknologföreningen, *Motiv AB 72: allmänna bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader AB 72 samt kontraktsformulär och anbudsformulär Svenska teknologföreningens formulär 18/72, 19/72, 20/72 och 21/72, 2:a uppl.*, Svensk Byggtjänst, Stockholm, 1985.

[Motiv AB 72]

Ullman, Harald, *Plötslig och oförutsedd skada i Sverige*, Nordisk Försäkringstidskrift 1/1980 s. 1-6.

[Ullman, 1980]

Ullman, Harald, *Sakskada eller ren förmögenhetsskada – var går gränsen i försäkringsrätten?* Nordisk Försäkringstidskrift 3/1989 s. 189-197.

[Ullman, 1989]

Ullman, Harald, *Utvidgat skydd vid ingrediensskada*, Nordisk Försäkringstidskrift 3/1995 s. 229-236.

[Ullman, 1995]

Ullman, Harald, *Försäkring och ansvarsfördelning: om förhållandet mellan försäkring och kommersiella leverans- och entreprenadavtal: version II*, Iustus, Uppsala, 2006,

[Ullman, 2006]

Ullman, Harald, *Skadebegreppets gränzoner*, Nordisk Försäkringstidskrift 1/2008.

[Ullman, 2008]

Ullman, Harald, *Entreprenörens ansvar och försäkringsplikt enligt byggsektorns avtal AB 04 i fråga om skada som inträffar under entreprenadtiden*, Ur Vänbok till Ingrid Arnesdotter, Jure, Stockholm, 2012.

[Ullman, 2012]

Wikander, Hugo, *Bidrag till läran om arbetsbetingstaftalet enligt svensk rätt*, Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala, 1913.

[Wikander, 1913]

Wikander, Hugo, *Om det materiella arbetsbetinget och dess viktigaste rättsföljder*, Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala, 1916.

[Wikander, 1916]

Wallin, Martin, Pärssinen, Magnus, *Högsta domstolen om tolkning av standardvillkor i entreprenadavtal*, Svensk Juristtidning 2013 s. 815-818.

[Wallin & Pärssinen, 2013]

Wilhelmsson, Thomas, *Standardavtal och oskäligen avtalsvillkor*, 3:e uppl., Talentum, Helsingfors, 2008.

[Wilhelmsson, 2008]

Zackariasson, Laila, *Direktkrav: om att rikta anspråk mot gäldenärens gäldenär*, Iustus, Uppsala, 1999.

[Zackariasson, 1999]

Elektroniska källor

Bengtsson, Bertil, Strömbäck, Erland, *Skadeståndslagen – en kommentar*, 2013-02-01, hämtad från www.karnovgroup.se 2016-11-17.

[Bengtsson & Strömbäck, 2013]

Munukka, Jori, *Köplag (1990:931)*, Lexino 2013-08-20, hämtad från www.karnovgroup.se 2016-12-22.

[Munukka, 2013]

Schultz, Mårten, *Skadeståndslag (1972:207)*, Lexino 2013-05-31, hämtad från www.karnovgroup.se 2016-12-27.

[Schultz, 2013 (b)]

Nämndsutlåtanden

SkVn 72/ 1985

SkVn 84/ 1986

SkVn 90/1986

SkVn 7/1987

SkVn 14/1991

SkVn 24/1992

SkVn 58/1993

SkVn 1/1994

SkVn 27/1994

SkVn 12/1995

SkVn 10/1997

SkVn 5/2000

SkVn 30/2000

Försäkringsvillkor

Trygg-Hansa, *Försäkringsvillkor Basvillkor-Entreprenadplus, version 7.*

IF, *Standardvillkor för ansvarsförsäkring (A 140).*

Länsförsäkringar, *Kombinerad företagsförsäkring (V 065:13).*

Moderna Försäkringar, *Allriskförsäkring vid entreprenadverksamhet (AO 2000:4).*

Länsförsäkringar, *Entreprenad (V 965:3).*

Zürich, *ROT-försäkring för byggnadsverksamhet (ZS 701:1).*

Länsförsäkringar, *Villkor om åtkomst- och återställandekostnader (V 982:4).*

Rättsfallsförteckning

NJA 1966 s. 210

NJA 1972 s. 598

NJA 1987 s. 692

NJA 1988 s. 62

NJA 1990 s. 80

NJA 1992 s. 130

NJA 1993 s. 753

NJA 1996 s. 68

NJA 1997 s. 44

NJA 1997 s. 832

NJA 2004 s. 566

NJA 2004 s. 609

NJA 2007 s. 17

NJA 2007 s. 758

NJA 2009 s. 16

NJA 2009 s. 388

NJA 2011 s. 454

NJA 2012 s. 597

NJA 2013 s. 271

NJA 2014 s. 760

NJA 2014 s. 960

Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom 2007-03-06 i mål T 1727-05

Göta Hovrätt, dom 2015-06-04 i mål nr T 2075-14

Nyköpings Tingsrätt, dom 2001-09-28 i mål nr T 106-99

Malmö Tingsrätt, dom 2006-06-10 i mål nr T 6740-02